

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ÖĞRETMEN ADAYLARININ BENLİK SAYGISI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN
SAHİP OLDUKLARI DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Münevver YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ

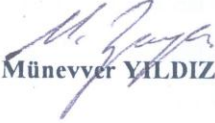
KONYA- 2012

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver YILDIZ
	Numarası	095216051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri /Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Münevver YILDIZ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver YILDIZ
	Numarası	095216051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Rehberlik ve Psikolojik Danışma
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin Adı	Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 05\06\2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı/Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Cevdet Arslan Üye		Cevdet Arslan
Doç. Dr. Bülent Dilmaç		Bülent Dilmaç
Dr. Tahya GIKI		Tahya GIKI

ÖNSÖZ

Değerler; insanlık varlığının, neyin doğru, neyin iyi veya neyin arzulanan olduğunu ve bunları karşılayan hareket ve davranışların neler olduğu konusunda kabaca sınırları çizilmiş sosyal bilimler arasında bir çalışma konusudur. Bu çalışmada da toplumun birer üyesi olan insanları yakından ilgilendiren değerlerin, yine bireyin en önemli gelişim süreci olan kişilik gelişimi ve benlik saygısı üzerine etkisi araştırılmıştır.

Bu çalışmamın sonuca ulaşmasında büyük emeği ve desteği olan, çalışmamdaki bilimsel öneri ve katkılarıyla beni yönlendiren, değerli zamanını, yakın ilgisini, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ'a sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

Bu, bazen zevkli, bazen sıkıntılı, bazen heyecanlı, bazen yorucu ve bazen üzüntülü geçen uzun süreçte hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen ve beni hep daha fazlasını başarmak konusunda teşvik eden sevgili eşim Hüseyin YILDIZ'a, varlıklarıyla hep gurur duyduğum ve beni her zaman destekleyen ailelerime ve tezi yazdığım süreç içerisinde dünyaya gelen ve yaptığım işlere engel olmak değil, tam tersine yaptığım işlerde beni en çok güdüleyen birtanecik oğlum Mehmet Tahsin' e çok teşekkür etmek isterim.

Münevver YILDIZ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver YILDIZ
	Numarası	095216051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri /Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin Adı	Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının benlik saygısı ve kişilik özelliklerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesidir.

Araştırma genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemi 2010-2011 eğitim öğretim yılında Konya Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nin farklı bölüm ve sınıflarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden tesadüfi yöntemle seçilen 367'si erkek, 878'i kız olmak üzere toplam 1245 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin bazı kişisel bilgileri için "Kişisel Bilgi Formu", sahip oldukları değerleri belirlemek amacıyla "Schwartz Değerler Listesi", kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla "Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi" ve benlik saygılarını belirlemek amacıyla da "Benlik Saygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde Korelasyon ve Regresyon Analizi Tekniği kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi SPSS 18. 00 paket programında yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Öğretmen adaylarının benlik saygıları ile sahip oldukları değerlerden güç, başarı, hazcılık, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler bulunmuştur. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin alt boyutlarından elde edilen sonuçlara göre; duygusal dengesizlik kişilik özelliğiyle, güç değeri arasında pozitif ilişkiler, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum

ve güvenlik değerleri ile negatif yönde ilişkiler; dışa dönüklük kişilik özelliği ile gç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, ve güvenlik değerleri arasında pozitif ilişkiler; deneyime açıklık kişilik özelliği ile gç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik değerleri arasında pozitif ilişkiler; yumuşak başlılık kişilik özelliği ile başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik değerleri arasında pozitif ilişkiler; sorumluluk kişilik özelliği ile gç, başarı, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik değerleri arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.

Yapılan regresyon analizinde; benlik saygısını, değerler leği alt boyutlarından başarı, hazcılık, öz denetim, yardımseverlik ve gelenekselliğin manidar şekilde açıkladığı bulunmuştur. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi leği alt boyutlarından; duygusal dengesizlik kişilik özelliğini, değerler leği alt boyutlarından güç, başarı, hazcılık, yardımseverlik ve uyarılmanın manidar şekilde açıkladığı; dışa dönüklük kişilik özelliğini değerler leği alt boyutlarından hazcılık, uyarılma, geleneksellik ve uyumun manidar şekilde açıkladığı; deneyime açıklık kişilik özelliğini değerler leği alt boyutlarından hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik ve gelenekselliğin manidar şekilde açıkladığı; yumuşak başlılık kişilik özelliğini değerler leği alt boyutlarından gç, öz denetim, yardımseverlik ve gelenekselliğin manidar şekilde açıkladığı; sorumluluk kişilik özelliğini ise değerler leği alt boyutlarından başarı ve uyumun manidar şekilde açıkladığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Benlik Saygısı, Kişilik zellikleri, ğretmen Adayları

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver YILDIZ
	Numarası	095216051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri /Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin İngilizce Adı	Examination of Candidate Teachers' Self Esteem And Personality Traits In Terms of Human Values

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine candidate teachers' self esteem and personality traits in terms of values they have.

This research was carried out in accordance with relational survey model which is a sub-species model of the general survey model. The sample of study consists of 367 male and 878 female in total 1245 students, who are studying in Selcuk University, Ahmet Kelesoğlu Education Faculty, 2010-2011 academic year, and they are chosen randomly sample method. In this study, for some of the personal information of the participating students "Personal Information Form", in order to determine their values "Schwartz Values List", in order to assess personality traits "Adjective Based Personality Scale", in order to determine their self esteem "Self Esteem Scale" are used. Correlation and regression analysis were used to analyze data. For statistical analysis of data SPSS 18.00 packet program was used.

According to the results obtained from study, it is observed that candidate teachers' self-esteem is positively related with their values, power, achievement, hedonism, self-direction, universalism, benevolence, conformity and security. From sub-dimensions of Adjective Based Personality Scale; neuroticism is positively related with power and negatively related with self-direction, universalism, benevolence, conformity and security values; extraversion is positively related with power, achievement, hedonism, stimulation, self direction, universalism, benevolence and security values; openness positively related with

power, achievement, hedonism, stimulation, self direction, universalism, benevolence, conformity and security; agreeableness positively related with achievement, hedonism, stimulation, self direction, universalism, benevolence, traditionalism, conformity and security; conscientiousness positively related with power, achievement, universalism, benevolence, traditionalism, conformity and security.

In regression analysis it is confirmed that; self esteem is described meaningfully by the sub-dimensions of the values scale, achievement, hedonism, self-direction, benevolence and traditionalism. From the sub-dimensions of Adjective Based Personality Scale; neuroticism is meaningfully described by the sub-dimensions of values scale, power, achievement, hedonism, self-direction, benevolence and stimulation; extraversion is meaningfully described by the sub-dimensions of values scale, hedonism, stimulation, traditionalism and conformity, openness is meaningfully described by the sub-dimensions of values scale, hedonism, stimulation, self direction, universalism and traditionalism; agreeableness is meaningfully described by the sub-dimensions of values scale, power, self-direction, benevolence and traditionalism; consciousness is meaningfully described by the sub-dimensions of values scale, achievement and conformity.

Key Words: Human values, Self Esteem, Personality Traits, Candidate Teachers.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ.....	4
ÖZET.....	5
ABSTRACT.....	7
TABLolar LİSTESİ.....	11
BÖLÜM I.....	12
GİRİŞ.....	12
1.1. Problem Cümlesi.....	17
1.2. Alt Problemler.....	17
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	17
1.4. Araştırmanın Sayıltıları.....	18
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	18
1.6. Tanımlar.....	18
BÖLÜM II.....	20
KURAMSAL GÖRÜŞLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	20
2.1. DEĞERLER.....	20
2.1.1. Değerlerin Tanımı.....	20
2.1.2. Değerlerin Oluşumu.....	27
2.1.3. Değerler Sistemine Bilim Dallarının Bakışı.....	29
2.1.3.1. Psikolojide Değer Kavramı.....	29
2.1.3.2. Felsefede Değer Kavramı.....	30
2.1.3.3. Sosyolojide Değer Kavramı.....	32
2.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması.....	34
2.2. BENLİK SAYGISI.....	35
2.2.1. Benlik Kavramı.....	35
2.2.2. İdeal Benlik.....	39
2.2.3. Benlik Saygısı.....	39
2.2.4. Gelişim Sürecinde Benlik Saygısının Oluşumu.....	41
2.2.4.1. Çocukluk Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi.....	41
2.2.4.2. Ergenlik Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi.....	42
2.2.4.3. Yetişkinlik Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi.....	44
2.2.5. Yüksek ve Düşük Benlik Saygısına Sahip Bireylerin Özellikleri.....	45
2.3. KİŞİLİK KAVRAMI.....	48
2.3.1. Kişiliğin Tanımı.....	48
2.3.2. Kişiliği Belirleyen Faktörler.....	52
2.3.2.1. Kalıtım ve Bedensel Yapı Faktörleri:.....	52
2.3.2.2. Sosyo-kültürel Faktörler:.....	53
2.3.2.3. Sosyal Yapı ve Sosyal Sınıf Özellikleri:.....	53
2.3.2.4. Aile değişkeni:.....	53
2.3.2.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler:.....	54
2.3.2.6. Diğer faktörler:.....	54
2.3.3. Kişilik Kuramları.....	55
2.3.3.1. Sigmund Freud Psikanalitik Yaklaşım.....	55
2.3.3.2. Erik Erikson.....	60
2.3.3.3. Carl Gustav Jung'ın Analitik Kuramı.....	63
2.3.3.4. Alfred Adler'in Bireysel Psikolojik Kuramı.....	64
2.3.3.5. Karen Horney ve Bütüncül Yaklaşım.....	66
2.3.3.6. Harry S. Sullivan ve Kişiler Arası İlişki Kuramı.....	68
2.3.3.7. Erich Fromm ve Özgürlükten Kaçma Kuramı.....	70

2.3.3.8. Gordon Allport'ın Kişilik Kuramı.....	71
2.3.3.9. Henry Murray'ın Kişilik Kuramı	72
2.3.3.10. Hans Eysenck'in Kişilik Kuramı.....	73
2.3.3.11. Carl Rogers'in Benlik Kuramı	75
2.3.3.12. Raymond Cattell'in Kişilik Kuramı	76
2.3.3.13. Beş Faktör (Büyük Beşli) Kişilik Kuramı.....	77
2.4. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR	80
2.4.1. Değerler İlgili Yapılan Araştırmalar	80
2.4.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	87
2.4.3. Kişilik İle İlgili Yapılan Araştırmalar	92
BÖLÜM III	97
YÖNTEM.....	97
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	97
3.2. ÇALIŞMA EVRENİ -ÖRNEKLEMİ	97
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	100
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	102
BÖLÜM IV	103
BULGULAR	103
BÖLÜM V.....	114
TARTIŞMA VE YORUM	114
BÖLÜM VI.....	127
SONUÇ VE ÖNERİLER	127
KAYNAKÇA	129

TABLULAR LİSTESİ

Tablo1. Cinsiyete İlişkin frekans tablosu.....	98
Tablo2. Yaş İlişkin frekans tablosu.....	98
Tablo3. Anabilim Dalına İlişkin frekans tablosu	99
Tablo4. Sınıfa İlişkin frekans tablosu	100
Tablo 5. Değişkenlerle İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	103
Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	104
Tablo 7. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	105
Tablo 8. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	105
Tablo 9. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	106
Tablo 10. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	106
Tablo 11. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu	107
Tablo 12. Benlik Saygısı	108
Tablo 13. Duygusal Dengesizlik	109
Tablo14. Dışa Dönüklük	110
Tablo 15. Deneyime Açıklık	111
Tablo 16. Yumuşakbaşlılık	112
Tablo 17. Sorumluluk.....	113

BÖLÜM I

GİRİŞ

Son birkaç yüzyıla baktığımızda değerler sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yüzyıllarda sosyal bilimlerin çeşitli alanında çeşitli bilim dallarının bu konuyu bir araştırma konusu olarak ele aldıklarını görmekteyiz. Sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologları bu alanda araştırma yapan bilim adamları arasında gösterebiliriz. Son yıllarda da kültürler arası psikologlar da değer kavramını ele alan bilim adamları arasında yer almışlardır (Dilmaç, 2007). Değerlerin yapısı ve diğer değişkenlerle olan ilişkileri bugüne kadar araştırılmış olmasına rağmen değerlerin tam olarak neyi içerdiğine ilişkin henüz bir netlik kazandığını söylememiz zordur. Değer, “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade edilebilir (TDK). Başka bir tanımda ise değerler; belirli bir toplumda; neyin iyi, neyin kötü, doğru veya yanlış, arzu edilebilir veya arzu edilemez konusundaki ortak görüşler, standartlar olarak tanımlanmaktadır. Sosyalleşme süreci içerisinde öğrenilen değerler, toplumdan topluma ya da zamana bağlı olarak değişebilmektedir (Budak, 2005). Bir toplumun fertlerini birbirine bağlayan ve toplumun devamını sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlemektedir. Bu bağlamda bir toplumun değerlerinde meydana gelen yozlaşma, o toplumun birlik ve beraberliğini olumsuz etkilemektedir (Yaman, Taflan, Çolak, 2009).

Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimciler değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade eder. Bu çerçevede değerler toplumların oluşmasında ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Değerler, sosyal yaşantıların ölçütlerini oluşturur. Bir davranış biçimini öbürüne tercih etmede değerler önemli bir rol üstlenmektedir. Başka bir bakış açısından, değerler davranışların kaynaklarını oluşturduğu gibi ölçütlerini de belirler. Belirli bir davranışı oluşturmada etkin olan değer onun nasıl olduğuna da karar verir. Değerler bir kişinin veya sosyal grubun kabul ettiği standartlar, inançlar veya moral ilkeleridir Değerin sosyal ve kültürel biçimleri bireyleri farklı şekilde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman değerler ile insanlar arasındaki ilişki tek yönlü ve birebir değildir. Bu bağlamda değerleri insanların var olan veya yeniden kazanılan davranışlarıyla da ilişkilendirmek mümkün olacaktır. Değerler bireyin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluşturur (Dilmaç, Deniz, Deniz, 2009; Sarı, 2005).

Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağını elde ederler. Değerler toplumdaki normal ya da anormal davranışların belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bireysel tutum ve davranışlar, ahlaksal ve değerlerle, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu değerler normlar içerisinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır. Zira daha genel ve soyut olan değerlere karşılık normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluştururlar (Dilmaç, Ertekin, Yazıcı, 2009).

Toplumsal yapıyı oluşturan ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim, din gibi temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri de içerir. Ancak, nasıl bu kurumların işleyişini birbirinden bağımsız düşünemiyorsak, değerleri de birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Değerler, kişilerin bilişsel kurgulamalarının başlıca unsurlarıdır. Değerler arasında üst düzeyde bir ahengin oluşumu, kişinin çevreye uyumunun zorunlu şartlarından biridir. Bu yüzden bireylerin toplumsal uyumları ve davranışları arasında bir tutarlılık söz konusu olabilmektedir. Aksi takdirde bireyler aynı konuda sürekli farklı tutum geliştirip farklı davranışlar sergileyebilirlerdi (Memiş, Gedik, 2010).

Araştırmamızın bir diğer değişkeninde benlik kavramıdır. ‘Benlik’ kavramı incelemeleri ilk olarak William James’in öncülüğünde felsefi bir bakış açısıyla 1890’lı yıllarda başlamış, 1960’lı yıllarda ise benlik araştırmaları psikolojik yapı içerisinde yoğunluk kazanmıştır (Bacanlı, 2004). William James benliği iki bölümde incelemektedir. Bunlardan ilki benliğin öznel yönü olan ben, diğeri ise nesne olan ben olarak değerlendirilmektedir. Benliğin öznel yönü, aktif olarak algılayan, hisseden, deneyimleyen, hayal kuran, hatırlayan, seçim ve plan yapan yönüdür. Nesne ben pasif ve etkilenen olarak betimlenmiştir. Nesne benin üç yönü vardır. Maddi ya da fiziksel ben, sosyal ben ve manevi ben. Maddi ben, beden, giyim, aile, ev, mal-mülk ve üretimi içerir. Manevi ben ise, üstbilişsel faaliyetler, duygulanım, inanç sistemi ve bu doğrultudaki davranışları içermektedir (Arıcak, 1999).

Benlik, bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu kazandığı bir takım kişisel duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Yavuzer, 2000). Bir başka ifadeyle benlik kavramı; bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinin toplamı ve bireyin sahip olduğu bütün bu özelliklere ilişkin kendini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Benlik kavramının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu vardır. Söz konusu kavram ayrıca,

benlik imgesi, ideal benlik ve özsaygı gibi üç alanda gelişme göstermektedir. Benlik kavramını bir bakıma ideal benlik, benlik imgesi ve özsaygı kavramını içine alan semsiye bir kavram olarak görebiliriz. Bu şemsiyenin altındaki üç kavramın yani benlik imgesinin, ideal benliğin ve özsaygının gelişimi, bu şemsiye kavramın gelişimiyle ilişkilidir (Şahin, 2006).

Benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresiyle olan yaşantılarını algılayış biçimine göre oluşan dinamik bir süreçtir ve sağlıklı bir benlik kavramının oluşabilmesi kişinin yaşantıları ile uyum içinde olabilmesine bağlıdır. Özellikle bireye yakın olan kişilerin tutumu onun için çok önemlidir. Bu konuda onu hoşnut eden ya da düş kırıklığına uğratan türlü yaşantılar sonucu bireyde, kendine değer verme duygusu gelişir (Geçtan, 2002). Bu değer veriş ise benlik saygısı olarak adlandırılır. Birey, dünyasında bir nesne olarak algıladığı diğer bireylere karşı bir tutum geliştirmeye başladığı gibi aynı zamanda kendi benliğine yönelik de tutum geliştirmeye başlar. Bireyin kendi benliğine yönelik geliştirdiği bu tutum benlik saygısı olarak tanımlanabilir. Benlik saygısı kişinin okul ve iş yaşamındaki başarısını, anne, baba ve arkadaş gibi çevresindeki bireylerle ilişkilerini etkilemektedir. Benlik saygısı konusunda yapılan araştırmalar, benlik saygısının mutlu bir yaşam ve sağlıklı bir kişilik gelimi için ne kadar önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Bireyin kendisini ve çevresini algılama biçimi onun tutum, davranış, uyum ve mutluluğunu yansıtmaktadır. Kendisiyle uyumlu olan kişinin çevresiyle de ilişkilerini olumlu etkileyeceği düşünülebilir (Çağdaş, Arslan, Erbay, Orçan, 2010).

İnsan çevresi ile etkileşimini sürdürdükçe fiziksel yapısı, beden gücü ve daha sayılamayacak kadar çok özellikleri hakkında bir fikir sahibi olmaya başlar. Bu süreç şöyle işlemektedir: insan isteklerini karşılamak için bir takım davranışlara girişir, bu süreçte başarısına ilişkin izlenimler edinir. Bu kişinin yapıp ettiklerini başkaları da değerlendirir ve edindikleri izlenimleri kendisine çeşitli yollarla iletirler. Kişi bu iki kaynaktan edindiği uyarıcıları bütünleştirerek giriştiği davranışla ilgili özelliği hakkında bir fikir sahibi olur. Kişi bu arada başkalarının aynı işleri ne derece iyi yapabildiklerine bakar ve içinde bulunduğu grubun aynı davranışlardaki başarılarını kendisinininki ile karşılaştırır ve sonunda kendi özelliğinin derecesi hakkında bir yargıya varır (Kuzgun, 2006).

Biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş olarak adlandırılan ergenlik döneminde birey bir dizi hızlı bedensel değişimle uğraşır; bedensel özelliklerini kabul etme, yaşlılarıyla olgun ilişkiler kurma, bir mesleğe, evliliğe, aile yaşamına hazırlanma gibi gelişim görevleriyle karşı karşıya

kalmakta ve ‘ben kimim?’ sorusunun cevabını bulmaya çalışmaktadır. Benlik ve benlik saygısı kavramları ise “ben kimim?” sorusuna cevap oluşturan temel kavramlardandır (Yavuzer, 2000). Benlik saygısının sağlıklı gelişimi sosyal ve çevresel uyarıcıların kişi hakkındaki olumlu değerlendirmelerine bağlıdır. Benlik saygısı yüksek olan bireyler sosyal ilişkilerinde daha girişimci, daha güvenli ve daha ataktırlar. Düşük benlik saygısı olan kişilerde Rosenberg (1965)’e göre sosyal ilişkilerinde daha çok sorunlarla karşılaşp daha fazla tehdit algılayıp, eleştiriye duyarlıdırlar. Ayrıca düşük benlik algısı eleştirilme korkusu ve sosyal fobiyi de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte benlik saygısı düşük olan bireyler çevreye uyumda; doğal olarak iletişimde problemler ve bazı psikolojik zorlanmalar yaşayabilmektedirler. Psikolojik sorunlar yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğuna düşük benlik saygısı eşlik etmektedir. Beck (1967), düşük benlik saygısının depresyonun ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Fennell (1997)’e göre düşük benlik saygısı depresyonun temel unsurudur.

Araştırmamızın üçüncü bir değişkeni ise kişiliktir. Kişilik kuramcılarını kişiliği açıklamak için çok çeşitli kuramsal yapılar ortaya atmışlardır. Bu farklı kaynaklardan çıkan kuramlar zaman zaman birbirleriyle uyum gösterdikleri gibi zaman zaman da çelişmişlerdir. Kişilik özelliklerinin çalışılmasında temel bir yaklaşım, insanların gösterdikleri bireysel farklılıkların dünyadaki bütün dillerde kodlandığı ve sözcükler halinde yansıdığı hipotezi ve bu hipotezden hareketle kişilik yapısını kapsayacak bir sınıflama oluşturma çabasıdır (Sarıcaoğlu, 2011).

Kişilik kuramcılarını aynı zamanda insanı bütünüyle ve bireylerin işler durumunda olan farklı yönleri arasındaki karmaşık ilişkileri ele alırlar. Kişilik alanındaki araştırmalar algılama çalışmaları değildir, daha çok bireylerin algılarında nasıl farklılaştıkları ve bu bireysel farklılıkların onların işlevselliklerinin tümüyle nasıl ilişkilendiğini araştırırlar. Kişilik çalışmaları sadece belirli bir psikolojik sürece değil, farklı süreçler arasındaki ilişkilere de odaklanır. Bu süreçlerin uyumlu bütünü oluşturmak için birbirleriyle nasıl bir iletişim içinde olduklarını anlamak çoğunlukla her birini ayrı ayrı anlamaya çalışmaktan daha fazlasını içerir. Bireyler örgütlenmiş bir bütün olarak işlevsellik gösterirler ve bu örgütlenmenin sayesinde onları anlamamız gereklidir (Pervin, 1993). Bir kişilik kuramını sadece kişilerle ilgili teorileri değil, aynı zamanda yaşam hikâyelerinin de değerlendirilmesidir ve bu da kişiliğin değerlendirilmesinde ölçülmesi gereken bir dizi içsel psikolojik yapıları ve gözlenebilen davranış eğilimlerine ait inançları içerir (Cervone, Shadel ve Jencius, 2001).

Kişilik sözcüğü günlük konuşmalarda sık sık geçmektedir. Kişilik, bireyin sosyal ve psikolojik tepkilerinin tümüne verilen bir isimdir. Aynı zamanda bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğidir. Birinden söz ederken çoğu zaman, “Kişilik sahibi”, “Güvenilir kişiliği var”, “Kişiliği zayıf”, “Kişiliği silik”, “Kişiliksiz” gibi deyimler kullanılır. Bu yönleri ile kişilerin genel değerlendirmesi yapılır. Bir kişiden söz edilirken bireyin dürüstlüğünden, çekingenliğinden, kavgacılığından, tutuculuğu veya benzeri özelliklerinden bahsedilir. Bireyin bu özelliklerinden bahsedildiğinde de özel bir durumundan söz edilmeyip, belirli bir zaman dilimi içinde devamlılık arz eden davranışlarından söz edilmiş olunur. Bu özelliklerin her biri de kişilik özelliklerinin bir sonucu veya bir bölümü olarak düşünülür. Böylece kişilik dendiğinde “belirli bir durumda veya belirli olaylar karşısında kişinin takındığı tavrın davranışsal yönü ve devamlılık gösteren özellikleri” akla gelir. Bireyin takındığı tavrı dendiğinde ise kişinin belirli bir grup içinde diğerlerini nasıl etkilediği, kendisini nasıl gördüğü ve başkalarına karşı nasıl davrandığı, kendisinin değerlendirilebilir özellikleri anlaşılmaktadır. İnsan, kişiliğini ve bireyselliğini, çevresine yani topluma uyma süreci içinde kazanan, belli ilişki tiplerine bağlı olarak yapılaştıran bir varlıktır. Bunu destekler bir tanımda Durmuş (2003) tarafından “Kişilik, bireyin kendine özgü özelliklerinin tümüne ve çevresine uyum sağlamak için geliştirdiği davranış kalıplarına denir.” şeklinde ifade edilmiştir. İnsanın toplumsallık içinde kendi bireysel yerini bulma çabası ve başarısı, onun kişiliğinin belirleyicisidir. Birey doğal yetenekleri ile içine girdiği topluma uyumunu sağlarken kişiliği de biçimlenecektir (Kulaksızoğlu, 2006; Durmuş, 2003; Özgün, 2007).

Başka bir tanımda kişilik bireyin sosyal, ahlaki, zihinsel ve fiziksel özelliklerinin dinamik bir bütünleşmesi olarak açıklanmaktadır. (Kulaksızoğlu, 2006) Her insanın kendine has yapısı vardır. Bir insanın kişilik yapısını bilmek onun davranışlarını bilmeyi gerektirir. Örneğin cömert olarak bilinen bir kişi çoğu zaman cömert davranır. Sinirli ve çabuk etkilenen bir kişi çoğu zaman sinirli ve öfkeli davranışlar içerisinde bulunur. Diğer bir ifadeyle kişilik, insanın duygu, tutum ve davranışlarının örgütlenmiş, kalıplaşmış, alışkanlık haline gelmiş bütünüdür. Kişinin alışkanlıkları kişiliğin bir göstergesidir (Durmuş, 2003). Kişilik bir insanın bütün ilgilerini; tavırlarını; niteliklerini; yeteneklerini; konuşma tarzının, dış gösterişinin ve çevresine uyum tarzının özelliklerini özetleyen bir terimdir. Bununla beraber dikkate değer bir husus, kişiliğin kendine özgü bir bütün teşkil etmesidir. Diğer bir deyişle insanın uyumunu sağlamak amacı ile yaptığı kendine has davranış biçiminin ve tüm özelliklerinin bir bütünlük içinde devamlılık göstermesine kişilik diyoruz (Başaran, 1982).

1.1. Problem Cümlesi

Öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ile benlik saygıları, sahip oldukları değerler açısından değişiklik göstermekte midir?

1.2. Alt Problemler

1. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile benlik saygıları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
2. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile kişilik özellikleri (duygusal dengesizlik, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk) arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
3. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler, benlik saygılarını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
4. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler kişilik özelliklerini (duygusal dengesizlik, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk) anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Değerler, kişilik ve sosyal psikoloji alanlarında birçok gelişimsel evre geçirerek kavramsallaşmış ve bu evrimsel süreç içerisinde farklı tanımları yapılmıştır. Değerlerin kişiler arası ilişkiler ve toplumsal sistemler üzerindeki rolüyle ilişkili görgül araştırma ve kuramsal tartışmalar sosyal psikoloji ve sosyoloji yazınında oldukça yaygındır (Gümüş, 2009). Bu bağlamda araştırmamızın amacı, öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ile benlik saygılarının sahip oldukları insani değerler açısından incelenmesidir.

İlgili konuda, yurt dışı ve yurt içinde yapılan akademik çalışmaların tespiti için 1980–2011 yılları arasında yapılan ve bu araştırma ile doğrudan ve dolaylı ilgili olabilecek çalışmalar taranmış ve değerlerle ilgili az da olsa yüksek lisans ve doktora çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle yurtdışında değerler ve eğitime ilişkin olarak, farklı akademik ve davranış bilimleri alanlarda çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda değerler ve eğitiminin insani değerlerin oluşum sürecini etkileyen önemli bir etken olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Eğitimde duyuşsal boyutun ihmal edilmesi, insanların sahip oldukları önemli potansiyellerini kullanmamalarını beraberinde getirecektir. Duygular, tercihler, sevinçler, duygulanımlar, inançlar, beklentiler, tutumlar, takdir duyguları, değerler, ahlak ve etik

değerler v.b öğelerden oluşan duyuşsal boyut hem bireysel hem de toplumsal yaşam için vazgeçilmez bir boyuttur. Bireylerin yaşamında değerler önemli bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır (Bacanlı, 1999; Bacanlı, 2002; Doğanay, 2007; Agle & Caldwell, 1999). Bloom'un tam öğrenme kuramı sürecinde yapmış olduğu araştırmalarda, bireylerin başarısında ve başarılarını etkileme sürecinde duyuşsal niteliklerin önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır (Bloom, 1998). Değerler boyutunda sorunlar, toplumların, olayları dışarıdan nesnel (objektif) olarak anlama, yorumlama ve kendini tanımlama olanağından yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle insanların olayları nesnel bir dille aktarma yerine katılımcı, kişisel bir dil özelliği taşıyan “değerlerle” aktarmaya yatkın olmaları, çatışmaya yol açmaktadır (Sevinç, 2006).

1.4. Araştırmanın Sayıltıları

Araştırmaya katılan öğrencilerin uygulanan ölçme araçlarına içtenlikle ve doğru olarak cevap verdikleri varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmada ölçülecek olan öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler “Schwartz Değerler Listesi”nin, benlik saygıları “Benlik Saygısı Ölçeği”nin, kişilik özellikleri “Sıfatlara Dayalı Kişilik Ölçeği”nin ölçtüğu niteliklerle sınırlıdır.

2. Bu araştırma sonuçları araştırmanın örnekleminde yer alan öğretmen adaylarıyla benzer nitelik taşıyan bireylerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Değer: Değerler, genel olarak bireyin diğer bireylerle ilişkilerinde belirli durumları tercih etme eğilimidir (Hofstede, 1991).

Benlik: bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir (Kulaksızoğlu, 2006).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı, bir kişinin yetenekleri, kendisi ve diğer kişilere verdiği değer, kendine güvenme, güçlüklerin üstesinden gelebilme ve başkalarına saygı gibi konularda hissettikleri ve düşündüklerinin toplamıdır (Benedek ve Brown, 1997).

Kişilik: Kişilik, bireyin sosyal ve psikolojik tepkilerinin tümüne verilen bir isimdir. Aynı zamanda bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğidir. Başka bir tanımda kişilik bireyin sosyal, ahlaki, zihinsel ve fiziksel özelliklerinin dinamik bir bütünleşmesi olarak açıklanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2006).

BÖLÜM II

KURAMSAL GÖRÜŞLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde “değerler”, “benlik saygısı” ve “kişilik” ile ilgili kuramsal bilgilerle birlikte bu konularda yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. DEĞERLER

2.1.1. Değerlerin Tanımı

Son birkaç yüzyıla baktığımızda değerler sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yüzyıllarda sosyal bilimlerin çeşitli alanında çeşitli bilim dallarının bu konuyu bir araştırma konusu olarak ele aldıklarını görmekteyiz. Sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologları bu alanda araştırma yapan bilim adamları arasında gösterebiliriz. Son yıllarda da kültürler arası psikologlar da değer kavramını ele alan bilim adamları arasında yer almışlardır. Değer kavramının çok değişik disiplinlere girmiş olması bu kavramın tanımını oldukça güçleştirmektedir. Değerlerin yapısı ve diğer değişkenlerle olan ilişkileri bugüne kadar araştırılmış olmasına rağmen değerlerin tam olarak neyi içerdiğine ilişkin henüz bir netlik kazandığını söylememiz zordur (Dilmaç, 2007; Yılmaz, 2009).

Değerler; insanlık varlığının, neyin doğru, neyin iyi veya neyin arzulanan olduğunu ve bunları karşılayan hareket ve davranışların neler olduğu konusunda kabaca sınırları çizilmiş sosyal bilimler arasında bir çalışma konusudur. Ancak George Kelly (1955)'nin görüşlerini takip ederek, neyin iyi, neyin doğru ya da neyin arzulanan olduğunu, sadece, neyin kötü, neyin yanlış yada neyin arzulanan olmadığını kavrayabilen anlar (Akt. Simmons, 1999). İnsanlar davranışlarının doğru iyi ve haklı olduğunu hissedebilmek için değerlere ihtiyaç duyarlar. Bu insanların bir değerler çerçevesine sahip olmasını gerektirir ki, bu kendi davranışlarını değerlendirmede ve haklılıklarının temelini şekillendirmede bir ölçüt olsun. İnsanlar eylemlerini mantıklı kılmak için hedeflere ve onları değerlendirebilmek için değerlere ihtiyaç duyarlar (Ruyter, 2002). Değerler; arzular, aktarılabilen-durumsal hedefler ve bir kişi ya da grubun hayatında rehberlik eden ilkelerdeki önemin çeşitliliği olarak tanımlanabilir. İnsanlar gerçekleri ve değerleri ayırır. Başka bir görüş ise; her insan değerleri taşır şeklindedir. Ayrıca değerler, zihindeki ön kavramları şekillendirir (Hansson, Carey, Kjartansson, 2010). Literatüre baktığımızda Schwartz ve Bilsky (1987) değerlerin konsept tanımını 5 formal özellikle tanımlamışlardır: Değerler; a) konseptler yada inançlardır. b) motivasyon unsurlarıdır; bunlar arzulanan hedeflerin, olayların, politikaların ve hareketlerin

seçilmesi ve değerlendirilmesindeki standartlar ve kriterlerdir. c) belirli hareket ve durumların özeti. d) davranışlara göre daha az ve merkezi kişiselliklerdir. e) hiyerarşik öneme göre kişiye yapılması söylenen şeylerdir (Akt. Lönnqvist; Verkasalo; Helkama; Andreyeva; Bezmenova; Rattazzi; Nitt; Stetsenko, 2009).

Bir başka tanım da değerler, “yaşam deneyimleri ve kişisel miras yoluyla gelişmiş olan değişmeyen son durum ve arzulardır.” şeklinde ifade edilmektedir (Kropp; Lavack; Silvera, 2005). Hansson, Carey ve Kjartansson (2010) ise insanların değerleri; hayatta bazı anlamları ve sebepleri tanımlamak için çeşitli bağlamlarda kullandıklarını ifade etmişlerdir. Carr ve Landon, (1999) ise değerleri, genellikle gelenekler, görenekler, uygulamalar, hedefler, beklentiler, idealler, bağlılıklar, hırslar, taahhütler, önyargılar olarak ifade etmektedir. Ruyter, (2002) de; insanların deneyimlerini ve hayatını anlamlı ve değerli hale getirmek için bir değerler çerçevesine ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir.

Değerler ideal modeller ve ideal hedefler hakkındaki inançları temsil eden pozitif ya da negatif fikirlerin bir özeti olarak tanımlanabilir. Kluchohn, değerleri; belirli bir toplum içinde eylemlerin istenen sonuçları ve anlamlarının konseptleri olarak tanımlar. Kültürel bakış açısı altında değerler, genellikle genel yaşam olayları, hayattaki hedefler ve sosyal durumlar ya da kültürel farklılıklar altındaki değer öncelikleri ya da biyolojik ihtiyaçları, sosyal ilişkileri ve sosyal talepleri, bir grubun iyiliği ve hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla ortaya çıkmış evrensel insanlık değerleri gibi bir dizi inançlar bütünüdür (Akt. Gari, Mylonas, Karagianni, 2005).

Stein (1985), değerleri kendini tanımlama olarak tarif etmektedir. Değerin kişinin kendine yönelik atıflarından başka nesnel bir yönü de bulunmaktadır. Nesnel yönü ile değer maddi ve manevi gibi iki yönden ele alınabilir. Bazı yönden değerler arzu ve onur gibi soyutlamalara benzer (Akt. Hansson, Carey, Kjartansson, 2010). Örneğin, eski model bir kol saatinin maddi hiçbir değeri olmayabilir, ancak saat ölen babadan kalan bir hatıra ise farklı bir değere sahip olabilmektedir. Değerlerin ölçütleri vatandaşlık görevi, doğru, sevap, toplumsal çıkar, güzel, bilimsel gibi yargılardan oluşur. Bu yönüyle değerler öznel, felsefi, dinî, sosyal ve kültürel ölçütlerde olabilmektedir.

Değerlerle tutumlar arasında bir ilişki söz konusudur. Campell (1963) değer ile tutumun aynı anlama sahip kavramlar olduğunu ileri sürmüştür. Bununla beraber Rokeach (1973) değer ile tutumun ısrarla farklı anlamları haiz kavramlar olduğunu savunmuştur. Rokeach'e göre tutum ve davranışlar, değerler ile yakından ilişkilidir. Değerler daha yüksek ve merkezi bir yerde olup birçok spesifik tutum ve davranışı içlerine alırlar. Böylece Rokeach,

kıymet hükümlerini incelemek suretiyle, birçok tutum ve davranışın temellerini oluşturan sebepleri anlayabileceğimizi ileri sürer (Akt. Reich ve Adcock,1976; Sarı, 2005).

Değerler; belli durum ve şartlara bağlı kalmaksızın, arzu edilen, yararlı görülen ve beğenilen şeyleri gösteren kıstaslar olarak da tarif edilebilir. Bir varlığın psikolojik, sosyal, ahlaki ve estetik açıdan taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelikleri onun değerini belirtir. Balcı (2000) ise değerleri; “İdeallerin istenilmesi hakkındaki temel varsayımlardır” şeklinde ifade eder (Akt. Sezgin, 2006). Nesbitt ve Henderson (2003) ise değerlerin; insana saygıyı ve haysiyeti öğrettiğini ve insan haklarıyla doğrudan ilişkili olduğunu, ayrıca değerlerin bir fonksiyonunun da, genç yetişkinleri bir vatandaş haline getirmek olduğunu ifade etmektedirler

Yılmaz (2009)’a göre ise değer; grubu veya toplumu oluşturan insanların işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş ahlaki ilke veya inançlara denir. Değerler, kişilerin hayatını yönlendirici ilkeler olarak kabul edilen ve onları hayatta güdeleyen amaçların sosyal birer temsilcileridir. Bir başka deyişle değerler, bir çeşit inanç olup, insanların iyiyi, doğruyu ve güzeli tanımlamak için koymuş olduğu ölçütler veya standartlardır. Yılmaz’ın bu görüşlerine benzer bir yaklaşımda (Theodorson ve Theodorson (1979)’un değerler tanımında görüyoruz. Theodorson ve Theodorson (1979) değeri; “Özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleridir.” şeklinde tanımlamışlardır.’ Erdem (2003) ise değeri; belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlamaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Ferrari ve Cowman (2004) ise değerlerle ilgili olarak; “Aile, meslektaşlar ve sosyal çevre genellikle insanları kişisel ve sosyal değerler yapısı üzerine eğitir.” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Değerle ilgili belli başlı kavramlar şöyle ifade edilebilir: Realite, insan, özne, gaye ve eylem (fiil) yahut davranış. Realite, gerçekler dünyası olarak kabul edilmekle beraber, insanın dışında ve insandan bağımsız olarak var olan şeyler manasına da alınmaktadır. Burada insan, gaye ve eylem mevcudu, hal-i hazırı aşp geleceğe yönelmeyi kendinde taşır. İnsan, kökü geçmişte olan ve geleceğe yönelik bir varlıktır. Çünkü kendisini aşmak ve başkasını yahut diğer insanları ve varlıkları keşfetmek durumundadır. Başkasını veya diğerlerini keşfederek özümleyen insan, kendi şuurunda başkası ile kendisini kaynaştırır ve birleştirir. Böylelikle önündeki verilmiş olan şeylerden sıyrılır, tabiattan gelen engelleri aşar, serbestlik kazanır, insan sıfatıyla yeni davranış sergileyecek özne olarak ortaya çıkar. Gaye eyleme nispetle

yenilenmiş değerdir, denebilir. Değer bu durumda eylem/davranış ve sergilenecek yeni eylemin konusu/objesi olarak tarif edilebilir. Eylem veya davranış ise gayeye doğru yol alarak yeni bir değer meydana getirme gayretidir. Aslında yeni değer yaratılması hem insanın tabiatının, hem de dış tabiatın aşılmasıdır. Bu demektir ki insanın kendindeki şiddetli arzuları, hırsları aşması lazımdır. Değer yaratıcı/eylemci davranış, gayeye doğru bir yönelmeyi ve bu konuda bir tasavvuru, seçimde vuzuhu, bir de iyimserliği gerekli kılar. Öznenin yani değeri gerçekleştirecek olan insanın etkinliği, onun dünyada varoluşu değil ama eylemidir. Bu bakımdan değerleri gerçekleştiren eylem veya davranışlarımızdır. Sosyal bilimciler değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade eder. Değerin sosyal ve kültürel biçimleri bireyleri farklı şekilde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman değerler ile insanlar arasındaki ilişki tek yönlü ve birebir değildir. Bu bağlamda değerleri insanların var olan veya yeniden kazanılan davranışlarıyla da ilişkilendirmek mümkün olacaktır. Değerler bireyin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluşturur. Değer mahiyeti icabı irrasyonel, öznel/sübjektif, inanca dayanan hatta metafizik temelli, insan davranışlarına hâkim ve yönlendirici, sadece insana has bir inançtır. Değer bir oluşum, bir başkalaşma ve aşma halidir (Bolay, 2007; Dilmaç, Deniz ve Deniz, 2009).

TDK (1983) değeri; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık olarak tanımlanmaktadır. Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998), değerlerle ilgili çalışma yapan araştırmacıların çoğunun çalışmalarını Rokeach'ın Değer Teorisine dayandırdıklarını vurgulamışlardır (Akt. Akbaba-Altun, 2003). Rokeach (1973)'de Allport gibi değerleri bir inanç olarak nitelendirmiştir. Ona göre bir değer, değişmeyen bir inançtır ve bu davranışlarının bir bataryası veya varlığının bir sebebi ya da davranışlarının hedef objesidir. Değerler kişinin veya grubun tercihleri neticesi benimsenir. Varılmak istenen hedefler, gerçekleştirilmek istenen idealler olur. Rokeach'ın anlayışına göre, değerlerin emosyonel bir boyutu da vardır. Dolayısıyla değerleri gerçekleştirmek için yapılan davranışlar, motivasyonel elementleri de taşırlar (Akt. Akbaba-Altun, 2003; Şirin, 1986).

1940'lı yılların başlarında Woodruff, "Dini deneyimler genç insanların değer örnekleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir." şeklinde ifade etmiştir. Spranger 1928'lerde değer hiyerarşileri için teorik bir çerçeve öne sürmüş ve 1951 de Allport ve diğerleri bunu destekleyerek geliştirmişlerdir. 6 değer tip teorisine dayanan (teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini) üniversite öğrencileri üzerinde yapılan birkaç Yunan çalışmasına göre sosyal, estetik ve dini değerleri kadın imajı ile ilişkilendirilirken, politik, teorik ve ekonomik değerler erkek imajıyla ilişkilendirilmiştir. Diğer bir açıdan Lasswell 1957'de değerleri; güç,

sağlık, saygı, sevgi, ahlak, güvenlik, profesyonel uzmanlık ve değerler eğitiminde farklı bir yön olarak 8 kategoride değerlendirmiştir (Akt. Gari, Mylonas, Karagiann, 2005).

Değer, kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Kültür ise paylaşılan değerler, simgeler, ideolojiler, inançlar ve yaşantıların bütünüdür. Bireyin yaşadığı toplumun kültürü, sahip olduğu değerler, inançlar ve normlar, bireyin davranışlarının etik standartlara uygunluğunu belirler. Kültürler farklı farklı olsa da bazı değerler tüm dünya da ortaktır. Gill-Kozul (1995)'un "Living Values: A Guidebook" konulu çalışmada belirtilen ve 1996 yılında farklı ülkelerden 20 farklı eğitimcinin onayladığı 12 temel değer bütün dünya insanları için ortak bulunmuştur. Bu değerler; barış, saygı, sevgi, mutluluk, özgürlük, dürüstlük, alçak gönüllülük, tolerans, yardımlaşma, sorumluluk, sadelik ve birlik beraberliktir (Akt. Nesbitt ve Henderson, 2003). Değerler, kültürel bilgidir; kültürün öğeleri üzerine kurulur ve her zaman bir seçimi vurgular. Toplumdaki bireylerin o değerleri korumasına veya göz ardı etmesine paralel olarak değerler zamanla değişim gösterirler ya zamanla kaybolurlar ya da bir sonraki nesle aktarılarak yıllarca devam ettirilirlir. Değerlerde ki değişiklikler doğrultusunda değer eğitiminde, ahlak sisteminin gerekliliği, kişinin kavramları ve ahlaki kavramlarının geliştirilmesi değer eğitimi açısından önemli noktalar. Bu noktaların birbiriyle ilgisiz olmamaları ve bütünlük içinde olmaları değer eğitimi açısından yararlılık gösterecektir. Türkiye'de değerlerin öğretilirliği, çevremizdeki kültür bölgelerine nazaran çok daha huzursuz edici, dolayısıyla yıpratıcı olmuştur. Tepeden inme bir kültür değişikliği yerine medyayı kullanıp verimli bir değer eğitim yoluyla problem çözüme ulaşabilir. Değerlerin yıllarca devam etmesi ve kalıcı olması, onların insanlarca içselleştirilmesine ve genel kabul görmesine bağlıdır. Değerler, bize neyi yapmamız gerektiğini kesin olarak söylemezler, ancak yapılacak olan doğru şeyler için rehberlik ederler (Gudmundottir, 1991; Akbaba-Altun, 2003; McPherson, 1995; Wright, 1993; Schrank, 1970).

Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir. Eğitimin amacı sadece bilgi iletmek değildir. Aynı zamanda değerleri iletmek ve uygulamaktır (Yao, 1999). Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik eder. Wood ve Roach, (1999)'un Amerika'da 200 devlet okulu müdürü üzerinde yaptığı bir araştırmada, müdürlerin %81'i okul müfredatına karakter eğitiminin dahil edilmesinin gerektiğini söylerken, %99'u sorumluluğun, %97'si dürüstlüğün ve iyi vatandaşlığın okul müfredatında yer alması gereken

önemli değerler olduğunu ifade etmişlerdir. 280 öğretmen üzerinde yapılan bir araştırmada da öğretmenlerin %75'inden fazlası, karakter inşasının millî eğitimin bir parçası olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir (Akt. Ekşi, 2003). Elam, Lowell ve Gallup, (1993)'un aileler üzerinde yaptığı başka bir çalışmada ise katılımcıların %90'ından fazlasının, okulların cesaret, merhamet, [kendini ve diğerlerini] kabul ve dürüstlük gibi değerleri kazandırması gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir (Lovat, 1990; Akbaş, 2008; Ekşi, 2003). Leming (2000)'e göre okullar var olduğu müddetçe duyuşsal eğitim olacaktır. Çünkü okullar bilginin bilgisizlikten, sosyal düzenin düzensizlikten daha değerli olduğunu öğretirler (Akt. Akbaş, 2008). Kerschensteiner (1954) ise, insanların oluşturduğu bütün ekiplerin değerleri geliştirmesi gerektiğini ifade eder. Küçük ayrıntılar olmasına rağmen bütün dinlerde ve toplumlarda değer aynı anlamı taşımaktadır. Önemli olan, bu değerlerin eğitim yolu ile verilmesidir (Akt. Akbaş, 2008). Pike (2006)'de eğitimde değerlerle ilgili olarak “çocukların değerler ve inançları sadece okuma yazma öğrendikten sonra değil, okuma yazma öğrenirken de elde ettiklerini.” ifade etmektedir

Değerlerin öğrenilmesi aşamasında ise; değerlerin öğrenilmesi daha ziyade rol öğrenmesi şeklinde bir sosyal öğrenmedir. Herkesin toplumun içinde bir mevki (kız, erkek, memur, tüccar, evli, dul, genç vs.) ve bu mevki için toplumun uygun gördüğü rolleri vardır. Bireyler bulunduğu bir mevkide o mevkideki insanların neler yapması, neler düşünmesi, nelere kıymet vermesi vs. gerektiği hakkındaki bilgilere sahip olurlar. Bir erkek olarak cesaret, azim ve sebat, soğukkanlılık gibi vasıflar bizim değer verdiğimiz şeyler olur; bir genç kız iffetli kalmanın büyük bir değer olduğunu öğrenir. Bu değerlerin arkasında toplumun desteği buldukça bizde kuvvetle yer eder, fakat bu destek zayıflayınca bu değerler değişmeye veya bozulmaya müsaittir. Bu değerlerin zayıflamaması ve bozulmaması için okullar değerlerin verilmesi açısından pekiştireç olarak kullanılabilir (Champion, 1991). Okulda etkili bir değer eğitimi içinde öğretmenler hizmetiçi eğitim programlarına katılmalı ve yaşantılarını paylaşmalıdırlar (Merrill, 1996).

Küresel ve siyasi yolsuzluk; akademik enstitüleri; etik ahlak ve pro-sosyal davranışlar konusunda değerler eğitimi vermeye yönlendirdi. Psikoloji ve eğitimde ki değerler eğitimi; ahlakla, etikle ve insanların değerleriyle alakalı, eleştirel düşünce kabiliyetini öğretmeyi içerir (Ferrari ve Cowman, 2004).

Değerlerin öğrencilere öğretilmesi için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örneğin Maples (1982) öğretmenlere içerik bilgisi, teknikler ve metotlar, süreçler ve sistemler ve yeni değerlerin kabul ettirilmesi veya zorlanmasıyla alakalı eğitim programları önermiştir. Brooks ve Kann (1993) değerleri yansıtan belirli davranışlarla alakalı eğitimlerin altını çizmiştir.

Young ve Elfrink,(1991) kurumlarının kabul ettiği değerlere uygun rol model olacak öğretmenlerin bulunduğu gayri resmi sınıf sistemini geliştirmişlerdir. Değerlerle alakalı konuları öğretmede kurumların stratejileri ne olursa olsun öğretmen, kendi değerlerini ifade etmeye çalışmalı fakat değerler arasındaki farklılıkları ve bu değerler arasındaki farkın kişisel büyüme ve verimli bir vatandaşlık için nasıl etkili olacağını işaret etmelidir. Ancak Veuglers (2000) değerler eğitiminin genellikle öğretmen ve öğrenci arasında dolaylı olarak, iç içe ve gün be gün yürütülen ilişkilerle birleştirici değerlerin daha çok vurgulanması şeklinde ilerlediğini savunur. Ayrıca bazı eğitimciler ve araştırmacılar şuna inanır ki akademik disiplinler değerlerin anlaşılmasında onaylayıcı veya devam ettirici olmamalıdır. Rybicki (1996), en iyisi bir eğitimci tarafsız bir şekilde her öğrenciye bireysel olarak etik, ahlak ve değerleri tanımlayan konseptleri açıklayarak rehberlik etmelidir (Akt. Ferrari ve Cowman, 2004).

Ferrari ve Cowman (2004); akademik enstitülerin değerleri öğretmede bir rol alma konusu tartışılrsa da bunun bir gereklilik olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. İnsani Değerler Eğitimi, verilen yaş itibarıyla çocukların ahlaki olgunluk düzeylerinde meydana gelen değişikliklerin olumlu yönde gelişimi gerçekleştirmeye yönelik programdır. Ahlak eğitimine başlama zamanı olarak da ilköğretim yaşının uygun olduğunu, bu eğitimin de bu yaşta verilmesi gerektiğini vurgulayan filozoflar vardır (Dilmaç, 1999). Bazı araştırmacılar da değerlerin ortaokul seviyesinde başlaması gerektiğini, çünkü ancak bu seviyedeki insanların inandıkları şeylerden neyin önemli olduğuna karar verebileceğini iddia etmişlerdir (Tatto, 2003).

Okulda öğretmenlerin ve evde ise aile bireylerinin hangi değerleri öğretecekleri konusunda işbirliği yaparak çocuklara model olmalıdırlar. Anne ve babaların değer eğitiminin çoğu kısmında ilk sorumluluğun kendilerine ait olduklarını bilmeleri gerekir (Cottom, 1996; Powney, 1996). Spesifik değerleri, ahlak ve tutumları sosyal programların bir parçası olarak düşünmek gerekir (Olmo, 1974). Ancak bu doğrultuda çocuklara verilen değer eğitimi onların benlik saygılarını da geliştirme açısından fayda sağlayacaktır (Eidle, 1993). Okullarda çocuklara yönelik eğitim programları yapılırsa da sistemli bir şekilde olmadığı için yapılan eğitim sonucunda da beklenen sonuç elde edilemeyecektir (Jockell ve Hodal, 1981).

Değerle ilgili terimler arasında yaygın olarak kullanılan etik ve moral kavramlarına karşılık olarak Türkçe’de sadece ahlakî sözcüğü kullanılmaktadır. Kapsamına, çevresine ve geleneğine bakılmaksızın insanlar değerleri ahlaki davranışlarla ilişkilendirir. Halbuki bu sözcükler köken ve anlam olarak farklıdır. Thiroux (1980)’ya göre etik Yunanca ethos fiilinden türetilmiştir ve anlamı karakterdir. Moral kelimesi ise Latince moralis fiilinden

gelmiştir ve anlamı ahlaktır. Bu açıdan etik insanların karakterlerini gösterirken, moral insanlar arası ilişkiyi yansıtmaktadır. Thiroux (1980), insanoğlunun toplumda sevgiyi, dostluğu, mutluluğu, özgürlüğü, barışı yaşaması ve oluşturması aynı zamanda yaratıcılık ve tutarlılığı en üst düzeyde başarabilmesi için etik değerlere uyması gerektiğini vurgulamaktadır. İnsan; düşünen, duyguları olan, bu duygularının farkında olan ve bunları paylaşan, yaratan, yarattığını paylaşan ve aktarabilen, birlikte yaşadığı toplulukla ortak değerleri olan bir varlıktır. Bu sebeple ortak yaşamın temelini oluşturan ve genel kabul gören değerlere sahip olmalıdır. Değişimle değerlerde de değişimler görülüyor olsa da, genel kabul görenler bir sonraki nesle aktararak devam ederler (Akt. Akbaba-Altun, 2003; Hansson, Carey, Kjartansson, 2010).

Değerler beşeri olayları belirleyicilik işlevine sahiptirler; yargı, norm, kurum ve eylemlerle, dışlanır ve bunlara ölçü teşkil ederler. Değerler davranış ölçüleridir ama ölçen oldukları kadar yerine göre ölçülende olabilmektedirler. Üstelik bu ölçü eylemin başlangıcında olabileceği gibi sonucun değerlendirilmesi aşamasında da olabilir. Mükâfat ve cezaları belirleyen normlar da birer değer yansımasıdır (Fichter, 1990). Kilby(1993) ise değerler ömür boyu sürececek bağlılıklarımızı üretir ve hatta nasıl ölmemiz gerektiğini bile söyleyebilir. Değerler benliğin algılanmasında da önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle insanlar kendilerini değer sistemleri içerisinde algılamaktadır şeklinde değerlere vurgu yapmıştır. Greene(1991) ise, değerlerin önemini; “Teknolojik gelişmeler ve yaşadığımız zaman göz önüne alındığında değerler, ideallerden önce hayatın anlamını kapsar.” ifadesiyle vurgulamıştır. Dilmaç (1999) ise değerlerin en geniş ifadesi olarak “bir dünyaya bakış, bir insanı algılayış, bugün ve yarın üzerine düşünüş şeklinde somutlaştırılabilirse, bu somutlaştırma da tutarlı ve anlamlı olur ise bir anlam taşır.” şeklinde söylemiştir.

2.1.2. Değerlerin Oluşumu

Değerlere ait iç görü kazanma doğumdan başlayarak ölüm anına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bireylerin yaşam biçimini oluşturan değerler, sosyal rolleri öğrenmeyle gerçekleşmektedir. Değerlerin öğrenilmesi öğrenme kuramlarına göre farklı şekillerde açıklanmaktadır: Değerlerin öğrenilmesinde uyarıcı eşleşmesi (klasik koşullanma) söz konusudur. Köpek uluması ölüme yol açar anlayışı, sabaha karşı uluyan köpekten sonra birkaç kez cenaze haberinin alınmasıyla ortaya çıkmış olabilir. Değerlerin öğrenilmesinde takdir edilenin tekrar etmesi (operant koşullanma) de önemli rol oynamaktadır. Bir toplumda devlete vergi ödememe cezalandırılmaz ve ayıplanmaz ise bu davranışın ortaya çıkma sıklığı artar. Değerlerin ortaya çıkmasında sosyal onay önemlidir. Sosyal olarak onaylananlar

zamanla davranış ölçütleri hâline gelerek değerleri oluşturmaktadır. Değerlerin öğrenilmesinde model alma ve taklit önemlidir. Örneğin, babanın dedeye gösterdiği saygı gösterme davranışı çocuk tarafından model alınır veya taklit edilir. Dolayısıyla sosyal öğrenme teorisinin temel varsayımları dikkate alınarak, değer yargılarının kişinin yetiştiği çevreden beslenerek şekillendiği söylenebilir.

İnsanın değerleri, çevresiyle etkileşim içinde oluşup geliştiğine göre, bunların oluşumunda en güçlü etken, doğal olarak insanlar ve sınıflar arasındaki mücadeledir. Çünkü her insan bilinçli ya da değil, bu mücadelenin içindedir ve mücadelesinde, sahip olduğu değerler, en önemli araçlar olarak yer almaktadır: mücadele azmi ne kadar güçlü ise; mücadele gücü o kadar yüksektir. Bu azmi sağlayan ise sahip olduğu değerler ve bu değerlere bağlılığıdır. Bu bakımdan her ideoloji, aynı zamanda, kitleleri ikna amacıyla oluşturulan yeni bir değerler sistemi niteliği taşımaktadır. İnsanın değerleri de, çevresiyle etkileşim sonucunda şekillendiğinden, çoğu kez yapay olarak oluşturulmuş, uyuşmaya yönelik ideolojik değerler bu hususta etkili olmaktadır (Sarı, 2005; Maslow, 1996).

Değerlerin öğrenilmesinde bilgi ve düşünce boyutu da önemlidir. İnsanlar tercihlerini ve yargılarını yeni öğrendikleriyle değiştirmekte ve şekillenmektedir. Sonuçta değerler genetik olarak aktarılmazlar. Değerler sosyal rollerle öğrenilerek bir sonraki kuşaklara aktarılırlar. Sosyal roller içinde mesleki, cinsel, sosyal, kişisel gibi kimlik yapıları da yer almaktadır. Sosyal rollerle biçimlenen kimlik yapılarının oluşmasında değerler önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Belirli bir sosyal rolde kişilerin neler yapması, neler yapmaması ve nelere kıymet vermesi öğrenilir ve bunlar bir yaptırım da olabilir. Değerler çeşitli sosyal rollerde bize neler yapmamız gerektiğini de söylemektedir. Örneğin, cinsel kimlikle ilgili değerler kız ve erkek çocuklarında farklı oluşur. Bir erkek için cesaret, azim, sebat ve soğukkanlılık önem verilen değerler olurken kızlar için koruyuculuk, duygusallık ve bağlılık daha önemli değerler olarak karşımıza çıkar. Değerlerin oluşmasında sosyal destekler ve pekiştiriciler önemlidir. Bir değer diğer insanlar tarafından onaylanır ve takdir görürse bireydeki etkisi yüksek olur. Değerler arkalarındaki toplumsal destekleri kaybettikçe değişmeye veya etkisiz olmaya başlamaktadır (Sarı, 2005; Maslow, 1996).

Aileler genellikle sahip oldukları değerleri çocuklarına aktarmak isterler ve genellikle başarılı olurlar. Bu yüzden çoğu genç insan ailesiyle çok benzer değerlere sahiptir. Değerler öncelikli olarak aileler tarafından yaşayarak aktarılır ve çocuk bunların sadece ailesinin önem verdiği sorumluluklar olmadığını, gerçektende önemli değerler olduğunu görmeye başlar.

Kuusisto'ya göre değerleri aktarmada en önemli faktörler:

- a) Aile ve çocukları arasındaki demokratik ilişkiler,
- b) Anne ve babanın örnek yaşantısı,
- c) Çocukları kendi düşünceleri konusunda cesaretlendirmek,
- d) Dinsel ve sosyal boyuttaki pozitif deneyimlerdir.

Çok kısıtlayıcı ya da çok müsamakar eğitimde, değerleri aktarmada buna paralel gözükülebilir fakat istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Örneğin değerlerin iletilmesinde başarısızlık, isyankarlık ve ailenin yaşam tarzına tamamen zıt bir değer sistemi gibi. Ayrıca yapılan çalışmalar, demokratik ebeveyn tarzı, değerleri alt nesillere iletmede kısıtlayıcı ve otoriter anne-baba tutumuna göre başarılıdır. Aşırı özgürlükçü ebeveyn tarzında ise çocuklar ailelerini ve diğer insanları kontrol edebilecekleri hissine kapılırlar. Bunun tersine ise aşırı kısıtlamanın da çocukların seçim imkânını imkânsız hale getirdiğini ortaya koymuştur (Kuusisto, 2003).

2.1.3. Değerler Sistemine Bilim Dallarının Bakışı

İnsan olmanın mahiyetine yönelik sorgulamalara zemin teşkil eden değer, çeşitli bilim dalları tarafından farklı açılardan tasvir edilmeye çalışılmıştır.

2.1.3.1. Psikolojide Değer Kavramı

Psikoloji değer problemini felsefeden daha farklı bir şekilde ele alır. Psikolojide değerlerin önemi onun objektif bir esasa dayanıp dayanmamasında değil, insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roledir. Bu bakımdan psikolog değeri sadece bir inanç olarak alır ve bu ona yeter. Özellikle ahlaki davranış konusunda değer, bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken başvurduğu bir kriter demektir (Kilit, 2008). Değer, bir inanç olmak bakımından dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir. Ancak değer kavramı, inancın bir spesifik bir şekil olmak itibarıyla ondan daha da yukarıda bir zihin organizasyonudur. Değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül eder. Değerler, belli bir durum ve şartlara bağlı kalmaksızın, arzu edilen, yararlı görülen ve beğenilen şeyleri gösteren kıstaslar olarak da tarif edilebilir. Bir varlığın psikolojik, sosyal, ahlâki veya estetik açıdan taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı davranışlar onun niteliğini belirtir (Dilmaç, 2007).

Psikologların değerlerle ilgili çalışmaları 1928 yılında Spanger'ın değerlerle kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yaptığı çalışmayla başlamıştır. Spanger'den sonra Allport, Vernon ve Lindzey (1960) değerler üzerinde araştırmalarda bulunarak değerleri

altı grupta toplamıştır. Güngör, bu değerlere ahlaki değerleri de ekleyerek estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal, dinî ve ahlaki olmak üzere yedili bir değer gruplaması yapmıştır. Rokeach (1973), Allport, Vernon ve Lindzey'in (1960) sınıflandırmalarındaki değerlere amaç değerler demektir. Amaç değerlere ulaşmak için oluşturulan değerler ise Rokeach tarafından araç değer olarak belirlenmiştir. Schwartz ve Bilsky(1987), Rokeach(1973)'in belirlediği araç ve amaç değerlere yeni değer ifadeleri ekleyerek 30 amaç ve 26 araç değer ifadeli bir değer ölçeği geliştirmiştir. Değerler ister bir araç, isterse amaç olsun yaşantımızı etkilemektedir (Akt. Sarı, 2005).

Öğrenme yolu ile duygusal hayatın merkezi noktasında yer alan değerler, çevredeki psikolojik obje, durum ve davranışlara karşı tavır alışımıza tesir ederler. Bütün tutumların sosyal olmadığı bellidir. Sosyal değerler ile ilgili olan tutumlar, sosyal nitelik taşırlar. Yerleşik sosyal değerler yeni öğrenen bir insan için önce uyarı özelliğini taşırlar. Bir tutum, yerleşik bir değer fert tarafından benimsenmesi ile sonuçlanan psikolojik kalıcılığı veya hazırlığı ifade eder. Bir değer şahıs tarafından benimsenip özümzendikten sonra, şahısta bir hazır olma durumu, belirli nesne ve durumlara karşı vaziyet alma pozisyonu meydana getirdikten sonra, değer tutumun muhtevasını teşkil eder (Şirin, 1986).

Değerler toplum tarafından paylaşılmış, genelleşmiş tutumlar olarak görülmüştür. Tutumlar ise sosyal değerlerin, fertteki yansımaları olarak görülmüştür. Znaniecki (1918)'ye göre: "Tutum, belli bir sosyal değer ışığında, ferdin olumlu veya olumsuz vaziyet alma eğilimidir." Sosyal değerler, tutumların objektif karşılığı olduğu gibi, tutumlar da değerlerin ferdi karşılığıdır. Tutumlar değerleri ortaya koyma işlevini de yürütürler. Kişi sahip olduğu merkezi değerler tarafından iyice sarılmıştır. Birey kendisi için önemli olan bu değerleri gerçekleştirmeye yönelik bir çaba sarfederse doyuma ulaşmış olacaktır. Örneğin birey kendisini cömert, yardımsever ve insancıl biri olarak görüyorsa, yoksul ve özürülere yardım tarafı ağır basacaktır. Bu değerleri destekleyici tutumlara sahip olmak birey için doyurucudur (Akt. Şirin, 1986; Dönmez, 1993).

2.1.3.2. Felsefede Değer Kavramı

Beklenildiği gibi felsefi düşünce tarihinde "değer"den çok farklı şeyler anlaşılmıştır. Çünkü değer kavramı, genel ve soyut bir kavramın adı, kullananların kafasında açıklık kazanmamış olduğundan, sık sık farklı anlamları dile getirmek için kullanılmakta; dolayısıyla da aynı kavramla farkına varılmadan farklı anlamlar yüklenmektedir. Değer kavramı felsefede, değerlendirme problemi ve değerler problemi olarak ortaya çıkar. Çünkü "iyi nedir?", "güzel nedir?", "faydalı nedir?", "doğru nedir?", "hangi değer doğrudur?", "hangi

değerin öğretilmesi” gerekir gibi sorular sormak, değerlendirme aktivitesini belli açılardan problem haline getirmektir (Kuçuradi, 1971; Noll, 1997; Germaine, 2001).

Değerlerle ilgili ilkeler felsefi etik içerisinde yer almaktadır. Etik ahlaki yargıların felsefesidir. Ahlak sözlük anlamıyla huylar demektir. Bütün bunlar, Grekçeden alınmış olan ve karakter manasına gelen ethos kelimesinden türetilmiştir. Moral kelimesi ahlaki yargılar anlamında kullanılmaktadır. Şu hâlde etik, moralin felsefesidir. Başka bir deyişle, ahlaki yargılarla ilgili sorulara verilen cevapların tümüdür. Etik, biyoloji, psikoloji ve sosyolojideki her hangi bir konu gibi ele alınmıştır. Her var olan değer, bir olguya her norm, bir gerçeğe, her fikir, bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Bu durumda filozoflar, insan haysiyetinin ve varlığın anlamının dayandığı gerçekliklerdeki değer boyutunu sorgulamaya başlamışlardır. Dolayısıyla da onlar değerler doktrini olarak isimlendirilen bir yöntem geliştirmişlerdir. Elbette teorik olduğu kadar pratik de olan bu değerler, bir sürekliliğe sahiptirler. Değerler kuskusuz, natüralizmin ifade ettiği gibi, bir varlık düzenine bağlı değildirler. İyi, güzel ve doğru, varlığın dışında bulunur. Onlar, ‘olgu’ değil, ‘var olan değer’ karakterine sahiptirler (Dilmaç, 2007).

Max Scheler felsefenin etik problem alanını değerler etiği ile incelemiştir. Scheler değerleri kişisel, yaşamsal ve olgusal (şey değerleri) olarak üçe ayırmaktadır. Kişisel değerler insanın kendisinin şekillendirdiği iyi, kötü, saygı, sevgi ve nefret gibi değerlerden oluşmaktadır. Yaşamsal değerler sağlam, hasta, cılız, dinç, bitkin, gürbüz gibi canlı varlık dünyasının niteliksel değerleridir. Olgusal değerlerde ise yararlılık, ekonomiklik, estetiklik ve kültürel uygunluk gibi değerler yer almaktadır. Scheler bu üç grup değeri mutlak ve göreceli değerler olarak ikiye ayırmaktadır. Bu durumda kişisel değerler göreceli, olgusal ve yaşamsal değerler ise mutlak olmaktadır. Scheler değerlerin aşağı ve yüksek olması durumundan bahsetmekte ve kişisel değerlerin yüksek değerler olduğunu ileri sürmektedir. Felsefe okulları değerlere farklı açılardan yaklaşmışlardır. İdealizme göre değerler bilgiyi yansıtır. Realizmde ise sosyal, fizik ve insan ilişkilerindeki gerçekliğin yansımaları değerleri oluşturmaktadır. Pragmatizm, insanların kişisel ve sosyal gelişimine katkı yapan şeylerin değerli, onların gelişimini engelleyen ve deneyimlerini sınırlayan şeylerin ise değersiz olduğunu iddia etmektedir. Varoluşçular ise insanların özgür seçimleriyle oluşturdukları ilkeleri ve yaşama biçimlerini değerli görmektedir (Akt. Akbaba-Altun, 2003; Sarı, 2005).

İnsanın en başta gelen özelliklerinden birisi de değer vareden bir varlık oluşudur. Bu özellik insanı, belki de diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliğidir. Diğer canlılarla, özellikle kendisine en yakın organizmalarla karşılaştırıldığında insan; ikili varlık yapısıyla ayrılır. Doğanın mekanik zorunluluğuna uyan mekanik yapısı, diğer yandan da mekanik

yapısına uymayan onu aşan bir varlık yapısı mevcuttur. İnsan zaman zaman bu ikisinin çatışan bir bütünlüğüdür. Bundan dolayı insan bilmek zorundadır. Bilgi ise, salt olarak bulunmaz, bir bilgi ortaya koyulduğu zaman onun doğruluğu, yanlışlığı, geçerli ya da geçersiz oluşu da söz konusu olur. Bu aşamada bilginin yaşama girmesi gerekir. Çünkü yaşamla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi olmayan bir bilginin olması mümkün değildir. Bu süreçte de değer kavramı gündeme gelmektedir. O halde değerler, kültür dünyası içerisinde vazedilebilirler ve insanın maddi yapısı ötesinde insanın ruhsal özelliğine dayanır. Bu bağlamda baktığımızda değer kavramı felsefenin, özellikle etiğin en eski ve en temel sorunlarından birisi olmuş, Platon-Aristoteles gibi birçok filozof değerleri felsefeyle aydınlatmaya çalışmışlardır (Dilmaç, 2007).

Değer kavramı, felsefe tarihinde, öznelci ve nesnelci açılarda çok değişik şekillerde tanımlanmıştır. Öznelci tanımlar, birey veya toplum açısından yapılmalarına göre kendi içlerinde de iki grupta toplanabilirler. Nesnelci değer tanımlar ise, değerlerin bir gerçekliklerinin bulunduğu hareket edilir. Bu gerçeklik, ideal, mutlak ve kutsal nitelikte olabilir. Bu demektir ki, değerler öznenin kendilerini hissetmesinden veya bilmesinden bağımsız olarak vardır. Felsefede değerlerle birlikte anılan iki kavram vardır: Erdem ve iyi. *İyi*, birçok filozofa göre (Platon, Aristoteles, Kant, M.Scheler, N.Hartman) baş değerdir. “İyi”, bir değer yargısı yüklemi olarak da kullanılmaktadır (Dilmaç, 2007; Yaman, Taflan, Çolak, 2009).

2.1.3.3. Sosyolojide Değer Kavramı

Değer kavramı ile ilgilenen bilim dalları arasında önceki aşamalarda sosyolojinin de olduğunu ifade edilmişti. Sosyologlarında uzun süren tartışma konuların basında da değer kavramı yer almaktadır. Pozitivist sosyoloji okullarının etkisiyle, değerleri uzun süre incelemekten kaçınan sosyologlar değerlerin, hiçbir sosyal gerçekliğe sahip olmadığı, bilimsel açıdan ele alınamayacakları öznel ve ahlaki kriterlerle incelenebileceklerini savunmuşlardır. Fakat özellikle Weber'in "verstehende" (anlayıcı) sosyolojisinin ve post-testan ahlaki tezi etkisiyle değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğu, bilimsel analiz ve incelemeye tabi tutulabileceği üzerinde durulmuştur. Özellikle son 10–15 yıldır toplumsal değer araştırmaları sosyolojinin önemli bir inceleme alanı haline dönüşmüştür (Dilmaç, 2007).

Farklı kültürlerde yapılan araştırmalardan çıkan sonuç; bazı psikolojik süreçler kültürün özelliklerinden etkilenmekte ve dolayısıyla her yerde aynı seyretmemektedir. Bir toplumun, kültürün etkisi altında kalan davranışları, o kültürün değerlerini yansıtmaktadır. Her toplumun kendine ait kültürü olduğundan, her kültürün kendine özgü değerleri vardır.

Değerler toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği gibi, bazı değerler bazı toplumlarca ortak olarak da benimsenebilir. Bunun yanı sıra, her bireyin farklı değer yargıları olabilir. Bu gerçeğin farkına varılması, kuram oluşturma sürecinde ve eldeki kuramların uygulamaya konmasında farklı bir bakış açısına gereksinim doğurmuştur. Batıdaki kültürlerde oluşturulan kuram ve uygulamalar kültürel özelliklerin farklılık gösterdiği yerlerde her zaman işe yaramamıştır. Görülen sosyal psikolojik süreçler farklı olduğu için, o farklı süreçleri anlamak ve açıklamak amacıyla değişik perspektiflere gerek duyulmuştur. Bunu fark eden sosyal psikologlar boş durmamış ve kültürü içine alan sorular sormuşlar, cevaplar bulmaya çalışmışlardır. Farklı durumların kişi üzerindeki etkisini inceleyen sosyal psikoloji, kültür içinde insan kavramını incelemeye de yönelmiştir (Kağıtçıbaşı, 2006; Dilmaç, 1999).

Kültürün sosyal psikolojik süreçler üzerindeki etkisi, esas olarak bireycilik-toplulukçuluk çerçevesinde incelenmiştir. Hofstede (1980)'nin ortaya attığı bu kavramlar, kültürdeki değer farklılıklarını en iyi açıklayan boyut olarak değerlendirilmiştir. Hofstede bu iki kavramı şöyle tanımlamıştır: “ Bireycilik, bireyler arasındaki bağların gevşek olduğu, herkesin sadece kendine veya çekirdek ailesine bakmak zorunda olduğu kültürler için geçerlidir. ” derken toplulukçuluğu da şöyle açıklamıştır: “ Toplulukçuluk, insanların doğuştan itibaren güçlü ve sıkı gruplara bağlı olduğu ve bu bağlılığın yaşam boyunca, sorgulanmayan bir sadakat karşılığında var olduğu toplumlarda vardır. ” (Akt. Kağıtçıbaşı, 2006).

Yukarıdaki paragrafta da ifade edildiği üzere; değer, kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Kültür ise paylaşılan değerler, simgeler, ideolojiler, inançlar ve yaşantıların bütünüdür. Bireyin yaşadığı toplumun kültürü, sahip olduğu değerler, inançlar ve normlar, bireyin davranışlarının etik standartlara uygunluğunu belirler. Değerler, kültürel bilgidir; kültürün öğeleri üzerine kurulur ve her zaman bir seçimi vurgular (Akbaba-Altun, 2003).

Klâsik sosyolojideki yaygın bir anlayışa göre değerler genellikle bir etkileşim ortamında ve ihtiyaç ve eylemden kurumsallaşmalara uzanan sürecin sonunda ortaya çıkar. Ancak toplum üstü bir kaynak daha vardır. Bu da dinî değerleri açıklar. Klâsik sosyoloji (sosyolojizm) her ne kadar değer, norm, kurum ve benzeri konularda toplumun yansıması olmayan bir olgu düzeyini kabul etmeye istekli değilse de, tüm bu olgu alanlarında toplumun açığa çıkarıp geliştirdiği ama ona indirgenemeyen bir yön vardır. Yoksa meselâ yüksek tipli dinler açıklanama (Aydın, 2003).

Şerif (1985), toplum değerlerini, sosyal kuralların eksiksiz örnekleri olarak görmüştür. Aslında kişi, yerleşmiş bir kural olup da, sosyal bir değeri ifade etmeyen kuralın olmayacağını düşünebilir. Bayrağın kutsallığı, bir elmasın değeri, konutun rahatlığı, özel mülkiyetin

dokunulmazlığı ve anayasanın mevkiî sosyal olarak yerleşmiş, her gün karşılaşılan değerlerdir. Bayrağa saygı göstereceği, elmasların değerleri, yuvanın tatlı, özel mülkiyetin dokunulmaz olduğu ve anayasanın yeri tartışılmayan olgulardır. Bütün bu belli değer hükümlerini ima ederler. Bayrağı herkes korumak ister, çünkü bayrak, hürriyet değerini sembolize eder. Bu tip değerlendirmeler kişide bir kez benimsendikten sonra, şahsi bağlılık gösteren hissi özellikler taşırlar.

Sosyolojik açıdan değerler, toplumun fertlerince paylaşılmış ve bu konuda uzlaşmış davranış kalıplarıdır denebilir. Ferdî görüşler burada etkili ve geçerli sayılmaz. Zaten insanlar, her zaman bir takım ilişkiler ağı içinde yaşarlar. Bu ilişkiler inanç, değer, temayül, kural ve genel olarak iktisadî ve ahlâkî ilişkilerdir. Bunlarda hâkim olan esas manevîliktir. Değerler uğrunda fertler fedakârlıkta, mücadelede bulunurlar ve hatta o uğurda ölümü göze alırlar. Vatan, namus, din ve şehitlik gibi değerlerin tehlikeye girmesinde insanlar icabında ölüme gidebilirler (Bolay, 2007).

2.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler ya davranış tarzına veya ulaşılmak istenilen hedeflere aittir. Bir kişinin değerleri olduğundan bahsediyorsak, kişinin bu değerlerinin, davranış tarzına veya ulaşılmak istenilen hedeflere ait inançları olduğunu biliyoruz demektir. Bu iki değer türünden “aracı değerler” ve “temel değerler” diye bahsedeceğiz. Değerleri ayrıca temel ve aracı değerler olarak sınıflandırdığımız gibi, bu değerler de kendi aralarında bazı hususiyetlerine göre sınıflandırılabilir. Temel değerler şahsi ve sosyal değerler olarak ikiye ayrılırlar. Temel değerleri sınıflandırmada esas; değerlerin şahsa dönük veya topluma dönük olması ya da şahsa özgü veya şahıslar arası olmasıdır. Mesela iç huzur, selamet gibi değerler şahsa özgüken, barış içinde bir dünya, kardeşlik gibi nihai durumlar şahıslar arası bir nitelik taşırlar (Şirin, 1983).

Değerler, hiyerarşi bakımından araç ve yüksek değerler olmak üzere iki grupta ele alınabilir. Araç değerler denildiğinde, fayda, ilgi, çıkar ve her türlü maddi değerler, tutkular, güç ve iktidar etkenleri, ün ve şan hırsı vb. değer yargıları kastedilmektedir. Yüksek değerleri ise; idealler, inançlar, dürüstlük, dostluk, sadakat, saygı, sevgi ve nefret gibi değer yargıları oluşturmaktadır. Araç değerler, bireyin duygu ve düşüncelerine dayanan durumları, tavırları belirler. Yüksek değerler ise gerçek ahlaki ilkeleri kapsar. Tüm bunlar gösteriyor ki bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde değerlerin, özellikle de yüksek değerlerin önemli bir rolü vardır (Yılmaz, 2009).

Değerler, ayrıca grup ölçekli değerler ve bireysel değerler olarak da tasnif edilebilir. Buna göre grup ölçekli değer grup yapısının bir parçasıdır. Grup içerisindeki kurallar ve normlar grubun değerlerini teşkil ederler. Genel olarak paylaşılan değerler grup dinamiğinin özünü oluştururlar ve grubun içsel bağlaşımlarını kuvvetlendirirler. Sözelimi bir sporcu grubunun ya da bir bilim adamları grubunun farklı türden grup değerleri vardır. Sporcular için "fair play" önemli bir grup değeriyken; bilim adamları için "özgür araştırma" bu tür bir özellik arz eder. Grup ve toplum ölçekli değerler ve inançlar her birimizin beşeri var oluşu için bir temel sağlarlar. Bu değerler, bu düzeyde neyin gerçek neyin iyi ve olması gereken olduğunu bize dile getirirler (Özensel, 2003). Değerler ister sosyal isterse bireysel olarak sınıflandırılın insanların yaşamlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedirler(Dılmaç, 2007).

Değer alanları bilimsel değerler, ahlâkî değerler, estetik değerler, dinî değerler, siyasî değerler, teknik değerler, hukukî ve iktisadî değerler, hümanist değerler olmak üzere çeşitlere ayrılabilir. Aslında bunlar kesin çizgilerle ayrılamazlar, birbirleri içine geçmiş vaziyetler. Değerler günlük hayata yönelik olduğu için uzak ve yakın geleceğe ait gayeler ve hedefler burada belirleyici olur. İşin içine gaye girdiği için ona paralel olarak eylem (action) de değerın ayrılmaz unsuru olur (Yılmaz, 2009).

Değerler toplumsal bağlamda, toplumsal değerler; bireysel bağlamda, bireysel değerler; küçük grup bağlamında ise aile değerleri olarak tasnif edilebilir. Başaran (1982)'da bir örgütteki değerleri öz (evrensel), özel (birim veya kümelerce geliştirilen), seçimlik ve geçici değerler olarak sınıflandırmaktadır. Cohen (1985) de geliştirdiği kategorizasyon da değeri, içsel (intrinsic), dışsal (extrinsic), ahlakî (moral) kişisel (personal) ve bilgiye dayalı (epistemic) değerler şeklinde bir sınıflamaya tabi tutmuştur (Akt. Yılmaz, 2009).

2.2. BENLİK SAYGISI

2.2.1. Benlik Kavramı

Köknel (1997) benliği, "insanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme biçimi" olarak tanımlar. Plumber (2005)'e göre ise benlik kavramı bizim kendimizle ilgili tüm görüşlerimizi, görünüşümüzü, yeteneklerimizi, tutumlarımızı ve inançlarımızı içerir. Aynı zamanda benlik bir kimsenin zihinsel ve fiziksel nitelikleri ve bunlara biçtiği değerdir (Akt. Çapar, 2008).

Kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkındaki inançlarının toplamı benlik kavramını oluşturur. Bir başka deyişle benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir.

Bireyin kendisi hakkındaki değerlendirmeleri gerçek benliğini oluşturur. Benlik bireyin kendine bakışından oluşmakta ve bireyin davranışını tespit eden değerlerin, amaçların ve ideallerin bir organizasyonu olarak da tanımlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2006; zkardeş, 2006).

Coopersmith (1967)'e göre ise, benlik kavramı bireyin ilgileri, yetenekleri ve amaçları üzerinde geliştirdiği bir yapıdır. Bu yapı "ben" simgesi ile gösterilir. Bir başka Şekilde ifade edilecek olursa, kişinin kendine karşı, kendisi ile ilgili dşunüşü demektir. Jung'a göre benlik/kendilik, yaşamları boyunca bireylerin ulaşmaya çalıştıkları hayatın amacını oluşturur. Bireyin benlik ve kişilik yapısına birlik, denge ve kararlılık kazandırması bakımından da önemlidir. Ancak benliğin oluşumundan önce bireyin kişiliğinin çeşitli yönleriyle tamamen gelişerek 'bireyleşme süreci'ni tamamlaması gerekir. Bu sebeple analitik psikolojide yer alan "benlik", özellikle yetişkinlik/orta yaş döneminde kendini gösteren önemli bir fenomendir (Akt. Koç, 2008).

Sembolik etkileşim görüşünden etkilenen Sullivan, benlik kavramına sosyal benlik düşüncesiyle yaklaşır ve benliği, benlik sistemi kavramıyla sınırlandırır. Ona göre bir ocuk, aileyle etkileşimine bağlı olarak "iyi ben", "kötü ben" ya da "benim nemim yok" anlayışı geliştirmekte ve benlik sistemi gelişip bağımsızlık kazandıķça, kendi davranışlarını tarafsızca değerlendirebileceğini, varsa çelişkileri görebileceğini ve böyle bir benlik sisteminin bireyi anksiyeteden koruyabileceğini belirtir (apar, 2008; Kımtır, 2008).

Benlik kavramı C. Rogers'ın (1959) geliştirdiği "Fenomenolojik Benlik Kuramında" nemli bir yer tutar. Bu kurama göre her birey kendisinin merkez olduğu bir evrende yaşar. Herkesi etkileyen kesin gerçekler yoktur. Herkesin kendine özgü gerçek olan olguları vardır. Bireyler çevrelerini nasıl algılıyorlarsa, ona göre davranırlar. Algılanan evre birey için gerçek çevredir. Herkes için gerçek "kendine özgüdür. Bireylerin birbirinden farklı tepkiler göstermeleri çevrelerini farklı olarak algılamaları ve farklı yorumlamaları, farklı kişilik ve benlik sahibi olmalarındandır. Güçlü olumlu bir benlik kavramı olan kişi, dünyayı zayıf bir benlik kavramı olan kişiden oldukça farklı görür ve olumlu bir benlik bilinci geliştirebilmemiz için koşulsuz sevgi içinde yetişmemiz gerektiğini söyler (Akt. Cüceloğlu, 2002; Kulaksızoğlu, 2006).

İnsan evresi ile etkileşimini srdrdķe fiziksel yapısı, beden gücü ve daha sayılamayacak kadar özellikleri hakkında bir fikir sahibi olmaya başlar. Bu süreç Şöyle işlemektedir: insan isteklerini karşılamak için bir takım davranışlara girişir, bu süreçte başarısına ilişkin izlenimler edinir. Bu kişinin yapıp ettiklerini başkaları da değerlendirir ve edindikleri izlenimleri kendisine çeşitli yollarla iletirler. Kişi bu iki kaynaktan edindiği

uyarıcıları bütünleştirerek giriştiği davranışla ilgili özelliği hakkında bir fikir sahibi olur. Kişi bu arada başkalarının aynı işleri ne derece iyi yapabildiklerine bakar ve içinde bulunduğu grubun aynı davranışlardaki başarılarını kendisinininki ile karşılaştırır ve sonunda kendi özelliğinin derecesi hakkında bir yargıya varır (Kuzgun, 2006).

William James (1842-1910), benlik' in bireyin kendisini madde, ruh ve sosyal benlik olarak 3 ana oluşana göre nasıl gördüğüne ait şahsi görüşleri olarak tanımlamıştır. Madde derken anlatılmak istenilen şey kişinin bedeni, ailesi ve tutkularıdır. Bireyin sosyalliği ise başkalarının birey hakkında düşündüklerini içerir. Ruhsal benlik bireyin duyguları ve isteklerini kapsar. Benlik, bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu kazandığı bir takım kişisel duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Akt. Yavuzer, 2000).

Bir başka ifadeyle benlik kavramı; bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinin toplamı ve bireyin sahip olduğu bütün bu özelliklere ilişkin kendini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Benlik kavramının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu vardır. Söz konusu kavram ayrıca, benlik imgesi, ideal benlik ve özsaygı gibi üç alanda gelişme göstermektedir. Benlik kavramını bir bakıma ideal benlik, benlik imgesi ve özsaygı kavramını içine alan semsiye bir kavram olarak görebiliriz. Bu şemsiyenin altındaki üç kavramın yani benlik imgesinin, ideal benliğin ve özsaygının gelişimi, bu şemsiye kavramın gelişimiyle ilişkilidir (Kuzgun,2006).

Benlik şeması genel ve özgül temsillerden oluşmaktadır. Genel temsiller bireyin sahip olduğu karakteristik kişilik özellikleri olarak kavramsallaştırılırken; özgül temsiller ise bir durum yada olaya bağlı olarak kavramsallaştırılan temsillerdir. Bu bilişsel genellemeler benliği yorumlayan ve değerlendiren ilişkili bilgilere karşı zemin yada çatı görevi görürler. Böylece özel alanlardaki benlik hakkında bir araya getirilen bilgi, bu alan ile ilgili bilgilerin edinilmesi yada kazanılması sürecini etkiler. Bu bakımdan benlik şemaları, benlik ile ilgili bilgi işleme sürecinde değer artırma, zamanla ön yargılı olabilme ve çarpıtma işlevine de sahip olabilmektedirler (Imamoğlu, 2009).

Ben kavramı, olumlu değerler taşıdığı zaman olumlu, olumsuz değerler taşıdığı zaman ise olumsuz kabul edilir. Olumlu benlik kavramı, insanın içinde bir filtre gibi düşünülebilir. Bireyin dikkatine sunulan her çeşit algılama bu filtreden geçer. Filtreden geçen her bir algılamaya bireyin geçmiş tecrübelerine göre, bir anlam verilir. Eğer bu anlam, olumsuz ise sıkıntıyla, beğenmeyerek alınıp kaydedilir; olumlu ise sevinerek gülerek kaydedilir. Olumlu benlik kavramının yüksek olduğu kabul edilen çocukların kendilerini yeterli ve zeki buldukları ve bu kanaate de geçmişten getirdikleri tecrübe birikimleriyle vardıkları görülmüştür. Olumlu bir benlik kavramının gelişmesinde önemli rol oynayan faktörler

arasında yeterlilik, diğerk kişilere önem verme, doğru olan şeyleri yapma ve manevi güç gibi etmenler sayılmalıdır. Olumsuz benlik kavramının gelişmesinde, bireyin kendini yetersiz görmesi, başarısız geçen tecrübelerinin yanı sıra bireyin çevresindekilerin tavırları da etkili olmaktadır. Özellikle okul çağlarından başlayarak, çocuğun başkalarının yanında alay edilmesi, beğenilmemesi yüzünden iğneleyici konuşmalar yapılması, çocuğun başarısızlığı yüzünden başka çocuklarla mukayese edilmesi, değersiz görülmesi, çocuğun bazı davranışlarına bakarak (unutkanlık, düzensizlik, kirlilik, tembellik, sakarlık gibi) serzenişlerde bulunmak ve geçmişte yaptığı hataları, devamlı olarak yüzüne vurmamak, düşük olumsuz benlik kavramının gelişmesinde etkili etmenlerdir (Şahin, 2006).

İç varlığımızın bütününi teşkil eden benlik, kişilik gibi karmaşık bir kavramdır. Bu karmaşık kavramı çözümlenecek olursak benlik belki şu soruların cevaplarını içerir (Baymur, 1994):

A-) Ben neyim? Bu sorunun cevabını bazı kimseler, daha çok olumsuz olarak yani, “ben beceriksizim, aptalım, çirkinim, soguk insanın biriyim.”Diye cevaplandırabilir. Bir başkasının ise kendisi hakkında “ben akıllıyım, güzelim, becerikliyim, sevimliyim” diye daha olumlu bir kanısı bulunabilir.

B-) Ben ne yapabilirim? Bende ne gibi yeterlilikler var? “ Ben iyi konuşurum, güzel resim yaparım, müzikten anlarım, matematiğe kabiliyetim var, gibi kendimizde ne gibi yetenekler olduğuna ilişkin kanılarımız benliğin bir yanını oluşturur. Benliğin bu yanı da bireyin kendisi tarafından olumlu, ya da olumsuz olarak değerlendirilmiş olabilir.

C-) Benim için neler değerlidir? Ben ne yapmalıyım ve ne yapmamalıyım? Örneğin, “başkalarına yardım etmeliyim” , “ para kazanmalıyım” , “ kopya yapmamalıyım”, yada yakalanmamak şartıyla kopya yapmakta bir sakınca yoktur” , “ her şeyden önce kendimi düşünmeliyim” gibi bireyin içinde bulunduğu toplumdan kendine göre edindiği az çok olumlu ya da olumsuz yargılardan meydana gelen bir değerler sistemi vardır. Bu da benliğin önemli bir yanıdır.

D-) Hayatta ne istiyorum? Doktor, mühendis, öğretmen, sanatkar, iyi bir ev kadını, veya evcimen bir aile reisi olmak, sosyete mensup iyi giyinen bir insan olmak gibi çeşitli emel ve idealler de benliğin bir yanını oluşturur.

Yukarıda birinci ve ikinci maddelerde “ ben neyim” ve “ne yapabilirim?” Sorularının cevapları gerçek benliği son iki maddelerdeki soruların cevapları ise, erişilmek istenen moral düzeyi, gerçekleştirilmek istenen istek, özlem ve emelleri gösteren ideal benliği meydana getirir.

2.2.2. İdeal Benlik

Kişinin ne olması gerektiği konusundaki düşüncelerini içerir. İdeal benlik, ergenin ne olmak istediği ve ne olmaktan çekindiğidir (Kulaksızoğlu, 2006).

Benlik imgesinin gelişimiyle çocuk, yavaş yavaş sahip olması gereken ideal özelliklerin neler olduğunu öğrenir. Bu ideal davranışlar, beceriler ve özellikler genellikle içinde yaşanan toplum tarafından değerli kabul edilen ideal standartlardır. Benlik imgesi bireyin sahip olduğu zihinsel ve fiziksel özelliklerinin farkında olmasıdır. Bu da ailede anne-babanın çocuğa ilişkin sözlü yada sözel olmayan tavırlarıyla oluşmaya başlar. Çocuğun ailede sevilip sevilmemesi, zeki ve akıllı olarak yada aptal olarak görülmesi hep onun kendisine ilişkin bir imge oluşturmasına etki eder. Çocuğun zamanla sahip olduğu özelliklerin farkına daha çok varmasıyla bu süreç, yani benlik imgesinin oluşumu hız kazanır. Kuşkusuz benlik imgesinin başkalarının verdiği geri bildirimlerden etkilenecek şekilde şekillenmesi ve gelişmesi sürecinde birey pasif varlık değildir. Kendi zihinsel kapasitesi ile yaşantılarının zenginliği ve genişliğine göre bu geribildirimleri alır ve kendine göre yorumlar. Çocuğun kendine ilişkin ilk imgesi genellikle onun kendi vücuduyla ilgilidir (Kuzgun, 2002).

Lecky, iyi bir ruh sağlığı için benlik tasarımı ile, özellikle ideal benlik ile gerçek yaşantıları arasında iyi bir ahenk ve tutarlılık olmasının önemine dikkati çekmiştir. Bir insan ne kadar benlik tasarımına uygun davranabilirse, kendini o kadar rahat hisseder, ideal benliğine ne kadar ters düşen yaşantıların etkisinde kalırsa, o kadar huzuru kaçar ve kaygılanır. Kendi değer yargıları ve ideallerine uygun davranmak insanın kendine olan saygısını, güvenini ve mutluluğunu artırır. Ruh sağlığı yerinde bir kimse kendi benlik tasarımına az çok uyarlı davranabilen kimsedir (Lecky'den akt. Baymur, 1994).

2.2.3. Benlik Saygısı

Benlik saygısı muhtemelen psikolojinin en merkezi yapılarından biridir. Ancak benlik saygısıyla ilgili yapılan birçok tanımlar, alınan tedbirler, modeller ve teoriler nedeniyle benlik saygısının tanımlanmasında tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu tema altındaki kavramlarda benlik saygısı; genellikle insanların değerlendirmede kullandığı ya tutum ya

onun doğruları ya da onun benliğidir (Lönnqvist, Verkasalo, Helkama, Andreyeva, Bezmenova, Rattazzi, Nitt, Stetsenko, 2009).

Benedek ve Brown (1997), benlik saygısını, bir kişinin yetenekleri, kendisi ve diğer kişilere verdiği değer, kendine güvenme, güçlüklerin üstesinden gelebilme ve başkalarına saygı gibi konularda hissettikleri ve düşündüklerinin toplamıdır şeklinde tanımlar. Çocukluk çağında benlik saygısını geliştirmiş olan kişiler, yetişkin olduklarında kendi hayatlarına yön verebilirler. Bu kişiler kim olduklarının bilincinde olarak insanlarla ilişki kurarlar. Her şeye olumlu yaklaşırlar ve hayatlarının bir amacı vardır. Başka bir tanımlamada da İnanç (1997)' a göre benlik saygısı, bireyin benlik kavramının önemli bir parçasıdır. Benlik kavramı ve benlik saygısı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Benlik kavramı bireyin kendini algılayış tarzı, yaşamında yerine getirdiği rollere ilişkin kendini nasıl gördüğünü ifade ederken; benlik saygısı, kişinin kendisi ile ilgili olarak duygu ve düşüncelerini içermektedir. Benlik saygısı, kişinin kendisiyle barışıklığının bir uzantısıdır. Benlik saygısı insanın kendini ve sınırlarını olduğu gibi kabul etmesi ve bundan hoşnut olmasıyla ilgilidir.

Adler (2007)'e göre benlik saygısı aşağılık duygusundan üstünlük duygusuna geçişi temsil eder. Ona göre benlik saygısının gelişiminde, organ eksikliği, çeşitli hastalıklar, aile içindeki durum ve doğum sırası, sosyal ilişkilerde reddedilme gibi olaylar etkili olup, benlik saygısında onaylamalara yol açmaktadır.

Beck (1960) benlik değerinin kişisel deneyimle, başkalarının onun hakkındaki yargıları, aile ve arkadaşlarla özdeşimine bağlı olarak kazanıldığını; ancak olayların yorumlanmasında kendilik görüşüne önemli derecede etki yaptığını belirtmektedir (Beck'den akt. Erim, 2001).

Coopersmith (1967)' göre benlik saygısı, kişiliğin önemli bir boyutu ve olumlu bir kişilik özelliğidir. Benlik saygısını bireyin kendisi ile uyum içinde olma, kendi yaptıklarından hoşnut olma duygusuyla eşdeğer ve kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı benlik kavramının onaylanmasından doğan beğenidir (Rosenberg, 1989).

Gerçekte klinik araştırma sonuçları ideal benliği ile benlik imgesi arasında bir miktar bile olsa bir farkın olmadığı bireylerin genellikle uyumsuz, miskin, amaçsız ve uyum düzeyleri düşük insanlar olduklarını göstermektedir. Nasıl biyolojik yapımız sürekli aktif olmak durumunda ise, psikolojik dünyamız da sürekli aktif olmak zorundadır. Her ne kadar insanoğlu için belli bir süre tatil yapıp dinlenmek onu rahatlatıyorsa, bu tatilin bütün yıl olduğunu düşündüğümüzde ya da ömür boyu olduğunu düşündüğümüzde bu durum pek de normal değildir. Bu nedenle insanın kendisini geliştirmek için bir çaba içinde olması ve benlik imgesi ile ideal benliği arasındaki farkı kapatmaya çalışması gereklidir. Bu onun kendi ruh sağlığı açısından son derece gereklidir (Kuzgun, 2002).

Benlik saygısı, kişiliğin önemli bir boyutu ve olumlu bir kişilik özelliği olarak kabul edilirken; bireyin toplum içinde davranışlarını etkileyen olaylar karşısında vereceği tepkileri belirleyen, kendini yetenekli, önemli, başarılı, değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye değer olarak algılama derecesi şeklinde tanımlanmakla; bireyin kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeye, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir. Benlik kavramının yanlış düşünüldüğü durumlarda benlik saygısı da gerçekçi olamaz (Bilgin, 2001).

2.2.4. Gelişim Sürecinde Benlik Saygısının Oluşumu

Benlik yaşantılar sonucunda gelişen bir yapıdır. Birey kendini ayrı bir varlık olarak algıladığı, kendisinin farkında olmaya başladığı an benlik kavramı oluşmaya başlamaktadır (Arıcak, 1999; Geçtan, 2002). Benlik saygısının oluşumu ve gelişimi aşağıda sunulduğu gibi çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik döneminde benlik saygısının oluşumu ve gelişimi şeklinde üç başlık altında ele alınabilir:

2.2.4.1. Çocukluk Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi

Benlik kavramı yaşla birlikte gelişmektedir. Çocuk büyüyüp geliştikçe yaşantıları arasında ayırım yapmaya başlayarak kendi varlığına ait olan yaşantıları benimser, diğerlerini çevredeki insanlara ve nesnelere mâl eder. Kendi varlığının, bilincine vardıkça, yaşadığı çevre içindeki varlığından ve işlevlerinden oluşan bir varlık geliştirmeye başlar (Özkardeş, 2006).

Benlik kavramının önemli bir kısmı bebeklik döneminde oluşur. Çocuk, çevresi ile olan etkileşiminde önce bedeninin sınırlarını öğrenmeye başlar. İlk aylarda parmağı ağzından çıktığı için ağlayan çocuk, bir süre deney ve çeşitli yaşantılardan sonra parmağını istediği zaman ağzından çıkarabileceğini, bunun gibi el ve ayaklarının kendisine ait olduğunu ve bunları kendisinin isteğine göre hareket ettirebileceğini keşfeder. Birinci yılın sonlarına doğru çocukların çoğunluğu kendini tanıır. Psikososyal benliği böylece gelişme yoluna giren çocuk önce ailesiyle sosyal bağlar kurar, daha sonra kendi akranları ve yaşlıları dünyasını keşfeder. 2-3 yaşına geldiğinde çocuk kendisinin ve ailesinden ve diğer kişilerden farklı olduğunu anlamaya başlar. Bu dönemde “ben”, “benim”, “sen”, “sensin” ve bazen de “biz”, “bizim” gibi terimleri kullanmaya başlaması, çocuğun gerçek bir benlik bilincine ulaştığının da bir göstergesidir. Üç yaş dolaylarında çocukların çoğunluğu kendi cinsini bilir, kız ve erkekleri ayıran fiziksel özelliklerin neler olduğunu da kavrar (Özkardeş, 2006; Baymur, 1994).

Benlik kavramını etkileyen iki temel kaynak vardır. Bunlardan birisi çocuğun deneyimleri yada diğer bir deyişle nelerden hoşlanıp hoşlanmadığının, nelerin kendisine acı verdiğinin yada neyi heyecanlı bulduğunun ve neleri yapıp yapamayacağını farkında

olmasıdır. Diğeri de, bireyin benliğinin başkaları tarafından değerlendirilmesidir, yani benliğin tanımının çocuğun yaşamındaki önemli kişiler ve onların değerleri tarafından etkilenmesidir. Bizim için önemli kişilerin bizi beğenip beğenmemeleri, bizimle övünmeleri yada bizden utanmaları, bu kişilerin hakkımızda söyledikleri şeyler benliğin alacağı şekli etkiler. Sürekli kendisine çirkin aptal ve tembel denen çocuk, gerçekten bu nitelikleri benimseyebilir. Buna mukabil kendisini güzel, becerikli, çalışkan ve iyi bulan yakınları arasında çocuk, gerçekten kendini böyle değerli bir kişi olarak görmeye ve buna uygun davranış örüntüleri geliştirmeye başlar (Özkardeş, 2006; Baymur, 1994).

Gergen (1971)'de benlik saygısının oluşumunda, çocuğun öncelikle kendi çevresinde anne-baba ve kardeşlerini gözlediğini, onların davranışlarını oyun içinde taklit ettiğini, kendisi için önemli olan bu kişilerin davranışlarını özümseyerek bir başkasının rolünü oynadığını ve giderek kendisini başkalarının ona yönettiği davranışlar gibi görmeye başladığını belirtmektedir (Akt: Can, 1990).

Kültürel özelliklerimizden dolayı çocuklar eleştiri dozunun fazla olduğu aile ortamında büyüyorlar. Çocuk eğitiminde bilinçsiz anne babalar, çocuklar üzerinde eleştiri ile baskı oluşturuyor ve sevgilerini bir şantaj gibi kullanabiliyorlar. Buda çocuğun, anne babasının sevgisini kaybetmemek için çelişkili duygular yaşamasına, kendini hep yetersiz, değersiz hissetmesine ve “ben ne yaparsam yapayım kendimi beğendiremiyorum.” duygusuna kapılmasına neden olabiliyor. Benlik ve kimlik gelişimini örseleyen yetkici ana baba tutumları, en çok da, öz benliğin ve kişiliğin gelişmesi gereken kritik dönem niteliği taşıyan ergenlik döneminde ortaya çıkar. Bu şekilde yetişmiş kişiler kendilerine güvenmezler, sevilmediklerini hissederler ve aşırı mükemmeliyetçi olurlar. Çünkü bu kişilerde benlik saygısını oluşturan ideal ben ile benlik algısı dengesizdir. Bir kimse kendini olduğundan daha aşağı görüyor ve kendine güvenemiyorsa, benlik algısı düşükse, benlik saygısı da düşük demektir. Kişi hayalinde arzu ettiği “ben” i gerçekte var gibi kabul ediyorsa, bu defa benlik algısı yüksek olur fakat gerçek benlik algısı buna uymadığı için yapay bir güven duygusu geliştirir. Buda kendine güven duymama kadar olumsuz bir durumdur (Tarhan, 2010; Küçükahmet, 2006).

2.2.4.2. Ergenlik Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi

İnsan, yaşamı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Belki de bu gelişim sürecinin en önemli evresini ergenlik dönemi oluşturur. Bu açıdan insan hayatının en önemli evresi olarak adlandırılan ergenliğin ne olduğu konusunda literatüre baktığımızda ergenlikle

ilgili birçok tanım yer almaktadır. Wise (2004) ergenliği; “artık çocuk olmadığımız ve henüz yetişkinliğe ulaşamadığımız, gelişim için büyük değişiklik ve sağlam bir potansiyelin olduğu bir dönem” olarak ifade ederken, Benjamin B.Wolman (1998) ise Wise’nin bu tanımını destekler mahiyette ergenlik dönemini; “çocuklukla genç yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ergenler hala ailenin koruyuculuğuna ihtiyaç duyarken yetişkinlerin sorumluluklarını da üstlenebilecek kapasitede de değillerdir ayrıca bu dönemde bağımlılığa karşı isyan ederler ve bağımsızlığa karşı içlerinde aşırı bir istek bulunur. Hatta bağımlılık konusunda ailelerine karşı isyana meyillidirler” şeklinde tanımlar.

Ergenliğin ilk yıllarından itibaren ergenler bilişsel gelişimlerinin de katkısıyla kendilerini daha soyut kavramlarla tanımlamaya başlarlar ve ergenlik dönemi boyunca da kendilerini tanımlamalarında değişiklik meydana gelmektedir. Ergenlerin düşünce, görünüş ve ilişkilerle birlikte, kimliklerini tamamladıkları ve kimliğin araştırma, keşif, sorumluluk ve bağlılık içerdiği belirtilmektedir. Öncelikle ergenlik dönemi itibariyle ergenler kendilerini daha ayırt edici şekilde tanımlamaya başlamaktadırlar. Örneğin çocuklardan kendilerini tanımlamaları istendiğinde “iyiyim”, “akıllıyım” yada “yetenekliyim” şeklinde kendilerini kişisel özellikleri ile ifade ederken; ergenler kendilerine ilişkin tanımlamalarını belirli bir durumla eşleştirme eğilimindedirler. Ergenlik döneminde, ergenler kendilerine ilişkin tanımlamalarında “arkadaş canlısı”, “düşünceli”, “nazik”, “işbirliği yapabilme” gibi daha sosyal değerleri de kullanmaya başlarlar. Ergenler diğerleri tarafından olumlu değerlendirmeyi oldukça fazla önemsedikleri için kendilerine ilişkin tanımlamalarına bu düşünce tarzı yansımaktadır (Siyez, 2009; Balat ve Akman, 2004).

Bireyin kendini görme biçimi her zaman gerçeğe uygun olmayabilir. Burada rol oynayan bireyin kendisinde bulunduğu inandığı nitelikler, yetenekler, eksiklikler ya da sınırlar onun kendine biçtiği değeri de etkiler. Özellikle ergenlik döneminde bu çok daha etkilidir. On altı yaşında bir genç kız kendisini çirkin ve yeteneksiz görürken annesinin onu çok güzel ve akıllı bulması buna örnektir (Çapar, 2008).

Ergenlik döneminde gencin arayışları, onun daha duyarlı, hassas, etkilenebilir ve güvensiz olmasına yol açar. Gencin bir gruba ait olması, benzer giyim ve davranışlar göstermesi ve özdeşimlerde bulunması benlik saygısını yükseltmeye yönelik çabalarından kaynaklanmaktadır (Kımtar, 2008).

Ergenlik döneminde de ailenin ergenle kurduğu iletişim şekli, ergenin benlik saygısı ile yakından ilişkilidir. Orıglıa ve Ouillion(1972)’a göre, bazı anne – babalar ergen çocuğunun yaptığı şeyleri değersiz bulmaktadır. Ergenlerle yetişkinleri karşılaştırıp onların yeteneksiz ve az gelişmiş olduklarını belirtmektedirler. Orıglıa ve Ouillion (1972)’a göre bazı anne –babalar

fiziksel büyümeyle ilgili uyum yokluğunu söyleyip, ergenin öz gururu ve öz severliğini derinden yaralamaktadırlar. Ayrıca kimileride ergenin aileye ekonomik bağlılığını her fırsatta vurgulamaktadırlar. Bütün bu aşağılamalar, ergende yetersizlik ve yeteneksizlik duyguları yaratmaktadır (Akt. Çankaya, 2007).

Bu sebeple ergenlik dönemi, benlik saygısı ile ilgili önemli değişikliklerin veya yapıların ortaya çıktığı bir dönemdir. Aslında benlik saygısı ile ergenlik dönemi arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu da söylenebilir. Zira ergenlik dönemindeki değişiklikler, gencin benlik saygısını etkilediği gibi, benlik saygısının bu döneme kadar olan durumu da gencin gelişimini etkilemektedir. Kişinin benlik saygısının düşük ya da yüksek olmasının bütün yaşamı boyunca büyük etkisi olmakla beraber, gençlik çağında bu önem daha da artmaktadır. Temeli çocuklukta atılan benlik saygısı, ergenlik döneminde örgütlenip, bireyin yaşamını etkileyen kalıcı bir faktör haline gelmektedir. Bu sebeple benlik saygısı ile ilgili olarak yapılan araştırmaların çoğu daha ziyade ergenler üzerinde gerçekleştirilmektedir (Kıntar, 2008).

Ergenlik döneminde çocuğun benlik algısı artmaktadır. Diğer yandan bu dönemde ergenlerin benlik algılarının azaldığı yönünde de araştırma bulguları bulunmaktadır. Bu farklı araştırma bulgularını Morris Rosenberg'in (1986) benlik algısı üzerine yaptığı araştırmalarla açıklamak mümkün gözükmemektedir. Rosenberg'e göre benlik algısının Barometrik benlik saygısı ve Temel benlik saygısı olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Barometrik benlik saygısı, kendimize ilişkin duygularımızın sürekli ve hızlı bir şekilde değişmesini ifade etmektedir. Temel benlik saygısı ise çok fazla dalgalanma göstermez. Yani yeni bir ortama girdiğinizde bir an için kendinizi güvensiz hissetseniz bile temel benlik saygısı değişime uğramaz (Akt. Siyez, 2009).

Garrison (1975), ergenlik döneminde geliştirilen benlik saygısı, yetişkinlik dönemindeki davranışların nedenini oluşturmaktadır. Ergenlik döneminde geliştirilen benlik saygısının düzeyinin düşük olması daha sonraki yıllarda bireyin kendi benliğini kabul etmemesine yol açabilmektedir. Bu da uyumsuzluk, içe kapanma ya da saldırgan türde davranışlara neden olabilmektedir (Akt: Satılmış, 1988).

2.2.4.3. Yetişkinlik Döneminde Benlik Saygısının Gelişimi

Yetişkin bireyin sahip olduğu benlik yapısı, sosyolojik açıdan tüm belirleyici çevresel faktörler ile gerçekleştirmek istediği özlemleri arasındaki psikolojik bağı oluşturur. Onun, kendisini kendi görüşlerine göre tanımlamasından hareketle kendine ilişkin geliştirdiği

tutumları da, benlik kavramı içinde değerlendirilir. Bu noktada yetişkinin ‘ben kimim?’ sorusuna ilişkin verdiği bütün cevapları, kendi anlam dünyasında onun tutumlarının süzgecinden geçerek oluşur. Bu yönüyle tutum, yetişkinin benlik kavramının davranışlarına yansıyan bölümü olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle benlik ve kişiliğe ilişkin geliştirilen tutumlar arasında karşılıklı bir etkileşim ve belirleyicilikten söz etmek mümkündür. Spesifik açıdan tutumlarla ilişkileri bağlamında kişilik, özel durumlardaki tutumların, duyguların ve biyolojik yapının oluşturduğu tepkiler bileşkesi; benlik de sözü edilen bu bileşkenin öznel olarak algılanması şeklinde tanımlanabilir. Böyle bir tanımlamadan hareketle yetişkinin tutumlarının, bir anlamda onun benliğini ve kişiliğini yansıttığı söylenebilir. Yetişkin bireyin tutumlarının tutarlılık düzeyleri yükseldikçe, benlik ve kişilik yapılarının gelişim düzeyleri de yükselir. Öte yandan yetişkinin, özel, sosyal ve/veya iş gibi tüm yaşam alanlarında duygu, düşünce ve davranışları arasında bir uyum ve denge olması gerekir. Söz konusu bu tablo, her şeyden önce olumlu bir benlik tasarımı açısından son derece gerekli ve önemlidir. Bu noktada kendi iç dünyasında çatışmalar yaşayan, kendini değersiz, aşağı ve güvensiz hisseden yetişkin bireyin, uyumlu bir bireysel ve toplumsal yaşam sürmesinden söz etmek oldukça güçtür (Koç, 2008).

Konuyla ilgili son olarak, genellikle tutum ve davranışlarla kendini gerçekleştirmiş olgun yetişkin bireyler, bazı ruhsal niteliklere sahiptirler. Öncelikle onlar, hayatla tam bir bütünleşme içerisindedirler. Öte yandan bu olgunluğa sahip yetişkinler, boyun eğdikleri değerler sistemindeki yaşamsal ilkelerle uzlaşırlar. Bu değerleri içselleştirdikleri için derûnî ve insanî bir yön oluşturma konusunda içsel bir çelişki yaşamazlar. Onlar için varlık düzeylerinin bütününe karşı derinden bir sevgi ve merhamet beslemek, kendiliğinden oluşan bir duygusal durumdur. İşte özellikle yetişkinlik döneminde benlik gelişimine yönelik bu ve benzeri psikososyolojik kazanımlar, kendini aşarak belirli benlik gelişimi düzeyine erişebilen yetişkin bireylerin, -bir sonuç olarak- kendiliğinden dışa vuran önemli olgusal durumlarıdır (Koç, 2008).

2.2.5. Yüksek ve Düşük Benlik Saygısına Sahip Bireylerin Özellikleri

Düşük ve yüksek benlik saygısının tanımını yaparken öncelikle gerçek bir ideal benlik kavramlarından söz etmek gerekmektedir. Çünkü gerçek ve ideal benlik kavramı arasındaki farkın derecesi kişinin düşük yâda yüksek benlik saygısının sahip olduğunu göstermektedir. Gerçek benlik kavramı kişinin nasıl olduğuyla ilgili algılamalarını ifade ederken ideal benlik kavramının kişinin daha çok nasıl olmak istediğini, sahip olduğu takdirde kendini çok değerli bulacağı benlik kavramını ifade etmektedir. Kişinin ideal benliğiyle gerçek benliğiyle

arasındaki farkın fazlalığı, bireyin benlik saygısını düşürmekle kendini yetersiz, başarısız ve değersiz bulmasına neden olmaktadır (Çankaya, 2007). Rosenberg (1965), benlik saygısını kişinin kendine karşı pozitif veya negatif tavrı olarak ele alır. Buna göre kişi kendini değerlendirmede olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısı yüksek, olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısı düşük olmaktadır. Yüksek benlik saygısına sahip bir birey, kendine saygı duymakta ve kendini toplumda değerli bir kişilik olarak görmektedir. Düşük benlik saygısı ise, genel olarak kalıcı ve sürekli bir şekilde kişinin kendisini olumsuz değerlendirmesi anlamına gelmektedir (Akt. Hamarta, Arslan, Saygın, Özyeşil, 2009).

Yapılan çalışmalar sonucunda benlik saygısının cinsiyete göre farklılaştığı ortaya konulmuştur. Harter (1982)'ın yaptığı çalışmada kızların İngilizce ve sosyal kabiliyetler konusunda, erkeklerin ise spor ve matematik konusunda benlik saygısı yüksek bulunmuştur (Akt. Eccles, Wigfield, Flanagan, Miller, Reuman, Yee, 1989).

Düşük benlik saygısı kişinin kendi hakkında edindiği olumsuz düşüncelerin toplamıdır ve insanın nasıl düşündüğünü hissettiğini ve hareket ettiğini şekillendirir (Fennell,1999). Düşük benlik saygısına sahip kişiler yeteneklerinden kuşku duyar ve kendileri hakkında gerçekçi olmayan beklentileri vardır. Kendi değerleri hakkındaki fikirleri, diğer insanların görüşlerinden fazlasıyla etkilenir ve kendisini acımasızca eleştirir (Aslan, 2006). Benlik saygısı düşük olan bazı çocuklar kendi yeteneklerine çok az değer verirler ve sıklıkla başarılarını inkar edebilirler. Bu çocuklar hedef belirlemede ve problem çözmede güçlük çekebilmektedirler (Plummer, 2001).

Coopersmith (1967) tarafından 1748 ergen örnekleminde oluşan araştırmada benlik saygısı düşük olan ergenlerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal ilişkilerde ve arkadaşlık kurmada güçlük çektikleri tespit edilmiştir. Greenberg, Pyszcynski, Solomon, Pinel, Simon ve Jordan (1993), benlik saygısının kaygıyı engelleyip engellemediğini araştırmışlar ve benlik saygısının reddetme ve savunma mekanizmalarını azalttığını saptamışlardır.

Psikolojik sorunlar yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğuna düşük benlik saygısı eşlik etmektedir. Beck (1967) düşük benlik saygısının depresyonun ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Fennell (1997)'e göre düşük benlik saygısı depresyonun temel unsurudur.

Gross ve John (1997), düşük benlik saygısı ve depresyon arasında yüksek düzeyde bir bağıntı bulmuşlardır. Çocukların ebeveynleri ve akranları ile aralarındaki olumsuz etkileşimleri depresyonu arttırmaktadır.

Çocuklar yenilgiyle karşılaşınca benlik değerleriyle ilgili olumsuz duygulara sahip olurlar. Düşük benlik kavramı olan çocuk, yeteneğine göre beklenenlerden daha az iş ortaya koyar. Görünüşte, başarıyla benlik saygısı etkileşim içindedir. Düşük benlik saygısı sonuçta düşük performansa yol açar (Whirter ve Acar, 1998).

Maw ve Maw (1970), merak düzeyi yüksek olan çocukların, daha olumlu benlik kavramına sahip olan bireyler olma eğiliminde olduklarını bulmuşlardır. Olumsuz benlik kavramını etkisiz hale getirmenin bir yolu çocuğu başarı sağlayacağı işlere ve öğrenme yaşantılarına katmaktır (Akt. Whirter ve Acar, 1998).

Olumlu benlik saygısı kişinin tümüyle birey olarak kendini kabul etmesi, değer vermesi ve güvenmesi olarak tanımlanır. Yüksek benlik saygısına sahip olan bir kişi, kendini olumlu olarak değerlendirir ve güçlü yönleri hakkında kendini iyi hisseder. Kendine güvenen kişi zayıf olduğu yönlerde kendini geliştirmeye çalışır. Düşük benlik saygısına sahip bir kişinin kendine güveni zayıftır. Bu kişiler diğerlerine bağımlıdır, utangaçtır, araştırmacı değildirler ve daha az yaratıcı ve daha otoriter kişilerdir. Carver ve Scheler (1988)'e göre eğer olaylar bir kişinin kontrolü dışındaki nedenlerden gelişirse, benlik saygısını etkilememektedir. Offer ve arkadaşlarına göre (1981), birçok ergen mutludur ve olumlu benlik kavramına sahiptir (Akt. Balat ve Akman, 2004).

Harter (1983)'a göre kişinin görünüşü hakkındaki duygularının nasıl olduğu, yani fiziksel saygısı bütün benlik saygısını etkileyen en önemli faktördür. Bunu yaşlıları tarafından kabul edilme takip eder ve akademik yetenek, atletik olma ve moral değerler benlik saygısı üzerinde daha az etkilidir. Coleman ve Hendry (1990) yüksek benlik saygısına sahip olanların mutlu, sağlıklı, üretken ve başarılı olmak için eğilim gösterdiklerini, güçlükleri yenmek için daha uzun süre çaba harcadıklarını, gece daha iyi uyduklarını, daha az ülsere yakalanma riskleri olduğunu, diğerlerini kabul ve yaşlılarının baskılarına daha az eğilim gösterdiklerini, kendilerini daha olumlu değerlendirdiklerini, düşük benlik saygısına sahip olanların ise endişeli, karamsar, gelecek hakkında olumsuz düşünceleri olan ve başarısızlık eğilimleri olan bireyler olduklarını belirtmiştir (Akt. Balat ve Akman, 2004).

Kassin (1998) ise düşük benlik saygısına sahip bireylerin başarısızlığı bekleme, sinirli olma, daha az gayret gösterme gibi özellikler sergilediklerini ve yaşamdaki önemli şeyleri göz ardı edebileceklerini ayrıca başarısız olduklarında kendilerine değersiz ve yeteksiz gibi suçlamalarda bulunabileceklerini ifade etmiştir. Ergenlik kimlik oluşturma açısından oldukça önemli bir dönemdir. Olumlu bir kimlik oluşturma ergenin ruhsal sağlığı ile de yakından ilişkilidir. Böyle kritik bir dönemde bulunan ve kimlik oluşumunda rolü olan benlik saygısı, ergenlik dönemine etkisi açısından önemli görülmektedir (Akt. Balat ve Akman, 2004; Akt.

Eidle, 1993) Daane (2003), Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt ve Caspi (2005), Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, Poulton ve Caspi (2006); Düşük benlik saygısı artan risk davranışları, sapkın sosyal davranışlar, kötü sağlık ve depresyon ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca Donnellan (2005)' te ön ergenlerden düşük benlik saygısına sahip bireylerin, dışa dönük olaylarda daha agresif tavırlar sergilediğini söylemiştir (Akt. Donnelly, Young, Pearson, Penhollow, Hernandez, 2008).

Kişilerarası ilişkiler ile benlik saygısının ilişkisi araştırıldığında ise, düşük benlik saygısı olan bireylerin yüksek benlik saygısı olanlara göre, başkalarından gelen olumlu değerlendirmelere daha hoşnutsuzlukla, olumsuz değerlendirmelere daha hoşnutsuzlukla tepki verdikleri görülmektedir. Jones (1973)'e göre bu durum düşük benlik saygısı olanların narsistik gereksinimler nedeniyle başkaları tarafından onay ve kabul gördüklerinde yüksek benlik saygısı olanlara göre, daha çok haz duymaları ve onay görmediklerinde daha çok engellenme hissetmeleriyle ilgilidir. Shrauger (1980), yüksek benlik saygısı olanların başarı geribildirimi (feedback) alınca kişiler arası ilişkilerde daha yüksek performans gösterdiklerini; düşük benlik saygısı olanların ise başarısızlık geri bildiriminden sonra ilişkilerde daha kötü performans gösterdiklerini belirtmektedir (Akt: Satılmış, 1988).

2.3. KİŞİLİK KAVRAMI

2.3.1. Kişiliğin Tanımı

Kişiliği tanımlamadan ya da ölçmeden önce kişiliği tanımlayan bir çeşit modelimizin ve bu modelin farklı yönlerini belirleyen bazı kavramların bulunması gereklidir (Eysenck ve Wilson,1991). Çoğu bilim gibi kişilik tarihi de eski Yunana dayanır ve eski Yunanlılar kişiliğin önemli bir yanını oluşturan mizaç üzerinde durmuşlardır (Chamorro-Premuzic, 2008; Eysenck ve Wilson,1991). Çoğunlukla tıp alanında tanınan eski bir Yunan filozofu olan Hipokrates kişilik konusunda ilk teoriyi ortaya atmıştır. Daha sonra bir doktor olan Galen, Hipokrates'in teorisini geliştirmiştir. Bu teori Hipokrates/Galen kişilik ya da mizaç teorisi olarak bilinmektedir. Hipokrates/Galen teori, psikolojik ve biyolojik farklılıktan kaynaklanan fonksiyonları mizacın ana türleri olarak sınıflandırmaya dayandırmıştır. Süreç içerisinde, kişilik modellerinin değişkenleri ve davranışları kavramlaştırılırken, “hepsi ya da hiçbiri” olarak adlandırılan birbirine zıt iki farklı uç ayırım kullanılmıştır. Bu tür sınıflamaya göre, ya hamilesiniz ya da değilsinizdir, hemen hemen aynı yolla ya içedönük ya da dışadönüksünüz (Chamorro-Premuzic, 2008).

Psikologların üzerinde odaklaştıkları bir tek kişilik tanımı yoktur. Kişiliğin oluşumu bireyin çocukluk yıllarında anne ve babanın davranışlarını doğru kabul edip taklit etmesiyle

başlar. Okula başlayan çocuk anne ve babasının davranışlarından vazgeçerek öğretmenin davranışlarını taklit etmeye yönelir. Birey ergenlik dönemine girmekle birlikte kendini sosyal hayatın içinde bulur. Burada birbirinden farklı kişilik yapılarını ve davranış kalıplarını görür. Onlardan beğendiklerini denemeye başlar. Beğendiği kişi gibi giyinir, konuşur, onun dünya görüşünü taşır. Kısaca onun bir kopyası olur. Genç bu dönemde tutarsız davranışlar içerisinde bocalar. Bazen birbirinden zıt kişilik yapılarına göre hareket edebilir. Bir tür davranış ayıklama sürecine girer (Durmuş, 2003).

Kişilik, kişinin kendine göre bir ayrıılığının belirgin özelliklerinin olması durumudur, kişinin kendine özgü özelliklerinin bir bileşimidir. Kişinin günlük yaşamda verdiği özgül davranışsal tepkilerin ve tutumların oluşturduğu bir örüntüdür. Bu örüntünün kendi içinde bir tutarlılığı ve öngörülebilir bir yanı vardır (Köroğlu ve Bayraktar, 2007).

Kişilik bir insanın bütün ilgilerini; tavırlarını; niteliklerini; yeteneklerini; konuşma tarzının, dış gösterişinin ve çevresine uyum tarzının özelliklerini özetleyen bir terimdir. Bununla beraber dikkate değer bir husus, kişiliğin kendine özgü bir bütün teşkil etmesidir. Diğer bir deyişle insanın uyumunu sağlamak amacı ile yaptığı kendine has davranış biçiminin ve tüm özelliklerinin bir bütünlük içinde devamlılık göstermesine kişilik diyoruz (Başaran, 1982).

Buss ve Finn (1987) de kişilik özelliklerini araçsal-duyuşsal-bilişsel şekilde üçe ayırır. Daha sonra her özelliği de kendi içinde kişinin kendisine yönelik ve başkalarına yönelik olarak iki kısma ayırmaktadırlar (Akt. Bacanlı, 2008).

Bir bireyin duygu, düşünce ve davranış tarzı onun kişiliğinin belirleyicisidir. İlişkiyi başlatma, sürdürme, ilişki sürecinden zevk alma, hayal kırıklıkları, uyum gösterme, sorun çözme yada bunların tam tersi yaklaşımlarda bulunma ise tamamen kişiliğin etkisi altında gerçekleşen davranışlardır. Kişiliğin gelişmesinde bireyin yaşadığı yetiştiği kültür son derece önemlidir (Yavuzer, 2010).

Kişilik bir insanın duyuş, düşünüş, davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine özgü görüntüsüdür. Devamlı olarak içten ve dıştan gelen uyarıcıların etkisi altında olan kişilik, bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edinilmiş bütün yeteneklerini, güdülerini, duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve bütün davranışlarını içine alır. Kısaca kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen özellikleri ve insanın içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür. Buradan çevrenin etkisini dikkate alarak, kişiliğin sadece bireye özgü özellikleri değil, belirli ölçüde içinde yaşanılan insan topluluğunun, belirli ölçüde de tüm insanlarda ortak özelliği yansıttığı sonucu çıkarılabilir. Kişilik bireyin benliği ve sosyal dış dünyası arasındaki karşılıklı ilişki sonucu oluşur. Kişilik kişiye verilen görevle de

ilgi olduğuna göre, kişiye bu sosyal rolü kazandıran bazı objektif unsurlar onun bilincini etkilemekten geri kalmayacaktır (Bozgeyikli, 2001).

İnsanda evrimsel gelişme ile ilgili olan olgunlaşma ve öğrenme ile ilgili olan bireyleşme-toplumsallaşma süreçleri birbirini etkileyerek kişilik gelişir. Kişilik gelişiminin nörobiyolojik, bilişsel, duygusal yönlerini nesne ilişkileri özelliklerini, yaşam sorunlarını, engellenmeler ve çatışmalarla baş etmek için geliştirdiği uyum ve savunma düzeneklerini biyopsikososyal bir bütün olarak değerlendirmek gerekir (Öztürk, 1994).

Belirli bir grup içinde yer alan bireylerin kişisel özelliklerinden söz edildiğinde bazılarının sevimli, bazılarının ise sosyal, bazılarının bireyci, bazılarının başarılı, bazılarının cimri olduğu söylenir ve bu yönleri ile kişilerin genel değerlendirmesi yapılır. Bir kişiden söz edilirken bireyin dürüstlüğünden, çekingenliğinden, kavgacılığından, tutuculuğu ve benzeri özelliklerinden bahsedilir. Bireyin bu özelliklerinden bahsedildiğinde de özel bir durumdan söz edilmeyip, belirli zaman dilimi içinde devamlılık arz eden davranışlarından söz edilmiş olunur. Bu özelliklerinin her biri de kişilik özelliklerinin bir sonucu veya bir bölümü olarak düşünülür. Böylece kişilik denildiğinde “belirli bir durum veya belirli olaylar karşısında kişinin takındığı tavrın davranışsal yönü ve devamlılık gösteren özellikleri akla gelir. Bireyin takındığı tavrı denildiğinde ise kişinin belli bir grup içinde diğerlerini nasıl etkilediği, kendini nasıl gördüğü ve başkalarına karşı davrandığı, kendisini değerlendirebilir özellikleri anlaşılmaktadır (Bozgeyikli, 2001).

Kişiliğin kapsayıcı olması yukarıda ki tanımlarlarda görüldüğü gibi çok çeşitli şekillerde tanımlanmasına yol açmıştır. Bu çeşitli tanımları Getzel üç bölüme ayırmaktadır (Baymur, 1994):

- a. Kişiliğin Davranışsal Tanımları:** Önce kişiliğin, insanın incelenebilir ve ölçülebilir davranışları ile alışkanlıkları dikkate alınarak yapılan tanımları hatıra gelir. Özellikle davranışçı psikologlar kişiliği, bir insanın kendine özgü az çok her zaman gözlenebilen davranış ve alışkanlıkların tümü olarak tanımlarlar.
- b. Sosyal Uyarıcı Olarak Kişilik:** Bir kısım psikologlar kişiliği toplumsal yönden alıp incelerler. İnsan başkaları üzerinde ne gibi etkiler yapmakta ve ne tür izlenimler bırakmaktadır. Bazılarına göre kişilik, insanın yalnız uyarıcı olma değeridir. Kişilik bir bakıma insanın toplumda oynadığı çeşitli roller ve bu rollerin başkaları üzerinde bıraktığı etkilerin tümüdür. Başkaları insanı ancak dıştan görür ve onun görünüş ve davranışlarının kendi üzerinde bıraktığı izlenimlere göre kişiyi değerlendirir.

c. Derinlik Psikologlarına Göre Kişilik: Kişiliğin bir üçüncü kategoriye girebilecek tanımları derinlik psikologları tarafından ileri sürülmüştür. Bunlara göre insanın gözlenebilir ve ölçülebilir bütün özellikleri bir takım iç etmenlerden ileri gelmektedir. Bir insanın gerçek kişiliği iç hayatındaki dinamik güçlerin kendine has özellikleri ile açıklanabilir. Allport'un "Kişilik, bireyin karakteristik davranış ve düşüncesini belirleyen psiko-fizik sistemlerin dinamik bir organizasyonlarıdır." tanımı bu kategoriye girer. Kendisi kişiliği, bireyin çevresine kendine özgü bir biçimde uymasını sağlayan psikofizik iç güçlerin dinamik bir örüntüsü, olarak tanımlamaktadır.

Her bireyin psikolojik temelli bazı arzu ve ihtiyaçları vardır. Bu isteklerin dışa vurulması bireyler arasında farklılık gösterebildiği gibi, isteklerin bir kısmı bazı bireyler tarafından dışa vurulmayabilir. Bireyin kişiliğini şekillendiren belli başlı istekleri Garrison şu şekilde belirtmiştir (Bozgeyikli, 2001):

- a) Sevgi ihtiyacı:** Bu ihtiyaç hayatta erkenden kendini gösterir ve ergenlik esnasında çeşitli ifade araçları bulur.
- b) Ait olma isteği:** Birey eve kendisini bağlayan yakın bağları kopardığından ve heteroseksüel ilişkiler kurduğundan, birisine ait olma gereksinimi gençler için özellikle önemlidir.
- c) Bağımsızlık ihtiyacı:** Bu ihtiyaç hayatta erkenden kendini gösterir ve ergenlikte çok önem kazanır. Zira bu devre de kişi birçok şeyler arasında seçimler yapmak ve kararlar almak zorundadır.
- d) Başarılı olma ihtiyacı:** Kişi olgunluğa yaklaştıkça bu ihtiyaç daha bariz bir hale gelir.
- e) Takdir edilme ihtiyacı:** Bu ihtiyaç bireyler için özellikle önem taşır. Zira onlar özellikle arkadaş ilişkilerine ve arkadaşlarının tasvibine çok bağlıdırlar.
- f) Kendi gözünde kendisinin bir değer taşıdığını anlama ihtiyacı:** Davranışının kendi ölçülerine uygun olduğunu ve bir değer taşıdığını görmesi, genç olgunlaştıkça kendini gösterir.

g) **Hayatı tümü içinde kavrayan bir felsefe ihtiyacı:** Bu ihtiyaç genç olgunlaştıkça kendini gösterir.

2.3.2. Kişiliği Belirleyen Faktörler

Kişiliği bir zaman dilimi içindeki davranış türü olarak görmek doğru değildir. Kişilik geçmişin, mevcut zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür. Birey, alışkanlıklarının devamını isteyen bir yapıya, geleceğe uymak isteyen özelliğe sahiptir. Bu durumda kişilik, geçmişin izleri, mevcut zamanın uygulamaları ve geleceğin temel eğilimi ile oluşacaktır. Bu durumda kişiliği, bireyin yaşam süreci içindeki alışkanlık ve özelliklerinin davranışlarına yansıyan gözlenebilir yönü olarak görmek mümkündür (Kültür, 2006).

2.3.2.1. Kalıtım ve Bedensel Yapı Faktörleri:

Kişiliğin temel altyapısı bireye ilişkin kalıtsal ve çevresel etmenlerden oluşur. Kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünü olarak bireyin kişiliği gelişim süreci içinde zamanla kazanılan bir özellik gösterir (Bozgeyikli, 2001).

Yapılan tüm teorik açıklamalarda, birçok davranışsal özelliğin temelinin araştırılmasında kalıtım tüm psikolojik özelliklerin önemli bir faktörü olarak görülmüştür. Diğer bütün türler gibi insanlar da kendi türlerinin özellikleriyle donatılmış olarak ortak bir kalıtımı paylaşırlar (Eroğlu ,2010). Aile tarihçesi metodu ile Galton, geleneksel özelliklerin kişilerde ne gibi yapısal özellikler doğurduğunu araştırmış, bazı yetenek ve özelliklerin kişilere gensel yoldan geçtiğini kanıtlamak istemiştir. Alman psikiyatristi Kretschmer, sadece bedensel özellikleri sınıflamakla kalmayıp sözünü ettiği dört tipin bedensel özellikleri arasında ilişkinin ne olduğunu ileri sürmüştür. Sheldon, Beloff ve Eysenck'in çalışmalarının sonucu da düşünüldüğünde, gensel özelliklerle kişilik arasındaki ilişki daha açık bir biçimde görülecektir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, gensel faktörler kişiliğin oluşmasında önemli bir etken durumundadırlar. Gensel özelliklerin kişiliği belirleme derecesi ise bireyden bireye değişecektir. Yani gensel özellikler kişiliği her bireyde aynı ölçüde oluşturmayacaktır. Ancak zihinsel özelliklerin davranış eğiliminin ortaya çıkmasında gensel özellikler her bireyde önemli bir etken olarak görülebilecektir. Benzer şekilde değer yargılarının oluşmasında, ideallerin belirlenmesinde ve inanç sisteminin oluşmasında gensel özelliklerin önemi son derece az olacaktır (Akt. Yakut, 2006).

2.3.2.2. Sosyo-kültürel Faktörler:

Her birey belirli bir kültürel yapı içinde bulunacak ve bu yapıdan yaşamı süresince etkilenecektir. Kişinin dış ortamda etkilendiği olgular ve ilginin sonucu da kültürel yapıya göre değerlendirilecektir. Bireyin idealleri ve ilgileri ise kişiliğin oluşumunda önemli bir etkidir. Kültürel yapı ile öğrenme arasında önemli bir ilişki vardır. Öğrenme ise kişiliği doğrudan etkileyen faktörler arasındadır. Bu durumda birey bulunduğu kültürel yapı içinde öğrendikleri ile bazı yeni özellikler elde edecek kişiliğini şekillendirecektir. Esasında kişiliğin bazı yönleri kültürel yapının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkar. Bazı davranışsal özellikler ise kültürel yapıyla birlikte değişir ve gelişir. Yemek yeme, giyinme şeklindeki değişimler ve bunun kişilik üzerindeki etkisi düşünüldüğünde kültür-kişilik ilişkisi daha açık bir biçimde görülebilir (Tezcan, 1987).

2.3.2.3. Sosyal Yapı ve Sosyal Sınıf Özellikleri:

Kültürel yapı, genel olarak kişiliğin genellenabilir özelliklerini ortaya çıkarır. Ancak belirli bir kültürel yapı içinde farklı alt kültürler olduğuna değişik sosyal gruplar bulunduğuna göre bu alt kültürel özelliklerin de ayrı ayrı kişilik tipleri doğuracağı kabul edilmelidir. Bu durumda kültürel belirleyicilerin sosyal grup düşüncesi olmadan genel davranış kalıpları hakkında bilgi verdiğini sosyal sınıf belirleyicilerinin ise özel davranış kurallarını ortaya koyduğunu, kişiyi daha özel şekilde etkilediğini belirtmek doğru olacaktır. Bireyin bazı özellikleri bağlı bulunduğu sosyal grup bilinmeden de tahmin edilebilir, buna karşılık bazı özellikler ancak bağlı bulunduğu sosyal sınıfın bilinmesi halinde anlamlı hale gelir. Belirli bir sosyal yapı içinde her bireyin eğitim ve benzeri gelişme faktörü açısından benzer şansa sahip olduğu söylenemez. Bu farklılık kişilik farklılığını doğurmada önemli bir etken olacaktır. Benzer şekilde bireylerin bağlı oldukları sosyal gruplara bağlılık dereceleri de kişiliklerinin şekillenmesinde önemli bir faktör olacaktır (Erdoğan, 1991).

2.3.2.4. Aile değişkeni:

Bireyin yetiştiği aile ortamı, aile fertleri ile olan ilişkileri de kişiliğinin oluşmasında çok önemli bir role sahiptir. Baldwin ve Kalhorn yaptıkları çalışmalarda çocukla anne ve babası arasındaki ilişkilerin kişiliğin oluşumundaki yerini açıklamak istemişlerdir. Bu çalışmalarda anne ve babanın değişik davranış kalıplarına sahip olduğu çocukların da zamanla bilerek ya da bilmeyerek bu kalıpları benimsedikleri görülmüştür. Baba ve annenin demokratik bir yapıya sahip olmaları halinde çocuğun biraz daha rahat yetiştiği ve bu rahatlık

sonucu objektiflik kazandığı rasyonel davrandığı görülmüş ve zamanla daha aktif olduğu kolay sosyal ilişki kurduğu saptanmıştır. İlgisiz anne babanın çocukları kendini değersiz görmekte ve mutsuz olmaktadır. Anne babanın umursamadığı, dışladığı değersiz bulduğu bir çocuğun kendine saygı duyması, sağlıklı bir kişilik oluşturması beklenemez. Çocuk anne babanın ilgisiz davranmasını kendisindeki çeşitli eksikliklere bağlar. Genç kendinin çeşitli yönlerden kusurlu yaratıldığına, çevresi tarafından kabullenilmediği tanısına varabilir. Ayrıca anne ve babanın çocuk üzerindeki etkisi sonucu çocuğun zihinsel yapısının da şekillendiği saptanmıştır. Bu özellikler ile kişilik arasında önemli bir ilişki olduğuna göre aile yapısı da kişiliğin oluşmasında önemli bir faktör olarak görülecektir. Ayrıca aile bireyleri deneyimlerini çocuğa değişik yollarla aktardıklarına göre ailenin yetiştirme şeklinde kişiliğin belirleyicisi olduğu belirtilmiştir (Yakut, 2006; Durmuş, 2003).

2.3.2.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler:

Coğrafi çevre içerisinde iklimin, tabiat ve yaşanan bölgenin fiziki şartlarının fertlerin kişilik özellikleri üzerinde belirgin etkileri vardır. Örneğin; soğuk iklim şartlarında yaşayan insanların daha sert ve donuk mizaçlı, buna karşılık sıcak iklim şartlarında yaşayan insanların çabuk değişen duygusal tutumları ve daha yumuşak mizaçları olduğu şeklinde genel bir kanaat vardır (Mete, 2006).

2.3.2.6. Diğer faktörler:

Kitle iletişim araçları kişiliğin şekillenmesinde belirgin bir yere sahiptir. Radyo, televizyon, video, kitap, gazete ve dergi gibi çok sayıda kişiye, bazı mesajların ulaştırılması esasına dayanan kitle iletişim araçları, günümüzde kişilerin yaygın olarak yararlandıkları birer eğitim, kültür ve eğlence vasıtasıdır. Bireyin geliştirmekte olduğu yaş dönemlerinde, çevresinde bulunan yetişkinler grubu da kişiliğin oluşmasında önemli bir rehber rolü oynamaktadır. Kişiler bazı ideallerini ve eğilimlerini, gelecekle ilgili tasarılarını ve planlarını veya diğer davranış şekillerini belirleme sırasında, yakın çevresinde bulunan bazı yetişkinleri kendilerine örnek alabilirler. Ayrıca akran grupları, oyun arkadaşları, kardeşler arası ilişkiler ve okulda öğretmenler bireylerin kişilik gelişimi üzerinde etkili olabilmektedir (Eroğlu, 2010; Morgan, 2005; Yakut, 2006).

2.3.3. Kişilik Kuramları

Kişilikle ilgili çalışmalar yapan bilim adamları kişiliğin oluşumu ve gelişmesi ile ilgili birçok kuram geliştirmişlerdir. Bazı kuramcılar kişiliğin belirli gelişim dönemleri sonucu oluştuğundan bahseder. Sigmund Freud, Eric Ericson, Jean Piaget gibi kuramcılar kişiliğin bir gelişim sonucu ortaya çıktığını belirtmektedirler. Bazı kuramcılar ise treyt ve tip üzerinde dururlar. Kişilik yapısı üzerinde yapılan çalışmalarda bireyin temel özelliklerini belirten ve devamlılık gösteren bazı karakteristikler üzerinde durulmuştur. Örneğin utangaçlık, saldırganlık, uysallık, tembellik, isteklilik, güvenilirlik ve sakinlik gibi. Bu karakteristikler birçok durumda aynı şekilde devamlılık gösterdiği takdirde bunlara treyt adı verilmektedir. Bunlar bireyin davranışlarını açıklamada kullanılan ve devamlılık gösteren özelliklerdir. Treyt üzerinde duran en önemli isimler arasında Allport ve Odbert bulunmaktadır. Ancak kişilik treytları her şeyi açıklamada yeterli değildir. Zira bireyin çevresiyle olan ilişkileri göz ardı edilebilir (Bozgeyikli, 2001).

Bu bölümde kuramsal açıdan kişiliği ele alıp değişik açılardan kişilik tahlili yapılacaktır.

2.3.3.1. Sigmund Freud Psikanalitik Yaklaşım

Kişiliğin doğası üzerine yıllarca fikir yürütülmüş olsa da bilinen ilk kişilik kuramcısı ancak 1800'lü yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Psikoloji bilimine objektif yaklaşımı ilk olarak getiren Freud'un kuramının temelinde nedensellik (determinizm) bulunmaktadır. Freud, kişiliği duygusal açıdan inceleyerek, kişilik denilen olgunun fertlerin duygu yapılarından kaynaklandığı görüşündedir. Freud'un en önemli özelliği konuşulması, yazılması ve hatta düşünülmesi bile iyi karşılanmayan, ayıp sayılan konuların, bilim dünyasında tartışılmasına fırsat vermesidir.

Psikanalitik teorinin beş ana ögesi vardır:

- a. Topografik Model (Bilinç, bilinç öncesi, bilinçaltı)
- b. Yapısal Model (İd, ego, süper ego)
- c. Psikoseksüel Model (Oral, anal, fallik, gizil, genital)
- d. Ekonomik Model
- e. Dinamik Model (Mete, 2006)

a) Topografik Model

Freud topoğrafik kişilik kuramında insan davranışının nedenlerini bilinç, bilinçaltı ve bilinçdışı olmak üç ayrı bölümden oluştuğunu ileri sürer (Gençoğlu, 2006).

Bilinç: Çevrede olup biteni algılama, ayırt etme ve anlamlandırma durumudur. Zihin bu yeteneği dıştan gelen uyaran akımını düzenleyerek süzgeçten geçirerek değerlendirir. Bilinçte, düşünceler, duygular, eğilimler ve yaşantılar tutarlı bir biçimde yer alır. Burada her şey neden-sonuç bağlantısı içinde mantıksal ve gerçeğe uygundur. Gerçeklik ilkesine uygun olan ve benliğin çevreye uyumunu sağlayan düşünce biçimidir. Dolayısıyla bilinç farkında olduğumuz yaşantıların bulunduğu yerdir (Yurtsever, 2009).

Bilinçöncesi: Bilinç öncesi, o an farkında olunmayan ancak kendiliğinden ya da yeterli bir çaba ile bilince gelmesi mümkün olan yaşantıların ve bilgilerin bulunduğu katmandır (Dal, 2009)

Bilinçdışı: genel anlamda bilinçdışı, bilinçli algılamamanın dışında kalan tüm zihinsel olayları, dolayısıyla bilinçöncelerini de içerir. Dinamik anlamda ise bilinçdışı, sansür mekanizmasının engeli dolayısıyla bilinç düzeyine ulaşma olanağı olmayan zihinsel süreçleri içerir. Bu içerik gerçekliğe ve mantığa uymayan ve insanın içinden geldiğince doyurulmak istenen dürtülerden oluşur. Bu dürtüler kişinin bilinçli dünyasında geçerli olan ahlaki değerlere karşıt düşen isteklerden kaynaklanır ve ancak psikanalitik tedavide kişinin dirençleri kırıldığında bilinç düzeyine ulaşabilirler (Geçtan, 2002).

b) Yapısal Model

Freud, topoğrafik modelin insan kişiliğine sınırlı bir açıklama getirdiğini fark etti ve buna ek olarak yapısal modeli oluşturdu. Bu model, kişiliği benlik (ego), alt-benlik (id), ve üst-benlik (süperego) olarak ayırır (Metz, 2006).

Kişilik, hıza yönelik ilkel dürtülerin bulunduğu id, gelişim süreci içinde oluşan ve toplumsal üst düzey kavramları temsil eden Süperego (Üstbenlik) ile bunların arasında yer alan ve hem bunlar arasındaki dengeyi, hem de bireyin dış dünya ile ilişkisindeki dengeyi düzenleme görevini üstlenerek bireyin benliğini oluşturan özellikleri ve edim gücünü içeren Ego (Benlik)'dan kuruludur. Bu üç bölüm birbirleriyle bütünleşerek, dinamik bir bütün olan kişiliği oluşturmaktadır (Dal, 2009).

İD; İd, kişiliğin özgün sistemidir; yeni doğan bebek “id” dir. İd psişik enerjinin temel kaynağıdır ve içgüdülerin yerleştiği yerdir. Düzendan uzak, kör, talep edici ve ısrarcıdır. Heyecanla kaynayan bir kazana benzeyen id gerginliği kaldıramaz ve gerginliği yok etmek için derhal harekete geçer ve dengeyi kurmaya çalışır. Gerginliğin azaltılması, acının engellenmesi ve zevk alınmasını hedef alan zevk alma ilkesinin baskın çıktığı id, mantıksız, ahlaksız ve içgüdüsel gereksinimlerin tatmin edilmesine yöneliktir. İd hiçbir zaman

olgunlaşmaz ve kişiliğin şımartılmış çocuk olan parçası olarak kalır. Düşünmez ama ister ve harekete geçer. İd geniş ölçüde mantık dışıdır ve hiçbir şeyin farkında değildir (Corey, 2005).

EGO; İd'i denetleyen ve bilinç dışı kılan yapı ego olarak adlandırılmıştır. Doğuşta var olan ve zamanla gelişen ego insanın biyolojik yapısına ters olan veya gerçeklere uygun düşmeyen eylemleri bilinçaltına bastırır. Egonun görevi kendi içinde ve dışında uyum sağlamak, id, süperego ve dış dünyadan gelen istekler arasında uzlaşma sağlamaktır. Ego, id'in haz ilkesi karşısında gerçeklik prensibinden hareket ederek organizmanın ihtiyaçlarını dengeli bir biçimde karşılamayı amaçlar (Gençoğlu, 2006).

SÜPEREGO; Kişiliğin üçüncü bölümü, eylemlerin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu yargılayan süperegodur. Ana baba tarafından aktarılan ve ödül-ceza uygulamaları ile pekiştirilen, geleneksel değerlerin ve toplum ideallerinin içsel temsilcisidir. Kişiliğin vicdani ve ahlaki yönüdür (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema, 1996). Ebeveyn kontrolünün yerini öz-denetime bırakmasıyla süperegonun tamamıyla geliştiği kabul edilir. Ancak bu öz-denetim gerçeklik ilkesince gerçekleştirilmemektedir. Süperego toplumca kabul görmeyen her türlü id dürtüsünü bütünüyle engellemeye çalışırken, aynı zamanda kişiyi düşüncede, sözde ve davranışta mutlak mükemmelliğe zorlamaktadır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

c) Psikoseksüel Model

Freud, yetişkin kişiliklerimizin yaşamımızın ilk beş ya da altı yılındaki deneyimlerimizle oluştuğunu savunur. Yetişkinler bazen çocuklukta olduklarından daha farklı kişiler haline gelmiş görünseler de Freud'un görüşlerine göre çocukluk yaşantısı çok önemlidir. Freud çocuğun psikoseksüel gelişiminin, (belli yaş dönemindeki hayal kırıklığı veya aşırı korunma) belli yetişkin kişilik özelliklerine yol açtığını savunmaktadır. Ayrıca Freud, psikolojik olguları genellikle cinsel bir çerçeve içinde yorumlamıştır. Bunun sonucunda erken kişilik gelişimiyle ilgili yaptığı açıklamalar, büyük oranda cinsel temalar üzerine oturur. Freud'a göre her birimiz çocukluğumuzda bir takım gelişim dönemlerimizden geçeriz. Her dönemin ana belirleyici özelliği, cinsel yönden birincil derecede duyarlı bölgedir ve her evrenin yetişkin kişiliğine bir etkisi olduğu için bu dönemlere psikoseksüel gelişim dönemleri adı verilir (Cooper, 2002; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008; Burger, 2006).

Gelişim dönemlerinin önemi saplanma kavramında yatmaktadır. Freud, kişiliğin libido adı verilen psişik enerji ile harekete geçtiğine inanıyordu. Freud'un görüşüne göre, çocuklar

bu psikoseksüel dönemlerden geçerken bazı zorlukları ve krizleri aşmak zorundadır. Ancak psikolojik olarak işlev görmeye devam edebilmek için, bu krizleri aşarken benliğimiz ekonomik davranır ve az miktarda libido kullanılır. Çocuklar, dönemlerden birinde, sarsıcı bir deneyim yaşadığında, orada bol miktarda libido saplanır. Bu durumda benlik de normal yetişkin işlevlerini sürdürebilmek için normalde gereken enerjiden daha azıyla yetinmeye çalışır ve yetişkin, enerjinin saplandığı o dönemden kalma bazı özellikler gösterir (Burger, 2006).

Freud, psikoseksüel gelişimi her biri yeni bir sosyalleşme sorunuyla nitelenen beş temel döneme ayırmıştır. Bu dönemler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Burger, 2006; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008; Mete, 2006; Dal, 2009):

Oral Dönem (0-1,5 yaş): Bu dönemde oral (ağız) bölge, bebekte en önemli haz ve tatmin kaynağıdır. Bebeğin ihtiyaçları, algılamaları ve kendini anlatım yolları daha çok ağız bölgesinde odaklaşmıştır. Emmek, yutkunmak, daha sonra ısırma, çiğnemek gibi ağızla ilgili etkinlikler ile besinlerin ağız bölgesinde yarattığı zengin uyarımlar aracılığıyla fertler ilk tatmin duygularını öğrenmiş olurlar. Buna oral tatmin dönemi denilir. Çocuğun oral ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da aşırı şekilde doyurulması, daha sonraki dönemlerde normal dışı kişilik özelliklerinin yerleşmesine neden olabilir.

Anal Dönem (1,5-3 yaş): Freud yaşamın ikinci yılını anal evrenin başlangıcı olarak adlandırmıştır. Bu evrede çocuğun hem dışkıyı tutmaktan hem de dışkılamaktan haz aldığını ileri sürmüştür. Bu hazlar, çocuğa tuvalet eğitimi vermeye çalışan anne ve babasıyla çatışmasına neden olur. Bu durum çocuğun dayatılmış ilk denetim deneyimini oluşturur. Anal dönem olarak adlandırılan dönemde bebek ayrışma, bireyselleşme (separation individuation) ve otonomi kazanma çabası içine girer. Bu dönem içinde çocuk, cinsiyet farklarını ve toplum içinde farklılaşan rollerini de algılamaya baslar. Erken anal dönemde ego, geç anal dönemde ise süperego gelişmeye baslar. Her iki dönemde de bireyin nesnelere olan ilişkisi kendine dönüktür. Bu dönemdeki takıntı ve saplantılar sonucu ileriki yaşlarda bireyde takıntılı düşünceler, edilgin ve etkin eşcinsellik, düşünce bozuklukları, paranoid sendromlar gibi ruhsal bozukluklar görülebilir.

Fallik Dönem (3-6 yaş): Bu dönemde libido odağı genital organlardır. Fallik dönemde çocuklar, karşı cinsten ebeveynlerine yönelik cinsel arzular beslemektedir. Erkek çocuğun

babanın yerine geçerek anneye, kız çocuğunun da annenin yerine geçerek babaya sahip olma arzusunu, Freud odipus kompleksi olarak adlandırmaktadır. Kız çocukların yaşadıkları karmaşayı kimi yazarlar Elektra karmaşası olarak adlandırsalar da Freud, bu terimi reddetmiş, kızlar için de Odipus karmaşası kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Odipal karmaşanın çözümlenmesiyle aynı cinsiyetteki ebeveynle özdeşleşerek, erkek çocuklar erkeksi özellikler, kız çocuklar ise kadınsı özellikler kazanmaya başlar.

Latent (Gizil) Dönem (6-12): Fallik dönemin sona ermesiyle 12 yaşına kadar süren latent dönem gelir. Cinsel olarak sakin geçen bu dönem içerisinde çocuklar vücutlarıyla daha az ilgilenirler ve dikkatlerini çevreleriyle başa çıkmaları için gereken becerilere yönelirler.

Genital Dönem (Ergenlik ve Sonrası): Bu dönem normal gelişimin nihai hedefidir ve gerçek olgunlaşmayı temsil eder. Erinlik çağına girilmesiyle birlikte üreme organları olgunlaşır ve endokrin sistem, ikincil cinsiyet özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olan hormonları salgılamaya başlar. Bu değişiklikler ergenin cinsel heyecanlarının ve faaliyetlerinin artmasına neden olur. Gizil dönemde bastırılmış olan cinsel dürtüler uyanmış ve libido, karşı cinsten uygun bir sevgi nesnesine yöneltilmeye başlanmıştır. Diğer dönemlere takılma yaşanmamışsa, bu dönemde karşı cinse ve doyum sağlayacak olgun cinsel faaliyetlere aktarılacak için gerekli olan yeterli miktarda psişik enerji bulunacaktır.

d) Ekonomik Model:

Ruhsal aygıt içindeki yapıların, birbirleriyle çatışması veya karşılıklı olarak etkileşmesi önemli olmakla birlikte, ruhsal olayları anlamak için yeterli değildir. Bu karşılıklı etkilerin ya da zıtlıkların ne kadar bir güçle yapıldığının bilinmesi gerekir. Belirli bir davranış ya da ruhsal durum, id, ego ve süper ego arasındaki güç dengesine bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Bunların her birinin belirli bir miktar enerjisinin bulunduğu temeline ilişkin bilgiler ekonomik öğretinin verileridir. Bu enerji miktarını arttıracak ya da azaltacak etkenler göze alınıp hesaplar yapılarak kişilerin tedavisine yöneliriz. Veya onların gelecekteki durumlarının ne yola yöneleceğini bu yolla önceden kestirebiliyoruz (Mete, 2006).

e) Dinamik Model:

Nevrotik, psikotik ve kötü uyumlu kişilerde, davranışın id, ego ve süper ego arasındaki dinamik etkileşiminde dengesiz uyumsuzluklar vardır. Dinamik öğretisi, ilk üç

hipotetik yapı arasında canlı bir etkileşimin bulunduğu ilk sağlıklı ve uyumsuz davranışların bu etkileşimlerle oluştuğu ile ilgilenmektedir. Bu görüş, psikanalize dinamik psikoloji adı verilmesine yol açmıştır (Metzger, 2006).

2.3.3.2. Erik Erikson

Erik Erikson, Freud'un fikirlerini temel almış ve Freud'un kuramını ergenlikten sonra yaşlılığa kadar genişleterek sekiz psiko-sosyal gelişim dönemi tanımlamıştır. Gelişime ait, psikoseksüel ve Psikososyal gelişimin birlikte yer aldığı kuramında Erikson'da Freud gibi gelişimde kritik dönemler olduğuna inanmaktadır. Gelişimi, çözülmesi gereken belirli krizlerle bölünmüş olan ve tüm yaşam boyu süren bir süreç olarak açıklamaktadır. Erikson'a göre kriz, üstesinden gelme veya geri çekilme potansiyelimiz olan yaşamın dönüm noktalarıyla eş anlamlıdır. Bu dönüm noktalarında ya da içinde bulunduğumuz gelişim döneminde gelişim görevlerimizi yerine getirerek yaşadığımız gelişimsel çatışmaları sağlıklı bir biçimde çözüme kavuşturabiliriz ya da bu çatışmaları çözememe durumunda tüm yaşamımız boyunca gelişimimiz bu durumdan olumsuz yönde etkilenir (Corey, 2005).

Sağlıklı kişilik gelişimi için olumlu olarak çözümlenmesi gereken krizler ve bunların yer aldığı dönemlerin özellikleri aşağıda sırasıyla verilmiştir (Corey, 2005; Burger,2006; Kilit, 2008):

Bebeklik dönemi: *Güvene karşı güvensizlik:* Yaşamlarının ilk yıllarında bebeklerin anne ve babalarının onların gereksinimlerini karşılayıp karşılamamalarına göre güven ya da güvensizlik duyguları geliştirmeleridir. Güven duygusu geleceğin olumlu olacağına dair inanca yol açarken, güvensizlik duygusu ise korku ve kuşku oluşumuna yol açar.

Erken çocukluk dönemi: *Otonomiye karşı utanç ve çekingenlik:* İkinci yılın sonunda çocuklar, dünyadaki diğer varlıklara kıyasla kim olduklarını bilmek isterler. Dünya onların kontrol edebileceği mi yoksa onları kontrol eden bir şey midir? Çocukların çoğu bu aşamayı bir özerklik duygusuyla tamamlar. Kendilerini güçlü ve bağımsız hissederler, kişisel üstünlük duyguları gelişir. Özerk insanlar, engellerle ve zorluklarla dolu bir dünyada kendi yollarını bulabileceklerine emindir. Adler'in çocukları şımartmaya yönelik yaptığı uyarıların bir benzerini,

Erikson da aşırı korumacı anne babalığa karşı yapmıştır. Eğer anne babalar çocuklarını aşırı bir şekilde korursa, gelişimlerini engelleyebilirler. Çevrelerindeki nesnelere ve olayları keşfetme ve etkileme izni verilmeyen çocuklar, utanç ve şüphe duygusu geliştirirler. Kendilerinden asla emin olamazlar ve başka insanlara bağımlı olarak yaşarlar.

Okul öncesi dönem: *Girişime karşı suçluluk:* Bu dönemin temel işlevi yeterlilik ve girişim duygusunu geliştirmektir. Çocuklara kendileri için anlamlı girişimleri seçmekte özgürlük tanındığı takdirde kendilerine karşı olumlu görüş geliştirmekte ve hedefleri yolunda ilerlemektedirler. Ancak kendi kararlarını vermelerine izin verilmezse, girişimde bulunmak yerine suçluluk duygusu geliştirmekte ve daha sonra etkin konumda olmaktan kaçınarak başkalarının kendileri için tercihlerde bulunmasına kararlar vermesine izin vermektedirler.

Okul dönemi: *Üretkenliğe karşı aşağılık duygusu:* Çocukların çoğu, ilkokula başladıklarında başaramayacakları çok az şey olduğunu düşünür. Ancak kısa süre sonra kendilerini diğer çocuklarla rekabet içinde bulurlar: notlar, arkadaşları tarafından sevilip sevilme, öğretmenin ilgisi, spor ve diğer oyunlarda kazanma isteği ve benzerleri. Kaçınılmaz olarak becerilerini ve yeteneklerini kendi yaşlılarıyla karşılaştırırlar. Eğer çocuklar başarılı olursa, yeterlilik duyguları gelişir ve böylece toplumun aktif ve başarılı birer üyesi olma yolunda sağlam adımlar atarlar. Başarısızlık halinde ise yetersizlik duygusu ortaya çıkar, ileride üretken ve mutlu olma olasılıkları azalır. Bu aşamada yani ergenlik yıllarının bunalımı başlamadan önce, başarıma duygusu kazanır, kendi gücümüze ve yeteneğimize dönük bir inanç geliştiririz yada aşağılık duygusuyla birlikte kendi yetenek ve becerilerimizi takdir edemez hale geliriz.

Ergenlik: *Kimliğe karşı kimlik karmaşası:* Çocukluktan ergenliğe geçiş dönemidir. Sınırlarını deneme, anne ve baba ile bağlarını koparma ve yeni kimlik kazanma dönemidir. Başlıca çatışmaları, kimliğini, yaşam hedeflerini ve yaşamın anlamını belirlemesi üzerinde odaklanmıştır. Kimlik oluşturma ile ilgili başarısızlık, kimlik karmaşasıyla sonuçlanabilir.

Genç yetişkinlik: *Mahremiyete karşı yakınlık:* Ergenlik yılları hızla erken yetişkinliğe doğru ilerlerken, Erikson'un modelindeki bir sonraki zorlukla karşılaşırız: "samimi ilişkiler kurabilme". Genç erkek ve kadınlar, yakınlık geliştirebilecekleri ve duygusal olarak olgunlaşacakları özel bir ilişki arayışı içine girerler. Bu ilişkiler çoğu zaman evlilik ya da duygusal bağlılıkla sonuçlansa bile her zaman böyle olmayabilir. Bu aşamada yakınlık kurmayı başaramayan insanlar duygusal soyutlanmayla karşı karşıya gelirler. Gerçek ilişkilerin sağladığı doyum ve yakınlık duygusunu bulamadıkları bir sürü yüzeysel ilişkiler yaşayabilirler. Aslında belki de duygusal olarak bağlanmaktan kaçarlar. Bekar yaşamının da bazı getirileri vardır ve böyle yaşamak bir süreliğine zevkli gelebilir. Ancak bu yaşam tarzından öteye geçmemek, duygusal olgunlaşmayı ve mutluluğu ciddi bir şekilde engelleyebilir.

Orta yaş: *Üretkenliğe karşı durgunluk:* Birey kendisinden ve ailesinden daha öteye gitme ve gelecek nesillere yardımcı olmak için uğraş verme gereksinimindedir. Bu, bireyin hayalleri ve gerçek başarıları arasındaki uyumsuzluğu dengelediği bir dönemdir. Üretkenlik konusunda başarısızlık genelde psikolojik durgunluğu da beraberinde getirir.

Yaşlılık: *Bütünlüğe karşı ümitsizlik, keder:* Kaçınılmaz olarak hepimiz bir gün yaşlanacağız. Ancak Erikson'a göre atlattığımız gereken bir bunalım daha var. Geçmiş deneyimlerimizi ve yaşamın bir gün son bulacağını düşünmek, bizde bütünlük ya da umutsuzluk duygusu uyandırır. Geçmiş günlerine bakıp da memnun olan insanlar, bu son gelişim aşamasını bütünlük duygusuyla atlatacaktır. Bu duyguyu yaşayamayan insanlar, umutsuzluğa düşer. Geriye fazla zaman kalmadığını, gençlere tanınan seçeneklerin ve fırsatların artık kendilerine tanınmadığını fark ederler. Bir yaşam geçmiştir ve her şeyi daha farklı yapmış olmayı dileyenler, bu umutsuzluklarını başka insanlara tiksinti ve nefretle bakarak ifade ederler. Dünyada belki de yaşlı bir insanın umutsuzluk içinde kıvranmasından daha üzücü çok az şey vardır; ama bütünlük duygusuna kavuşmuş yaşlı bir insandan daha mutluluk verici şeyler de bir o kadar azdır.

2.3.3.3. Carl Gustav Jung'ın Analitik Kuramı

Jung'un kişilik kuramında, kişiliğin gelişiminde merkez düşünce olarak kolektif bilinç dediği ırk ve soya çekim faktörleri, arketipler ve bilinçaltı kavramı önemlidir. Jung'a göre bilinçaltı, kişisel ve kolektif (ırksal) bilinçaltı olmak üzere ikiye ayrılır. Kişisel bilinçaltı, bireyin kişisel dürtü ve düşüncelerinin birikimiyle oluşur. Kolektif bilinçaltı ise, içgüdüsel dürtüler, ilkel korkular, ırk yaşantıları ve inançlara dayalı duygu ve düşünce eğilimleridir (Mete, 2006).

Jung'e göre kişinin davranışları geçmişten etkilenir ancak geleceğe dönük olarak yapılır. Böylece insan gelecekte olmak istediği (amaçladığı) biçimde hareket etmektedir. Bu halde, insan kendi geleceğini tayin edecek bir kişiliğe sahiptir. Jung kişinin kendi geleceğini belirlemesi ile ilgili görüşlerine insanın gelecekte amaçladığı hedeflerinin, ümitlerinin ve tutkularının kendini toplumca güçlü hale getirecek davranışlar olduğunu ileri sürmektedir (Yakut, 2006; Schultz ve Schultz, 2001).

Kolektif bilinçaltı;

Bilinçte hiçbir zaman yaşanmamış olan birincil imgelerden oluşur. Birincil imgeler, bireye atalarından aktarılan gizli imgelerdir. Ortak bilinçaltı, tarih boyunca birey bedeninin geçirdiği evrimle aynı tarzda bir evrim geçirmiştir. Bir başka deyişle, kolektif bilinçaltı, daha önceki insanlığın duygularının, korkularının, kaygılarının ve çabalarının bireyde saklandığı ortak bir bilinçaltıdır (Yurtsever, 2009).

Arketipler;

Jung (1912-1961) kolektif bilinçteki etkili güçleri vurgulamıştır. Bunun sebebi bu güçlerin ruhsal gelişime en fazla katkıda bulunuyor olmasıdır. Jung kolektif bilinçteki kalıtsal eğilimleri arketipler olarak adlandırmıştır. Arketipler duygular ve diğer zihinsel olaylar gibi yaşanır ve tipik olarak doğum ve ölüm gibi önemli insan yaşantılarıyla, ergenlik gibi hayatın belirli evreleriyle ve çok büyük tehlikelere verilen tepkiyle birleşir. Jung'un tanımladığı pek çok arketipten dördü diğerlerinden daha fazla ortaya çıkmıştır. Bu arketipler yüksek düzeyli duygusal anlamlarla doludur ve değişik köklerin çok eski efsaneleri üzerinde izlenebilir. Jung'un ayrı bir kişilik sistemi olarak gördüğü bu temel arketipler persona, anima ve animus, gölge ve ben'dir (Schultz ve Schultz, 2001).

Persona, bireyin toplum içinde takındığı kimliğidir. Genellikle bu kimlik maske olarak bilinir ve anılır. Jung bu maske için, bir zamanlar eski çağ aktörlerinin oynadıkları rolü

belirtmek için giydikleri maskenin adı olan “persona“ sözcüğünü kullanmaktadır. Jung’a göre herkes, içinde buldukları koşulların kendilerinden beklediği özelliklere uymaktadır. Persona kolektif bir olgu, kişiliğin aynı oranda bir başkasına ait olabilecek bir yönüdür. Dünya ile ilişkilerimizi sağladığımız bir gerekliliktir (Yurtsever, 2009).

Anima ve animus arketipleri, her bir cinsin hem erkeksi hem de kadınsı eğilimler gösterdiği görüşünü yansıtır. Anima erkeklerdeki dişilik özellikleriyle ilgilidir; animus kadınlardaki erkeklik özelliklerini gösterir. Tıpkı ötekiler gibi bu arketiplerde, türlerin ilkel geçmişlerinden (kadınların ve erkeklerin diğer cinsteki bazı duygusal ve davranışsal eğilimleri taşımasından) kaynaklanırlar (Schultz ve Schultz, 2001).

Gölge, Jung (1912-1961), bizim kişisel bilinçdışında bulunan diğer yüzümüzü gölge olarak adlandırmaktadır. Gölge, içimizdeki engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen bir varlıktır. Toplumsal standartlara ve bizim ideal kişiliğimize uymayan tüm vahşi istekler ve duygulardır. Utanç duyduğumuz ve kendimiz hakkında bilmek istemediğimiz her şeydir (Yurtsever, 2009).

Jung (1912-1961) “ben”i sistemindeki en önemli arketip olarak ele almıştır. Bilinçaltının tüm yönlerini dengeleyen “ben”, kişiliğin tüm yapısına birlik ve istikrar kazandırır. Kişinin tümünü temsil eden ben tam bir bütünleşmeye ulaşmaya çabalar. Jung ben’i kendini gerçekleştirilmeye veya kendini kavramaya yönelik bir dürtüye veya ihtiyaca benzetmiştir (Schultz ve Schultz, 2001).

Jung birey gelişiminde amaç ve isteğe fazla önem verdiği için Freud’dan ayrılır. Freud’a göre yaşam, ölüm araya girinceye kadar tekrarlanan içgüdüsel faaliyetlerden ibarettir. Ama Jung, kişiliğin ırksal ve soygelişimsel yönlerine önem vermesi nedeniyle de diğer psikanalitik kuramcılardan ayrılmaktadır. Jung’a göre birey davranışları, bireysel ve ırksal tarihin yanı sıra, amaçları tarafından da şekillenir (Yurtsever, 2009).

2.3.3.4. Alfred Adler’in Bireysel Psikolojik Kuramı

Adler’in teorisi, birçok açıdan sosyal psikolojik bir teoridir ve bireyi, grubun diğer üyeleri ile karşılıklı ilişki içinde bulunan bir sosyal varlık olarak incelemeye çalışır. Bu kuram bireylerin eşitsizliği görüşüne dayanmaktadır. Adler kuramında kişiliğin gelişmesinde ve davranış oluşmasında yetersizlik, güçsüzlük, üstünlük duygularının ve bunlara bağlı karmaşaların etkili olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşıma göre bireyler, bir amaç için hareket eden ve yaşamlarında anlamı bulunan olguların dışında tam olarak anlaşılmayan sosyal, yaratıcı ve karar verme yeteneğine sahip varlıklardır (Corey, 2005; Dal, 2009).

Freud'a göre insan davranışı, doğuştan var olan bir takım "içgüdülerin" (biyolojik dürtülerin) isteklerine göre biçim alır. Hâlbuki Adler'e göre insan davranışlarının sebebi, birinci derecede sosyal nedenlerdir. Çünkü insan doğuştan sosyal bir varlıktır. Adler, hem bilince ve hem de bilinçaltına önem verir. Adler'e göre bilinçaltı tamamıyla ruh yapısının bir eseridir. İç dünyanın en önemli ve güçlü bir yapısıdır. İnsanın yaşam planını şekillendiren etmenleri bilinçaltında aramak gerekir. Bilinç de bilinçaltının yansımasından öte bir şey değildir. Adler'in kişiliği kavramamıza yardımcı olacak en önemli katkıları arasında; üstün olma çabası, kişilik gelişiminde ebeveyn etkisi ve doğum sırasının önemi sayılabilir (Burger, 2006; Dal, 2009).

Kişilik bir yaşam hedefi geliştirilmesiyle oluşur. Bir bireyin düşünceleri, duyguları, inançları, sahip olduğu görüşleri, tavırları, karakteri ve eylemleri onun bütünlüğünü ifade eder. Bunların tümünde de kendi seçtiği yaşam hedefine doğru ilerlemesine yardımcı olan yaşam planının bir yansıması vardır. Bireysel psikoloji tüm insan davranışlarının bir amacı olduğunu ileri sürmektedir. İnsanlar kendileri için hedefler belirlerler ve davranış bu hedefler doğrultusunda gerçekleşir. Bireysel psikolojinin temel varsayımı, ne için çaba gösteriyorsak onun gerçekten önemli olmasıdır (Corey, 2005).

Üstünlük Çabası:

Adler, tüm bireylerin yasama bir aşağılık duygusuyla başladığını savunur. Güçsüz ve çaresiz bir çocuğun yaşamını devam ettirebilmek için daha büyük ve güçlü yetişkinlere bağımlı olması, bunun ilk örneğidir (Burger, 2006). Aşağılık duygusu, (inferiority feeling) bireyin gerçeklere uyan veya uymayan sebeplerle benliğini yetersiz ve küçük görmesidir. Adler'e göre aşağılık duygusu, kökeni ve kaynağı ne olursa olsun doğal ve evrensel bir duygudur (Dal, 2009).

Adler'in Freud'dan ayrıldığı en belirgin nokta onun üstünlük çabasına verdiği önem olmuştur. Adler'e göre, üstünlük duygusu insanların elde etmek istediği esas güçtür ve cinsel dürtülerden daha kuvvetlidir. Bu duygu bireyin, diğerlerinin yanında, kendisini üstün ve aşağı olarak tanımlamasına yol açar. Temel aşağılık duygusu bireyin bebekliği sırasında, gerçekten aciz ve yardıma muhtaçken oluşur ve yerleşir. Bireyin yaşamının geri kalan kısmı bu duygudan kurtulma çabası içinde geçer. Birey diğerlerinden baskın olmak, üstünlük geliştirmek için çabalar. Aşağılık duygusu Adler'in oluşturduğu kavramlardan biridir (Dal, 2009; Mete, 2006).

Adler (1907)'e göre neredeyse yaptığımız her şey yaşamdaki engeller üzerinde bir üstünlük kurmak ve böylece aşağılık duygularımızdan kurtulmak üzere tasarlanmıştır. Neden

yüksek not almak, sporda başarılı olmak, iktidar sahibi olmak için bu kadar çalışırız? Çünkü bunları başarmak bizi aşağılık duygularımızdan bir adım ileriye götürür. Hatta kendimizi ne kadar alçalmış görürsek, üstünlük çabamız da o kadar artar (Burger, 2006).

Adler yetişkin kişiliğinin oluşmasında anne ve babaların etkisi üzerinde durmuştur. Çocuğun ileriki yıllarında kişilik sorunu yaşamasına neden olacak iki tür anne-baba davranışı belirlemiştir. Birincisi, çocuklarına çok özen gösteren ve aşırı koruma sağlayan, dolayısıyla da çocuğunu şımartma tehlikesi yaratan anne ve baba davranışdır. Şımartmak, çocuğun bağımsızlığını elinden alır, aşağılık duygularını arttırabilir ve bazı kişilik sorunlarının temelini oluşturabilir. Ailesi tarafından şımartılmış insanların kendi başlarına yaşamakta, kendi kararlarını almakta ve her gün karşılaştığımız sıkıntı ve hayal kırıklıklarıyla başa çıkmakta zorlandığını görmüşsünüzdür. Hata yapsalar bile, çocukların kendi sorunlarını çözmelerine ve bazı kararları kendilerinin almalarına izin vermek, uzun vadede onların iyiliğine olacaktır. Anne babalar çocukların kendi tercihlerini yapmalarına izin vererek onları şımartmaktan kaçınmış olur. Ancak bunu yaparken çok aşırıya kaçmamak gerekir. Örneğin; idrarı tutamama, yemek yeme zorluğu, gece bağırmaları, sık nefes alma, sürekli öksürük, kabızlık, kekemelik gibi hekimlik psikolojisine giren çocuk kusurları, çocukların hırpalanmaları hali bir yana bırakılırsa, hemen tamamıyla şımartılmış, bağımlı çocuklarda görülür. Bu arazlar çocuğun bağımsızlığa ve işbirliğine karşı yaptığı protesto şekilleridir ve çocuklar başkalarının yardımını istemektedir. Ebeveynlerin yaptığı ikinci hata da çocukları ihmal etmektir. Büyüme sürecinde anne babasından çok az ilgi gören çocuklar, soğuk ve şüpheli olur. Yetişkin olduklarında sıcak insani ilişkiler kurmakta zorlanırlar. Samimiyet onları rahatsız eder, birinin kendilerine yakın olmasından ve dokunmasından hoşlanmazlar (Burger, 2006; Yurtsever, 2009).

Adler'in yaklaşımı, kardeşler arasındaki ilişkilere ve ailedeki psikolojik doğum sırasına ve konumuna özel önem gösteren tek yaklaşımdır. Adler beş psikolojik konum saptamıştır: en büyük kardeş, iki kardeşten ikincisi, ortanca, en küçük kardeş ve tek çocuk. Bireyin aile içindeki yeri hakkında kişisel algısı ve yorumu, gerçek doğum sırasından çok daha önemlidir (Corey, 2005; Burger, 2006):

2.3.3.5. Karen Horney ve Bütüncül Yaklaşım

Karen Horney, psikanalizde ilk kadın psikologdur. Horney, çevresel etkenlerin kişilik gelişiminde önemli olduğunu söyler. Libido ve içgüdü kavramlarını reddeder. Horney Freud'un ego olarak adlandırdığı kişilik bölümünün varlığını yalnızca nevrotik kişiler için

kabul eder. Ona göre ego, nevrotik kişilerde gözlemlenen “kişilik işlevlerinin bölümleşmesi” olgusunun bölümlerinden biridir. Çünkü nevrotik kişi, birbiriyle bağlantısı olmayan, ancak bir düzene girmek için çabalayan kişilik bölümleri topluluğudur (Geçtan, 2002; Dal, 2009; Mete, 2006).

Horney, diğer toplumsal ve kültürel öğretilerde olduğu gibi, kişiliğin ve davranışın oluşmasında bireyin içinde yaşadığı çevreye ve bu çevreyi oluşturan kültür yapısına önem verir ve öncelik tanır. Horney’e göre insanın yaşamında iki temel eğilim kişiliğin yönelticisi, belirleyicisidir. Bunlar; güven duygusu ve doyum arzularıdır. Bu arzular ve sosyal ilişki örnekleri kişiliği şekillendirir. Horney’e göre birey, emniyeti sağlamak ve doyuma ulaşmak için yiyecek, giyecek, para, cinsellik gibi pek çok ihtiyaçlarını feda edebilir. Bireyin temel amacı, tehlikeden uzak ve emniyet içinde bir yaşam elde etmektir. Birey, korkmadan yaşamak ister. Korku ve güvenlik aynı temel ihtiyacın iki boyutudur. Birey güvenlik arar ve korkudan kaçır (Dal, 2009). Horney’e göre korku insan sağlığı ve mutluluğunun en büyük düşmanı iken, güvenlik çabası ise insan davranışlarının birinci yönlendiricisidir. Horney, insanın sevilme ve bağımsız olma isteğinin yanı sıra çevresindekilere karşı güç kazanma eğilimi içerisinde olduğunu, bu eğilimlerin dengeli olması halinde sağlıklı bir kişiliğe sahip olabileceğini ifade etmektedir. Ona göre birey, güvenli, sevgi dolu, saygılı, hoşgörülü, samimi bir atmosferde büyürse yaşamı boyunca çatışmalardan kaçınabilir ya da bunları çözebilecek güce sahip olur. Horney’e göre sağlıklı insan, gerektiğinde; başkalarının isteklerini kabul edebilmeli, savaşılabilmeli, yalnız kalabilmelidir. Bu davranışlar birbirini tamamlar ve uyumlu bir bütün oluşturur. Nevrotik bireyler ise bu davranışlardan sürekli birini benimser ve yaşam biçimini oluşturur (Gençoğlu, 2006).

Horney, nevrotik karakter oluşumunun aile içi ilişkilerdeki aksaklıklar sonucu ortaya çıktığı ve ayrıca sosyokültürel etmenlerin de bu öğrenme sürecini önemli oranda etkilediği görüşünü savunmuştur. Horney’e göre temel anksiyete, bütün nevrotik belirtilerin esas kaynağıdır. Bunun oluşumunda bireyler arası ilişkiler esas rolü oynar. Düşman bir dünya içinde yardımsız olma hissi temel anksiyeteyi doğurur. Temel anksiyete, kişilik bütünlüğü üzerinde sürekli yaygın etkisi olan kronik bir haldir (Schultz ve Schultz, 2001; Geçtan,2002; Mete, 2006).

Horney’in kaygı ve korkular ile baş edebilmek için fertlerin başvurabileceği davranış alternatiflerini on adet olarak belirlemesine karşılık, bunlardan üç tanesi özellikle toplumsal sistem içerisindeki kişilik türlerinin tespit edilmesi bakımından oldukça önemlidir (Yakut, 2006; Kültür, 2006):

- İnsanlara yaklaşmak onlara sevgi ve yakınlık duymak suretiyle endişe ve korkuları gideren taktikler.
- İnsanlardan uzak durmak, onlara karışmamak ve bağımsız biçimde hareket ederek endişe ve korkulardan sıyrılma taktikleri.
- İnsanlara karşı gelmek, onlarla mücadeleye girmek, güçlü olduğunu diğer insanlara kabul ettirmek suretiyle endişe ve korkulardan sıyrılma taktikleri.

2.3.3.6. Harry S. Sullivan ve Kişiler Arası İlişki Kuramı

Sullivan, kişiliğin incelenmesinde insanlar arası ilişkilere öncelik tanımış ve kişilik kuramlarının birçoğunda bulunan bir boşluğu doldurmuştur. Davranışların oluşumunda organizmanın dışında yer alan olayları önemle vurgulamıştır. Sullivan'a göre kişilik varsayımsal bir kavramdır ve ancak ilişkiler incelenerek anlaşılabilir. Dolayısıyla inceleme birimi insan değil ilişki ve etkileşim durumudur. Kişiliğin yapısal örgütü ise içsel algıların değil, insanlar arası ilişkilerin ürünüdür (Özgün, 2007; Geçtan, 2002). Kişilik ancak insan bir ya da daha fazla sayıda kişiyle ilişki durumundayken ortaya çıkar. Bunun için diğer insanların somut varlığı da gerekmez. İmgelemsel, hatta gerçekte var olmayan kişiler de olabilirler. Kişiliği, “İnsan hayatını karakterize eden, göreceli olarak tekrarlayıcı kişiler arası durumlar (situations) örüntüsü” diye tanımlamıştır (Dal, 2009; Geçtan, 2002).

Sullivan (1947)'a göre kendimizle ilgili imgelerimiz üç ana sınıfta ele alınabilir. “İyi-ben kişileştirmesi”, hakkında iyi hissettiğimiz, geçmişte ödüllendirilmiş olan yönlerimizden oluşmaktadır. En önemlisi, bunlar güvenlik duygusuyla bağdaştırdığımız ya da kaygı duygusu yaşamadığımız davranışlarımızdır. Bunun karşıtı olan “kötü-ben kişileştirmesi”, düşünmek istemediğimiz, geçmişte ödüllendirilmemiş deneyimlerimizi içermektedir. Bu davranışlarımız kaygıyla özdeşleşir. Üçüncü bir kişileştirme ise “ben-değil”. Bu kişileştirme, tehdit edici bulduğumuz için kendilik sistemimizden çözüştürdüğümüz ve bilinçaltında sakladığımız yönlerimizi yansıtır. Sullivan'a göre insanlar, ben-değil kişileştirmelerini sadece uyurken ya da şizofren olduklarında fark eder ve deneyimler. Çözüştürme kavramı, kabul edilemeyen düşünceleri bilinçten uzak tutmak için sürekli bir enerji harcamayı gerektirir (Akt. Mete, 2006).

Sullivan özellikle anne-çocuk ilişkisiyle ilgilenmiştir. Ancak Erikson gibi Sullivan da, kişilik gelişiminin ilerleyen yıllarda da devam ettiğini belirtmiştir. Kişilik gelişiminde yedi önemli gelişim evresi belirleyen Sullivan bunlara bebeklik, çocukluk, gençlik, ön-ergenlik, erken ergenlik, geç ergenlik ve yetişkinlik adlarını vermiştir. Gelişim evrelerini doğuştan

gelen biyolojik saatimize göre tanımlayan Freud'dan farklı olarak, Sullivan gelişim evrelerinin büyük oranda toplumsal durumlarla belirlendiğini söylemiştir (Burger, 2006). Sullivan'ın gelişim kuramının ana özelliği, yedi evreden üçünü oluşturan ergenlik yıllarına verdiği önemdir. Sullivan, ön-ergenlik ve bunu izleyen yıllarda yaşananların, yetişkinlikte tatmin edici ilişkiler yürütebilmek için çok önemli olduğuna değinmiştir, bu dönemleri Sullivan şu şekilde tanımlamıştır (Akt. Geçtan, 2002; Akt. Burger, 2006):

“Bebeklik döneminde çocuğun temel ihtiyacı, annenin sıcak davranışlar göstermesi ve onun biyolojik ihtiyaçlarını sevecen bir tutumla gösterebilmesidir. Bu dönemde bebek, kendi bedenini çevresindeki diğer objelerden ayırmayı öğrenir ve çevresiyle etkileşiminde en önemli araç ağız bölgesidir.

Birinci çocukluk döneminde sözlü dil belirir. Benlik sistemi çocuğun cinsiyetine göre biçimlenmeye başlar. Çocuk kendi cinsiyet rolüyle özdeşleşir. Kötülük beklentisi; çocukta “düşmanca bir dünya içinde yaşadığı” duygusu gelişirse, kendisine yöneltilen sevgiye olumlu tepki göstermeyebilir. Bu durumda ilişkileri bozulur, çevresinden uzaklaşır ve içe kapanır.

İkinci çocukluk, ilkökul yıllarını kapsar. Bu dönem toplumsallaşmayı, aile dışındaki otorite figürleriyle yaşantıya girmeyi, yarışmayı, işbirliği yapmayı, topluluk dışı kalma, küçük düşme ve bir gruba katılma gibi durumların anlamını öğrenmeyi içerir.

Ön-Ergenlik Evresi, kişi akranlarıyla yakın ilişki kurmak için güçlü bir gereksinim hisseder. Geniş arkadaş grupları olsa da grup içinde daha yakın çiftler kolayca fark edilir. Bu özel arkadaşlığın, önemli psikolojik işlevleri vardır. Örneğin çocuk, karşısındaki insanın gereksinimlerine duyarlı olmayı öğrenir. Ayrıca bu arkadaşlık, çocuğun kendi değerini bulduğu bir ilişkidir; bu ilişki içinde çocuk, kendini kabul edilmiş ve sevilmiş hisseder. Böylesi özel ilişkiler geliştiremeyen çocuklar, acı bir yalnızlık duygusu yaşayabilirler. Bu evrede yakın arkadaşlık kuramayanlar, daha sonra yakın ilişki kurmakta zorlanırlar.

Erken Ergenlik Evresi, ergenlik belirtilerinin başladığı dönem. Ergen, fiziksel değişikliklerle birlikte cinsel çekicilik olgusunu da keşfeder. Bu evrede pek çok ergenin kendine duyduğu güven sarsılır. Özgüven ve kişinin kendine verdiği değer, çoğu zaman cinsel çekicilik ve başarıyla ölçülmeye başlar. Kendini cinsel (görünüş) açıdan çekici ve etkin bulmayanlar, bu konuda yaşatlarının gerisinde kaldıklarını düşünenlerde özgüven sarsılır. Bu dönemde anne-baba tutumları da bir çatıma kaynağıdır.

Geç-Ergenlik Evresi, ergenlik yıllarının sonudur. Buradaki temel sorun, uzun süreli bir ilişki içinde tatmin edici cinsel etkinlik yaşamaktır. Bu evre aynı zamanda, iş bulmak ve maddi sorunlarla uğraşmak gibi yetişkin konularına geçişi de içerir. İnsanlar bu evrede, daha önceki dönemlerde kullanmış oldukları kaygı giderme yöntemlerinin bedellerini ödemeye

başlarlar. Örneğin “seçici dikkatsizlik” yöntemini fazla kullanmış olan kişilerin “kendilik kişileştirmeleri” bozuk olacak ve sonuçta seçimleri isabetsiz olacaktır.

Yetişkinlik, bu döneme ulaşan kişi, uygarlık örtüsü altında bir hayvan olma durumundan sıyrılarak, kurduğu ilişkilerin kendisine kazandırdıklarıyla gerçek anlamda bir insan olarak yaşamını sürdürür.”

2.3.3.7. Erich Fromm ve Özgürlükten Kaçma Kuramı

Fromm’un kişilik kuramı, yetişkinliğin getirdiği kaygı durumları ve bu kaygı durumlarından kaçış üzerine kuruludur. Fromm, kişilik gelişmesinde toplumsallaşma ve kültürlenme üzerinde durmuş, karakter yapısının bu etkilerin özümlemesine dayandığını, bireyin yalnız kalma korkusu sonucu kaygı duyduğunu ileri sürmüştür. Fromm’a göre, birey tarihsel ve bireysel gelişim süreci içinde geliştikçe, giderek artan bir ayrılma ve yalnızlık içine itilir. Bu kaygıyla sonlanır. Onu bu kaygıdan kurtaracak yollar sevgi, egemen olmak, yok etme, boyun eğme, robotlaşma gibi savunma ya da uyum düzenleridir (Yurtsever, 2009). Fromm’a göre modern demokrasinin yükselişi, insanları artık geniş feodal sistemde belli sınırlar dahilinde hareket etmekten kurtarıp özgür bırakmıştır. Özgürlük korkutucu olabilir çünkü kişilerin sorumluluğunu üstlenmeleri gereken önemli kararlar almalarına neden olur. Fromm özgürlüğü, “güçsüzlüğün ve yalnızlığın dayanılmaz hali” olarak tanımlamıştır. Her birimiz büyüyüp bireysellik duygumuz geliştikçe, kontrol edemediğimiz şeylerin farkına varırız ve çaresizce ne kadar önemsiz olduğumuz gerçeğiyle yüz yüze geliriz. Fromm’a göre bu önemsizlik algısına iki şekilde tepki gösteririz: ya özgürlükten kaçırız ya da “olumlu özgürlüğe” doğru ilerleriz (Burger, 2006; Yakut, 2006).

Fromm doğuştan gelen güçlerin varlığını tamamen reddetmez. Bunlara “mizaç” adını verir. Fromm’a göre karakter sosyal etkiler sonucu yaşam tecrübeleri ile oluşur ve sosyalleşme sırasında yerleşen insan enerjisinin kanalize olma biçimlerini kapsar. Kalıcı olan karakter veya kişilik, bireyin fiziksel yapısını ve mizacını oluşturan kalıtsal yönleri ile sosyal ve kültürel etkilerin tümünün ortak ürünüdür. Karakter insanın her yönüyle dinamik uyumunu simgeler ve kişinin duygusal ve zihinsel fonksiyonlarını şekillendirir. Her insanın sadece kendisine has yönlerini içeren bireysel karakteri olduğu gibi onun diğer insanlarla ortak yönlerini kapsayan sosyal karakteri de vardır. Sosyal karakter o toplumun fonksiyonlarını sürdürmek ve bütünlüğünü devam ettirmek amacı ile gelişmiştir. Ayrıca Fromm bireyin çevre ile olan ilişkisini iki yönlü olarak ifade eder. Birincisi nesnelere olan ilişkisi, diğeri ise insanlarla olan ilişkidir. Bu bağlamda Fromm çeşitli kişilik tipleri tanımlamıştır. Bunlardan

bazıları; sembiyotik bağlantıcılık, kendine çekilme, yıkıcılık ve asimilasyondur. Fromm bireyi daha insancıl olarak ele almakta ve değerlendirmektedir. Fromm'un ortaya koyduğu kuramın en çok eleştiri alan yönü ise, öne sürdüklerinin bilimsel verilere dayanmayışıdır. Zaman zaman ortaya koyduğu karakter tipleri de eleştirilere maruz kalmıştır (Özgün, 2007; Yurtsever, 2009).

2.3.3.8. Gordon Allport'ın Kişilik Kuramı

Ayırıcı özellik yaklaşımını ilk ortaya atan kişi Allport olmasa da kişilik psikolojisinde kullanmaya başlayan ilk kişidir. Allport ayırıcı özelliklerimizin sinir sistemimizdeki fiziksel öğelerden kaynaklandığını, bir gün bilim adamlarının nörolojik yapıları inceleyerek insanların kişilik özelliklerini belirleyebilecek düzeyde bir teknolojiyi geliştirebileceğini öne sürmüştür (Burger, 2006).

Allport insanların genellikle 5-10 arası kişisel eğilime sahip olduklarını belirtmiş ve kişisel eğilimleri üç başlık altında sınıflandırmıştır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008):

1. Kardinal eğilimler: Kişinin yaşamının her alanında kendini gösteren başat özelliklerdir. Bunların izine kişinin tüm davranışlarında rastlanabilir.
2. Merkezi eğilimler: Daha az ısrarcı olan ancak oldukça genellenmiş özelliklerdir. Saldırganlık veya duygusallık gibi davranışsal temalardır.
3. İkincil eğilimler: Daha az belirgin olan, daha az genellenmiş, daha az tutarlı ve dolayısıyla kişiliğin tanımıyla daha az ilgili olan özelliklerdir. Örneğin yemek yemek ve giyim tarzı, özel tutumlar ve kişinin durumlara bağlı olarak sergilediği davranışlar bu gruba girmektedir.

Allport belirli bir kültürün üyesi olmak gibi pek çok insanda ortak olan özellikler (traits) ile her insana özgü özellikler olan kişisel eğilimi birbirinden ayırt etmiştir. Bu ortak özellikler ile kişisel eğilimler tutarlılık ve düzen aranarak davranışın belli bir süre gözleminden çıkartılabilir (Schultz ve Schultz, 2001).

Allport (1937-1961) ayırıcı özellik konusunu yeniden ele aldığı çalışmasında ayırıcı özellikleri tanımlamak için sekiz kriter önermiştir (Yazgan- İnanç ve Yerlikaya, 2008):

1. Ayırıcı özellik, sözde var olan bir özellik değildir. Kişilik özellikleri kurgu değil, her bireyin varoluşunun gerçek ve yaşamsal bir bölümüdür.

2. Ayırıcı özellik, alışkanlıktan daha fazla genellenmiş bir yapıdır. Ayırıcı özellikler davranışlarımızın nispeten kalıcı ve genel özelliklerini yansıtırlar. Alışkanlıklar ise daha özel eğilimleri ifade ederler.

3. Ayırıcı özellikler dışsal bir uyarıcı tarafından harekete geçirilmeyi bekleyen yapılar değildirler; aksine insanları, özelliklerini ortaya çıkarabilecek davranışlar sergilemeye güdülerler. Örneğin sosyallik özelliğine sahip birinin bu özelliğini sergileyeceği ortamları araması gibi.

4. Ayırıcı özelliklerin varlığı ampirik olarak kanıtlanabilir. Gözlem, vaka incelemesi ve biyografiler aracılığıyla dolaylı olarak saptanabilir.

5. Ayırıcı özellikleri birbirinden ayıran katı bir sınır yoktur. Kişilik, birbirlerinden göreceli olarak bağımsız olan ancak birbirleriyle binişiklik gösteren özellikler ağından oluşmaktadır.

6. Ayırıcı özellik törel ya da sosyal yargıyla eş anlamlı değildir.

7. Ayırıcı özellik onu içeren kişilik bağlamında veya genel olarak popülasyondaki görülme sıklığı ile incelenebilir.

8. Ayırıcı özellik tutarlı olmayan bazı alışkanlık veya davranışların varlığı o ayırıcı özelliğin var olmayışının kanıtı sayılamaz.

2.3.3.9. Henry Murray'ın Kişilik Kuramı

Psikanalitik kuramı önemsemeyen özellik kuramcılarının bir çoğunun aksine Henry Murray'ın kişilik yaklaşımı, psikanalitik ve ayırıcı özellik yaklaşımının bir karışımıdır. Murray'ın psikanalitik görüşleri, kişilik alanına yaptığı önemli katkılardan biri olan Tematik Algı Testinde öne çıkar. Murray yaklaşımını kişilik bilim (personoloji) olarak adlandırmış ve kişiliğin temel gereksinimlerini tanımlamıştır. Murray'nin temel psikolojik gereksinimleri tanımlaması daha sonraki dönemde Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Pozitif Psikoloji için bir temel oluşturmuştur (Dal, 2009).

Murray kişilik yapısında id, ego, süperego üçlününün var olduğunu ve Freud'cu öğretinin bu konudaki görüşlerini kabul etmiştir (Schultz ve Schultz, 2001; Dal, 2009):

İd bizim doğuştan gelen, dürtüsel eğilimlerimizi kapsar ve kişiliğin işleyişi için gereken enerjiyi sağlar. Bu görüş neredeyse Freud'un görüşüyle aynıdır. Murray'ın sistemindeki id, ilkel ve şehvani dürtülere ek olarak empati, tanıma ve şehvetten çok aşk gibi

sosyal olarak istenir eğilimleri de içerir. Normal gelişimin ortaya çıkması için id'in bazı bölümlerinin bastırılması gerekse bile, diğer bölümlerinin açığa vurulmasına izin verilmelidir.

Murray'ın sisteminde davranışın saptanmasında ego'nun aktif rolü Freud'un sistemindekinden çok daha fazladır. Murray ego'nun sadece id'in kölesi olmadığına, ayrıca tüm davranışların bilinçli bir organizatörü olduğuna inanmıştır. Ego id'in istenmeyen dürtülerini bastırma işini görür ve istenen dürtülerin açığa vurulmasını kolaylaştırır.

Murray süperego'nun, kültürel değerlerin içselleştirilmesini temsil ettiği ve bireylerin kendi davranışlarını içselleştiren bu değerler açısından değerlendirdikleri konusunda Freud ile aynı görüştedir. Freud ile farklılaştıkları nokta süperego'yu şekillendiren güçler ve süperego'nun şekillendiği dönem hakkındadır. Murray süperego'nun sadece bireyin ebeveyninin öğrettikleri tarafından değil, ayrıca o bireyin arkadaş grubu, edebiyat ve toplum mitolojisi tarafından da oluşturulduğunu iddia etmiştir. Süperego beş yaş civarında belirlenmiş hale gelmez, ömür boyu gelişmeye devam eder.

2.3.3.10. Hans Eysenck'in Kişilik Kuramı

Kişiliği hiyerarşi açısından açıklayan Eysenck'in teorisinin temeli kişiliği oluşturan faktörlerin sıralaması ve belirli bir hiyerarşi içinde oluşmasına dayanır. Eysenck kişiliği dört düzeyde ele almaktadır (Zel, 2001):

Birinci düzey; kişiliğin en alt düzeyidir. Bu düzey çok özel tepkiler içerir. Belirli uyarıcılara biyolojik olarak belirli tepkilerin gösterilmesi, kalımsal özelliklere göre bireyin belirli özellikler taşıması bu düzey ile ilgilidir.

İkinci düzey; bireyin bulunduğu ortamlardan elde ettiği, alışkanlıklara dayalı özellikleri ile ilgilidir. Bazı bilgi ve deneyimleri elde eden bireyin benzer durumlar karşısında benzer davranışları göstermesidir.

Üçüncü düzey; bu düzey eğilimler düzeyidir. Bireyin birçok alışılmış davranış arasından belirli eğilimleri kazanması aşamasıdır. Eğilimler düzeyinde kişiliğin süreklilik, değişmezlik, bireysel dengesizlik, doğruluk, değişkenlik ve heyecanlılık özellikleri ortaya çıkar.

Dördüncü düzey; bu düzey tip aşamasıdır. Bu aşamada belirgin tipler ortaya çıkar. Eysenck'in yaklaşımına göre tipin ortaya çıkmasında her bir aşamanın etkisi vardır.

Eysenck, temel kişilik boyutlarının kalıtım yoluyla ve biyolojik olarak belirlendiğini ve kişilik gelişiminde çevresel faktörlerin çok önemli olmadığını belirtmiştir. Eysenck bütün özelliklerin üç temel kişilik boyutunda ele alınabileceğini belirtmiştir. Bu üç boyut, dışa dönüklük-içe dönüklük, nevroz ve psikotiktir. Bu üç kişilik boyutundaki değişkenliğin

% 75'i kalıtım, % 25'i ise çevreden kaynaklanır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008; Dal, 2009; Yakut, 2006; Burger, 2006; Barrick ve Mount, 1991; Chamorro-Premuzic, 2008).

Dışa dönüklük, sosyalliği ve dürtüsellliği temsil ederken, bu boyutta yüksek puan alan bireyler, insanlarla iletişimi seven, girişken, birlikte olmayı tercih eden bireyler olarak tanımlanmıştır. Bu boyutun özellikleri sıklıkla sosyal olma, sokulgan olma, hakkını savunma, iddialı olma, aktif ve konuşkan olma özellikleriyle birlikte düşünülmektedir. İçedönük bireyler ise düzenliliği, kararlılığı ve tahmin edilebilirliği olan işleri tercih ederler. Aynı zamanda dışadönük bireyler çatışma ihtiyacı duyarlar. İçedönük bireyler ise sık çatışma olduğunda psikolojik yorgunluk, bitkinlik duyma eğilimindedirler. Dışadönük, duygularını ve düşüncelerini ifade etmeye ve diğer insanlara katılmaya yatkındır. Onlar enerjik ve iyimser, sempatik ve güvenilirdir. Buna karşın, içedönüklükler (düşük dışadönüklük puanı), ağırbaşlı, sessiz ve içedönük ilişkilerde dirençlidir. Utangaç ve güvensiz olmaya yatkındırlar(Barrick ve Mount, 1991; Chamorro-Premuzic, 2008).

Eysenck'in modelindeki ikinci ana boyut nevrotiklikdir. Bu boyut duygusal davranma eğiliminin göstergesidir. Nevrotik boyutu yüksek olan insanlar kararsız yada çok duygusal olarak adlandırılırlar. Normal insanlara göre daha kolay heyecanlanır, öfkelenir ve depresyona girerler. Nevrotizmde yüksek noktaya ulaşan insanlar, genel olarak üzüntülü, stresli, kötümser ve korku içindedir. Ayrıca düşük benlik saygısına sahiptir. Buna karşın, Nevrotizmde düşük değere sahip insanlar, duygusal olarak durgun, iyimser ve dingin insanlardır (Chamorro-Premuzic, 2008). Yüksek düzeyde nevrotik bireyler; sinirli, alıngan ve kaygılıyken, düşük düzeydeki nevrotik bireyler rahat, sakin ve ılımlıdır (Cooper, 2002).

Eysenck'in tanımadığı üçüncü boyut ise psikotiklikdir. Bu boyutta yüksek puan alan kişiler, "bencil, saldırgan, mesafeli, soğuk, anlayışsız, başkalarıyla ilgilenmeyen, genel olarak başkalarının haklarına ve iyiliğine kayıtsız" olarak tanımlanır. Psikotizm, dışadönüklük veya nevrotikle çok ilişkili olduğu düşünülmendiğinden, Eysenck'in teorisinde üçüncü (ayrı) bir boyut olarak gösterilmiştir (Cooper, 2002). Psikotizm, bireyin uyumluluğunu, sinirliliğinin ve diğer insanlar hakkında ne hissettiğinin seviyesini tanımlar. Yüksek psikotizm, duygusal olarak acımasızlığı, risk almayı, tahrik edici ve bireysel heyecan aramayı tanımlar. Bu insanlar sosyopatiktir. Yani sosyal normlara çok az saygılıdırlar ve diğer insanlarla psikolojik olarak ilişki kurmazlar. Buna karşın, düşük psikotik değere sahip insanlar (aşırı duygusallık olarak da bilinir) yardımsever, güvenilir ve sosyal olarak var olan kurallara daha çok uymak olarak tanımlanır (Chamorro-Premuzic, 2008).

2.3.3.11. Carl Rogers'in Benlik Kuramı

Rogers'ın kişilik kuramının ana kavramı benliktir. Benlik "ben"i tanımlayan bütün fikir, algı, ve değerlerden ibarettir ve "ben kimim" ya da "ne yapabilirim" in farkında olmayı kapsar. Bu algılanan benlik de kişinin hem dünyayı hem de kendi davranışını algılayışını etkiler. Benlik kavramının gerçekliği yansıtması gerekmez; bir kişi son derece başarılı ve saygın olabilir, ancak kendisini başarısız biri olarak görebilir. Rogers'a göre kişilik, kendi benlik kavramıyla ilişkili her deneyimi değerlendirir. İnsanlar kendi benlik imgeleriyle tutarlı davranmak isterler; tutarlı olmayan deneyimler ve duygular tehdit edicidir ve bunların bilince ulaşması reddedilebilir (Atkinson ve diğ., 1996).

Benlik kavramı, bireyin ne olduğu konusundaki görüş ve algılamalarını içeren gerçek benliğin yanı sıra ne olması gerektiği ve ne olmak istediği konusundaki görüş ve algılamalarını da içerir. Bireyin ulaşmak istediği ve sahip olduğu takdirde kendisini çok değerli bulacağı arzuları ve değerleri ifade eden ideal benliktir. Bireyin kendisi için en yüksek değerlerin yer aldığı istekleri içerir. İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki farklılık azaldıkça kişi daha doyumlu ve mutlu bir yaşam sürer. İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki kopukluk arttıkça mutsuzluk da ve doyumsuz bir kişilik ortaya çıkar. Carl Rogers insanın doğasına iyimser bakan psikologlardandır. Ona göre her insan doğuştan mutluluğu arar ve potansiyellerini gerçekleştirebilmek için çaba sarf eder. Gelişme iyiye doğru değişim insanın doğasında bulunmaktadır. Rogers benlik bilincine önem vermiştir. Bireyin benlik bilinci onun kendisi ile ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir; kendisini nasıl gördüğünü özetler. Rogers'e göre bireyin olumlu bir benlik bilinci geliştirebilmesi için koşulsuz sevgi (unconditional love) içinde yetişmesi gerekmektedir (Deniz, 2010; Atkinson ve diğ., 1996; Dal, 2009).

Benlik kavramının oluşumu sürecinde çocuk her yeni deneyimini, doğuştan sahip olduğu kendisini gerçekleştirme eğilimini kolaylaştırması ya da zorlaştırması bakımından değerlendirir. Bu temel güdüsü doğrultusunda çocuk; yemek, güvenlik, sevgi gibi organizmasını zenginleştiren yaşantıları olumlu olarak değerlendirir. Ama açlık, susuzluk, soğuk, acı ve ani sesleri olumsuz olarak değerlendirir. Bireyi, ihtiyaçlarını karşılamaya yönelten bu sistem içinde çocuk; davranışlarını kendini gerçekleştirme amacına yöneltir. Benliğin yapısı, özellikle anne, baba, arkadaş gibi çevredeki belli insanlarla olan etkileşim sonucu şekillenir. Özellikle çocuğun kendisine yakın olan kişilerin tutumları önemlidir. Çocuk bu kişilerin kendisinde değer verdikleri davranışları benimserken, bu kişilerin değer vermediği davranışları gerçekleştirmekten kaçınır (Deniz, 2010).

Rogers, yaşamımızda uygun bir doyum noktasına ulaşmak için doğal bir çaba gösterdiğimizi savunmuştur. Bu hedefe ulaşan insanlara potansiyelini tam kullanan kişi adını vermiştir. Bu kişiler yeni deneyimlere açıktır. Birbirine benzer kalıpsal davranışlar göstermek yerine yaşamın onları nereye götüreceğini görmek isterler. Yaşamın her anını değerlendirmeye çalışırlar. Kendilerine güvenmeyi öğrenirler. Potansiyelini tam kullanan kişiler, toplumsal beklentiler tarafından belirlenmiş rollere uyma konusunda, diğer insanlara göre daha az isteklidir. Bunun yerine meslek seçimi ve yaşam tarzı gibi konularda önemli kararlar verirken kendi ilgilerini, değerlerini ve gereksinimlerini göz önünde tutarlar (Burger, 2006).

2.3.3.12. Raymond Cattell'in Kişilik Kuramı

Cattell kişiliği inceleme çalışmalarına klinik izlenimler ya da içgörüsül öngörülerle başlamamıştır. Davranışın bilimsel bir modelini oluşturmaya çalışan Cattell'in temel hedefi faktör analizi tekniğini kullanarak kişiliğin temel özelliklerini keşfetmektir. Cattell'e göre ayırıcı özelliklerin fiziksel ya da sinirsel bir statüsü yoktur ve bu nedenle de varlıkları ancak açık davranışların titizlikle ölçülmesi ile anlaşılabilir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008). Cattell'e göre (1946), davranışı ölçmek yerine, sıfatlara odaklanmalıyız. Özellikle evrim süresince, gözlemlenebilen kişiliğin her ilginç yönünü tartışmıştır ve dili kullanarak tanıtmıştır (Akt. Cooper, 2002).

Cattell'e göre ayırıcı özellikler, bir durumdan diğer duruma veya bir zamandan diğerine tutarlı davranışlar göstermeye yönelik oldukça sürekli eğilimlerdir. Cattell, binlerce insandan elde edilen verilere uyguladığı birçok faktör analizi sonucunda, ayırıcı özelliklerin farklı şekillerde sınıflandırılabilceğini belirtmiştir. Cattell, öncelikle ayırıcı özellikleri yüzeysel ayırıcı özellikler ve kaynak ayırıcı özellikler olarak sınıflamıştır. Cattell'e göre yüzeysel ayırıcı özellikler; birbiriyle ilişkili ve bir arada kümelenmiş gibi görünen ancak gerçekte altında yatan bir kaynak ayırıcı özellik tarafından kontrol edilen gözlenebilir davranışlardır. Kaynak özellikler de kökenlerine göre yapısal özellikler ve çevresel özellikler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Yapısal özellikler kişinin biyolojik ve fizyolojik koşullarından kaynaklanan özelliklerdir. Çevresel özellikler ise sosyal ve fiziksel çevredeki etkilerle şekillenmiş olan özelliklerdir. Kaynak özellikler ifade edilmiş biçimlerine göre de mizaç özellikleri, yetenek özellikleri ve dinamik özellikler olmak üzere üçe ayrılır. Mizaç özellikleri bir kimsenin nasıl davrandığıyla (hızlı ya da yavaş çalışma, kriz durumunda sakin ya da aşırı heyecanlı olma vb), yetenek özellikleri bireyin belirli bir hedefe ulaşmadaki etkililiği ve becerileri ile (zeka, müzik yeteneği, göz-el koordinasyonu vb) dinamik özellikler ise bir

kimsenin davranışının güdülenmesiyle kişinin belirli hedeflere yönelmesi ve harekete geçmesiyle (hırslı olma, güç-yönelimli olma vb) ilişkilidir. Özetle dinamik özellikler yaptığımız şeyi niçin, mizaç özellikleri nasıl, yetenek özellikleri ise o şeyi ne denli iyi yaptığımızı belirlemektedir (Dal, 2009).

Cattell (1949) araştırmaları sonucunda 16 faktörlü kişilik testini geliştirdi. Cattell'in kişilik modeli, İngilizce lisanının ayrıntılı ve sistematik bir analizinden türedi ve bireyin kişiliğinin her görünüşünün sözcüklerle tanımlanabildiği varsayımı temel alındı. 4.500 sözcüklük bir liste ile başlayarak Cattell, önce 180, sonra 42 ve 46 arasında ve sonunda 16 kişilik özelliği (sıcakkanlılık, problem çözme, canlılık, kurallara bağlılık, strese dayanıklılık, girişkenlik, baskınlık, duyarlılık, ihtiyatlılık, soyut düşünme, kendini sorgulama, değişimlere açıklık, mükemmeliyetçilik, kendine yeterlik, gerginlik, ketumluk) elde etti (Akt. Chamorro-Premuzic, 2008; Erciş ve Deniz, 2008).

2.3.3.13. Beş Faktör (Büyük Beşli) Kişilik Kuramı

1961'de (1992 de tekrar basıldı) Tupes ve Christal, Cattell tarafından geliştirilen "davranış değerlendirme ölçekleri"nin tekrar uygulanması konusunda ilgilenmeye başladılar. Daha öncekiler gibi, onlarında amaçları; kişiliğin temel boyutlarını açığa çıkaracak sıfatlar arasındaki korelasyonu ve faktör analizini yapmaktı. Tupes ve Christal, daha çok sayıda insan ve daha modern faktör yapılarını kullanarak Cattell'in geliştirdiği faktör yapısından daha ilerlemiş ve uygulanabilirliği yüksek bir faktör sistemi bulmayı ümit etmişlerdi. "5'li kişilik faktörü" olarak tanımladıkları bir sistem geliştirmişlerdir. Norman 1967'de; Cattell'in "kişilik küresini" kişiliği tanıtan 1431 terimlik bir liste üreterek güncelleştirmiştir. Çeşitlerine göre ayırmış ve 75 küme oluşturmuştur. Tupes ve Christal'in faktörleriyle uyumlu kümeler oluşturmuştur. Bu özellikler faktör analiziyle ortaya çıkan özelliklerden daha çok, daha önceki modele göre oluşturulmuştur. Goldberg'in (1990) raporlamasına göre, Norman'ın kümelerindeki 75 özellik bireysel değerlendirmede temel olarak alındığında 5 faktör ortaya çıkmaktadır, sürpriz bir şekilde Norman bunları sanki 5'li faktörü çıkartılması için özel olarak dizayn etmiş gibidir. 5'li faktör modelinin en büyük destekçisi, Costa ve McCrae'dir (Cooper, 2002).

Günümüzde, bu beş büyük çerçeve, araştırmacıların, bulguları düzenli ve güvenli bir şekilde yorumlamalarını, karşılaştırmalarını veya bütünleştirmelerini sağlamak suretiyle, kişilik araştırmasının yaygın geçerliliğini veya evrensel dilini temsil etmektedir (Chamorro-Premuzic, 2008).

McCrea ve Costa öncelikle dışadönüklük ve nevrozizm boyutlarına odaklanmış ancak kısa bir süre sonra deneyime açıklık adını verdikleri yeni bir boyut keşfetmişlerdir. 1985 yılına kadar üç faktörlü modeli savunan McCrea ve Costa 1983-85 yılları arasında gerçekleştirdikleri çalışmalar sonucunda kişiliğin beş temel boyutu olduğunu keşfetmişlerdir. Farklı araştırmacılar farklı isimler kullanmış olsa da bu beş boyut için en sık kullanılan kavramlar Nevrotizm, Dışadönüklük, Deneyime açıklık, Uyumluluk ve Sorumluluk (Özdisiplin)'dur (Burger, 2006; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

1. Nevrotizm Boyutu: İlk önemli kişilik özelliği Nevrotizm, olumsuz duygulara eğilim, özellikle anksiyete, depresyon ve öfke yaşamak olarak tarif edilebilir. Nevrotik bireyler anksiyete yaşamaya eğilimli olarak karakterize edilmesine karşın nevrozik kişilik özelliklerinin düşük olduğu veya duygusal kararlı bireylerin genellikle sakin ve rahattır. Nevrotikliğin başlıca özellikleri kaygı, öfke, düşmanlık, depresyon, dürtüsellik ve savunmasızlıktır (Chamorro-Premuzic, 2008; McCrae ve Costa, 1987). Nevrotizm boyutundan yüksek puan alan bireyler kaygılı, güvensiz, kendine acıyan duygusal kimselerdir ve stresle ilişkili ruhsal rahatsızlıklara daha yatkındırlar. Nevrotizm düzeyi düşük olan bireyler sakin, iyi uyum göstermiş, aşırı ve uyumsuz duygusal tepkilere yatkın olmayan kişilerdir (Burger, 2006; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

2. Dışadönüklük Boyutu: İkinci önemli kişilik boyutu Dışadönüklük ve yüksek aktivite gösterme, pozitif duygulara, girişkenlik deneyimlerine ve sosyal davranışlara eğilimlidir. Tersine, düşük dışadönüklük veya içedönüklük (içine kapanıklık) sessizlik ve içine kapanık davranış kalıpları ile karakterize edilir. Bu boyuttan yüksek puan alan bireyler eğlenceyi seven, konuşkan, şakacı, sevecen ve sosyal kişilerdir. İçedönükler daha çok çekingen, mesafeli, ketum, sessiz, edilgen ve yalnızlığı seven kimselerdir. Yapılan araştırmalar, dışadönüklerin içedönüklere göre daha çok arkadaşı olduğunu ve sosyal ortamlarda daha çok zaman geçirdiklerini göstermiştir (Burger, 2006; Chamorro-Premuzic, 2008; McCrae ve Costa, 1987; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

3. Deneyime Açıklık Boyutu: Yeni duyguları ve düşünceleri tecrübe etme, entelektüel faaliyetlerle ilgilenme ile temsil edilir. Bu faktör zekâ, kültür ve yaratıcılık olarak bilinir. Fantezi, estetik, duygular, eylemler, fikir ve değerler temel özellikleri kapsar. Genel anlamda, deneyime açıklık, estetik duyarlılık, canlı hayal gücü ve davranışsal esneklikle ilişkilidir. Deneyimlere açıklığı yüksek insanlar, yaratıcı, hayalperest ve düşünce ve görüşlerinde muhafazakâr olmama eğilimindedirler. Şairler ve sanatçılar yüksek deneyimlere açıklık

puanları olan tipik örnekler olarak kabul edilebilir (Chamorro-Premuzic, 2008; McCrae ve Costa, 1987).

4. Uyumluluk Boyutu: Uyumluluk, dostça, saygılı ve alçakgönüllü davranışı ifade eder. Böylece Uyumluluk, dürüstlük, fedakarlık, uyum, tevazu, aşırı duygusallık, güven ve arkadaşlık temel özelliklerini içerir. Fiziki ve duygusal bakım ve destek eğilimi ile ilişkilidir. Uzlaşmacı insanlar böylece, samimi, sıcak, arkadaş canlısı, hoşgörülü olarak tanımlanabilir ve prososyal davranışlara genel bir yatkınlıkları vardır. Bu boyutun diğer ucunda ise şüpheli, eleştirici, çabuk kızan, cimri ve düşmanca insanlar yer alır (Chamorro-Premuzic, 2008; McCrae ve Costa, 1987; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

5. Sorumluluk Boyutu: Sorumluluk, verimlilik ve öz-disiplinle ilişkilidir. Bu faktör, yönetim, başarı çabası, öz-disiplin, müzakere ve yetkinlik temel özelliklerini içerir. Bu boyuttan yüksek puan alan bireyler çalışkan, dakik, iyi organize olmuş, hırslı ve azimli insanlardır. Düşük puan alan bireyler ise dikkatsiz, dağınık, amaçsız, ihmalkar ve işten kaçan bireylerdir (Chamorro-Premuzic, 2008; McCrae ve Costa, 1987; McCrae ve John, 1992; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

Tablo 2. Costa ve McCrae'nin Beş Kişilik Faktörleri

Özellik	Yüksek Puanlanan (bu özelliğin çok olduğu) bireyin tanımlaması
Nevrotizm	Kaygılı, sinirli, düşmanca, depresif, kırılgan, dürtüsel.
Dışadönüklük	İlimli, girişken, atılgan, aktif, heyecan arayışında, olumlu duygular.
Açıklık (yeni deneyimlere)	Duygusal, duyarlılık, hayal kurucu, sanata yönelim, romantik, sabırlı.
Uyumluluk	Güvenilir, ileriye dönük, işbirlikçi, ilimli, hassas, başkalarına duyarlı.
Sorumluluk	Yeterli, düzenli, prensip sahibi, görevine bağlı, başarmaya odaklı, düşünmeden hareket etmeyen.

Kaynak: Cooper, 2002'den alınmıştır.

Sonuç olarak beş faktör kuramının bileşenleri birey hakkında bize tatmin edici bilgiler vermektedir ve bu da bize danışma da, teşhis, tedavi ve mesleki rehberlik alanında danışan ile

ilgili birçok uygulama yapmaya olanak sağlayabilir. Buradaki düşünce, farklı kişilik tiplerine sahip bireylerin farklı tedavi yöntemlerinden daha az veya daha çok faydalanabilme olasılıkları ve yine farklı kişilik tiplerine sahip bireylerin farklı mesleklerde daha iyi veya daha kötü işlevsellik gösterebilmeleri.

Beş faktör kuramının bir diğer uygulama alanı ise aile danışmanlığıdır. Eşler ölçeği hem kendileri için hem de eşleri için değerlendirirler ve kendi değerlendirmeleri ile eşlerinin onları algılaması arasındaki farklılığın görülmesi danışmana bu karşılıklı algı farklılıklarından yola çıkarak çalışma olanağı sağlar (Pervin,1993).

2.4. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.4.1. Değerler İlgili Yapılan Araştırmalar

Lönnqvist; Verkasalo; Helkama; Andreyeva; Bezmenova; Rattazzi; Nitt; Stetsenko (2009)'nın Finlandiya, Rusya, İsviçre, İtalya ve Estonya'dan 14 alt kültürde ön örneklem grubu, lise öğrencileri ve yetişkinler üzerinde benlik saygısı ve değerler arasındaki ilişkinin araştırıldığı “Self-esteem and Values” konulu çalışmaları sonucunda: benlik saygısı ile kendini geliştirme değerleri (güç, başarı) ve değişime açıklık değerleri (öz denetim, hazcılık) arasında olumlu ilişkiler, kendini aşma değerleri (evrensellik, yardımseverlik) ve koruma değerleri (geleneksellik) arasında olumsuz yönde ilişkiler bulunmuştur. Çalışma yapılan grupta kişisel değerler ile baskın çevresel değerler arasındaki uyumluluk benlik saygısı ile ilişkilendirilmiştir. Bu kişisel değerler ile baskın çevresel değerlerin önemli olduğu düşünülen toplumlarda başarı ve evrenselliğin benlik saygısı ile daha güçlü ve pozitif yönde ilişkilendirildiği, kişisel değerler ile baskın çevresel değerlerin daha az önemli olduğu toplumlarda ise öz denetim ve hazcılığın benlik saygısı ile daha güçlü ve pozitif yönde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu gruplardan sonuç olarak yorumlanan; kültürel olarak önemli görülen hedeflerin benlik saygısını yükselttiği öne sürülebilir fakat yüksek benlik saygısına sosyal olarak daha az arzulanan hedeflerin elde edilmesiyle de ulaşılabilir.

Munoz-García ve Saroglou (2008)' da konuyla ilgili 133 İspanyol öğrenci üzerinde değerler, kişilik ve dinsel boyutların ilişkisini inceledikleri çalışmalarında dinsel boyutu Post-Critical Belief skalasının iki boyutunda ele almışlardır. Birinci boyutta ele alınan “Tam Anlamıyla İnanma” ile değerler ölçeği alt boyutlarından geleneksellik ve uyumluluk ile pozitif yönde ilişki, evrensellik, hazcılık, uyarılma, öz denetim alt boyutları ile negatif yönde ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık ve sorumluluk ile yüksek düzeyde ilişkili ve deneyime açıklık ile düşük düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Çalışmanın ikinci boyutu olarak ele alınan “Sembolik İnanç” ile değerler ölçeği alt boyutlarından yardımseverlik ve evrensellik arasında pozitif yönde bir ilişki fakat güç, başarı ve uyumluluk alt boyutları ile negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. kişilik özellikleri açısından ise deneyime açıklık ile yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur.

Gümüş (2009)’ün Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürler Arası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD) konulu yaptığı araştırma sonuçlarına göre;

Türk ve ABD’li örneklemelerde duygusal dengesizlikle uyarılma arasında olumsuz ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Farklı olarak Türk örneğinde duygusal dengesizlikle evrensellik arasında olumlu, ABD’li örnekteyse aynı kişilik özelliğiyle hazcılık arasında olumsuz bir ilişki bulunmuştur.

Türk ve ABD’li örneklemelerde dışadönüklükle güç, hazcılık, uyarılma ve özyönelim arasında olumlu ilişkiler vardır. ABD’li örnekte de dışadönüklük ile başarı, iyilikseverlik ve güvenlik arasında olumlu ve orta düzeyde ilişkiler bulunmuştur.

Türk ve ABD’li örneklemelerde deneyime açıklıkla uyarılma ve iyilikseverlik arasında olumlu ve orta düzeyde, özyönelim ve evrensellik arasında da yine olumlu ama yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak, Türk örneğinde, açıklık ile başarı ve hazcılık arasında olumlu, ABD’li örnekte ise geleneksellik ve uyma arasında olumsuz bir ilişki belirlenmiştir.

Türk ve ABD’li örneklemelerde yumuşak başlılık ile güç arasında olumsuz ve orta düzeyde; güvenlik arasında olumlu ve orta düzeyde; evrensellik, iyilikseverlik ve uyma arasında da olumlu ve yüksek düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Türk örneğinde de yumuşak başlılık ile başarı arasında olumsuz, özyönelim arasında ise olumlu bir ilişki varken ABD’li örnekteyse geçimlilik ile geleneksellik arasında olumlu bir ilişki vardır.

Türk ve ABD’li örneklemelerde sorumlulukla başarı ve özyönelim arasında olumlu ve orta düzeyde, güvenlik arasında da olumlu ve yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Diğer yandan, Türk örneğinde sorumluluk ile evrensellik arasında, ABD’li örnekte de sorumluluk ile iyilikseverlik arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Aluja ve Garcia (2004)’nin araştırmasında, 5 boyutlu kişilik modeli ile sosyal değerler arasındaki ilişki sınanmıştır. Goldberg’in 5 büyük kişilik boyutunu ölçen Sıfat Listesi ile Schwartz Değer Envanteri’nin ölçek olarak kullanıldığı çalışmada, kişilik özellikleri ve sosyal değerler arasında, her iki cins için de anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Dışadönüklük kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında, dışadönüklük kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında; vicdanlılık kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında anlamlı ilişki tespit

edilmiştir. Dostane olmamak kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında, dostane olmamak ile düzen arasında ve dostane olmamak kişilik alt boyutu ile yardımseverlik değeri arasında ilişki görülmüştür. Entelektüellik kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında ve entelektüellik kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında ilişki elde edilmiştir. Araştırmanın cinsiyet değişkeni bağlamındaki sonuçları; kadın ve erkek denekler arasında dostane olmama, entellektüellik, nevrozizm kişilik alt boyutları ve sosyal güç değeri açısından farklar bulunduğunu göstermektedir. Dostane olmama özelliği erkeklerde daha yüksek bir değer, entellektüellik yine erkeklerde daha yüksek bir değer olarak görülmektedir. Nevrotizm kadınlarda daha yüksek puan sergileyen bir özellik olarak tespit edilmiştir. Sosyal güç değeri ise erkeklerde daha yüksek puan sergilemiştir.

Çalışkur (2008)'un üniversite öğrencilerinin yaşam değerlerinin sıralamasını belirlemek, yaşam değerleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi sınamak ve yaşam değerlerinin cinsiyet, üniversite türü, ÖSS alanları, sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunda; üniversite öğrencilerinin yaşam değerleri (ahiret selameti, aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarı hissi, bilgelik, eşitlik, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, iç huzur, kendine saygı, mutluluk, olgun sevgi, özgürlük, rahat bir yaşam, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk, bağımsızlık, bağışlayıcılık, cesaretli olma, dürüstlük, entelektüellik, geniş görüşlü olma, hayal gücü kuvvetli olma, hırslı olma, itaatkarlık, kendini kontrol etme, kibarlık, mantıklı olma, muktedir olma, neşeli olma, sevecenlik, sorumluluk sahibi olma, temizlik, yardımseverlik) ile kişilik özellikleri arasında ilişki olduğu sadece gerçek dostluk ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca üniversite öğrencilerinin yaşam değerlerinin cinsiyet, üniversite türü, ÖSS alanı, sınıf düzeyi ve yaş değişkenlerine göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Kilit (2008) tarafından yapılan İnsan Değerlerinin ve Kişilik Özelliklerinin Problem Çözme Yaklaşımıyla İlişkileri: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma konulu çalışmanın bulgularına göre;

Orta psikotik bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin sırasıyla mutluluk, rahat bir yaşam, aile güvenliği amaçsal değerleri; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla güzellikler dünyası, ulusal güvenlik, olgun sevgi ve barış içinde bir dünya değerleri olduğu, orta psikotik bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin sırasıyla dürüst, neşeli, cesaretli, bağımsız değerleri en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, itaatkar ve temiz değerleri olduğu,

Nörotik bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin sırasıyla aile güvenliği, iç huzur, mutluluk değerleri; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, bilgelik, heyecanlı bir yaşam ve zevk değerleri olduğu, nörotik bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin sırasıyla dürüst, bağımsız ve mantıklı; en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, itaatkar, muktedir, hayal gücü kuvvetli ve geniş görüşlü değerleri olduğu,

Orta dışa dönük bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin aile güvenliği; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, zevk ve bilgelik değerleri olduğu, orta dışa dönük bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin dürüst, sorumluluk sahibi ve mantıklı değerleri; en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla itaatkar, entelektüel, muktedir, bağışlayıcı ve hayal gücü kuvvetli değerleri olduğu,

Yalan boyutu yüksek bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin aile güvenliği, başarı hissi ve mutluluk, en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, zevk ve bilgelik değerleri olduğu, yalan boyutu yüksek bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin dürüst, sorumluluk sahibi, mantıklı ve bağımsız, en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, muktedir, itaatkar, hayal gücü kuvvetli ve bağışlayıcı değerleri olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özden (2007)'in üniversite öğrencilerinin değerlerini incelediği ve değerlerle ve nevroitiklik kişilik boyutu arasındaki ilişkiyi ele aldığı araştırmasında; Allport Vernon ve Lindzey'in "Study of Values" (Değerlerin Tetkiki) ölçek olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; cinsiyet değişkenine göre üniversite öğrencilerinin değerleri arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin "ekonomik" değerleri erkek öğrencilerde öncelikli görülürken, üniversite öğrencilerinin "estetik" değerleri kız öğrencilerde öncelikli görülmüştür. Araştırma sonucunda; nevroitiklik puanının düşük veya yüksek oluşuna göre de iki grup değerleri arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Nevrotiklik puanı yüksek grubun "dini" değerleri, nevroitiklik puanı düşük gruba göre yüksek olarak elde edilmiştir. Ayrıca nevroitiklik puanı yüksek grubun "ekonomik" değerleri, nevroitiklik puanı düşük gruba göre düşük elde edilmiştir.

Tomrukçu (2008)'nin beş faktörlü kişilik özellikleri ile iş değerleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapmış olduğu çalışmada ayrıca, çalışanların kişilik özellikleri, iş değerleri ve demografik özellikleri arasındaki ilişki de incelenmiştir. Araştırmada hangi kişilik özelliklerinin iş değerleriyle ilişkili olduğu, nasıl ve neden ilişkili olduğu sınıanmıştır. Araştırma bulguları, beş faktör kişilik özellikleri ile iş değerleri arasında

ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda; Duygusal Dengesizlik ile; İş ilişkileri arasında negatif bir ilişki, Etkileme ve ilerleme düzeyi arasında negatif bir ilişki, Finansal koşullar ve çalışma Koşulları arasında negatif bir ilişki, Özerklik ve Yeteneklerin Kullanımı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Dışa dönüklük ile İş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki, Etkileme ve ilerleme düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Finansal koşullar ve çalışma Koşulları düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Özerklik ve Yeteneklerin Kullanımı düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Açıklık ile İş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki, Etkileme ve ilerleme düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Finansal koşullar ve çalışma Koşulları düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Özerklik ve Yeteneklerin Kullanımı düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Geçimlilik ile İş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki, Etkileme ve ilerleme düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Finansal koşullar ve çalışma Koşulları arasında pozitif bir ilişki, Özerklik ve Yeteneklerin Kullanımı düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Sorumluluk ile İş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki, Etkileme ve ilerleme düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Finansal koşullar ve çalışma Koşulları düzeyi arasında pozitif bir ilişki, Özerklik ve Yeteneklerin Kullanımı düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Thorpe ve Loo (2003), hemşirelik yüksekokulu öğrencileri ile işletme bölümünde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin değerler profilini karşılaştırmaya dönük araştırmalarında, farklı mesleki tercihlere sahip öğrencilerin yaşam rollerini belirlemeye çalışmışlardır. Yaşam rollerini ölçen değerler cetvelini uyguladıkları üniversite öğrencileri arasında sahip olunan değerler bakımından anlamlı farklar tespit etmişlerdir. Değerler Cetveli'nde yer alan 20 değer boyutu üzerinden elde ettikleri değerler sıralamasında hemşirelik bölümü öğrencilerinin sahip olduğu en önemli değerler; “kişisel gelişim” ve “yardımseverlik” olarak belirlenmiştir. Ayrıca hemşirelik bölümü öğrencileri ile işletme bölümü öğrencileri arasında belirgin değer farkları saptanmıştır. Değerler cetvelinde, kişisel gelişim, yardımseverlik, yaşam tarzı, bağımsızlık, yetki, yaratıcılık, ekonomi ve risk alma değerleri bakımından işletme bölümü öğrencilerine göre anlamlı derecede yüksek yönelim göstermişlerdir. Bu araştırmada mesleki tercihlerin yanısıra, hemşirelik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin yaş değişkeni ile değerler arasındaki ilişki araştırılmış ve sonuçta yaş değişkeni ile değerler arasında negatif yönde ilişki görülmüştür; yaşı daha genç olan hemşirelik bölümü öğrencilerinin sosyal ilişkiler, yardımseverlik, sosyal etkileşim, kültürel kimlik, uzmanlık, fiziksel aktivite ve estetik değerler bakımından yüksek yönetime sahip oldukları görülmüştür (Akt. Çalışkur, 2008).

Dilmaç (1999) tarafından ilköğretim birinci kademe 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinden oluşan 18 deney ve 18 kontrol grubu olan çocuk esirgeme kurumunda kalan iki öğrenci grubuna araştırmacı tarafından 36 oturumluk olarak hazırlanan insani değerler eğitim programı uygulanmıştır. Uygulanan bu program yine Kulaksızoğlu ve Dilmaç tarafından 1999'da geliştirilen “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” ile eğitimin etkililiği sınanmıştır. Elde edilen bulgular bu öğrenci grubuna uygulanan insani Değerler Eğitim Programının çocuklarının sahip olunması hedeflenen insani değerleri kazandırma sürecine etkili olduğu vurgulanmıştır.

Dilmaç (2007) tarafından yapılan çalışmanın amacı, ortaöğretim (fen lisesi) 1. ve 2. sınıf öğrencilerine uygulanan insani değerler eğitimi programının, öğrencilerin insani değerleri kazanımında/ediniminde etkili olup olmayacağını ortaya çıkarmaktır. Araştırma 2006-2007 öğretim yılında Konya ili Meram Fen Lisesi birinci ve ikinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Uygulamada bu kurumda kalan 15'i deney ve 15' kontrol grubu olmak üzere 30 öğrenci yer almıştır. İnsani Değerler Eğitimi programı çalışmasından elde edilen bulgular ışığında yorumlar yapılmış ve programın, ortaöğretim öğrencilerinin değer edinim düzeylerinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dilmaç, Hamarta, Yiğit, Yıldız, Büyükyıldırım (2011) tarafından ortaöğretim öğrencilerinin fonksiyonel olmayan tutumları ile sahip oldukları insani değerleri incelemek için yapılan araştırma sonucunda, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği mükemmelci tutum alt boyutunun insani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma ve hoşgörü alt boyutları ile manidar bir ilişkiye sahip olduğu, fonksiyonel olmayan tutum ölçeğinin onaylama ihtiyacı alt boyutunun insani değerler ölçeğinin sorumluluk, barışçı olma, saygı ve hoşgörü alt boyutları ile manidar bir ilişkiye sahip olduğu, fonksiyonel olmayan tutum ölçeğinin bağımsız tutum alt boyutunun insani değerler ölçeğinin sorumluluk ve hoşgörü alt boyutları ile manidar bir ilişkiye sahip olduğu, fonksiyonel olmayan tutum ölçeğinin değişken tutum alt boyutunun insani değerler ölçeğinin sadece hoşgörü alt boyutu ile manidar bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Sarı (2005), Öğretmen adaylarının değer tercihlerini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında, öğrencilerin değer tercihlerini önem sırasına göre, siyasi, genel ahlak, dini, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel değerler olarak bulmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin bilimsel değerleri arasında bir farklılık yoktur. Erkek öğrencilerin değerleri benimseme düzeyleri bilimsel değerler dışındaki tüm değerler alanında kız öğrencilerden daha yüksektir. Araştırmada tüm değer alanlarının birbirleriyle anlamlı ilişkiler içinde oldukları bulunmuştur.

Baloğlu ve Balgalmış (2005), tarafından ilköğretim ve orta öğretim yöneticilerinin öz-değerlerini betimlemeye yönelik yapılan araştırmada, okul yöneticilerin en çok ulusal

güvenlik, dürüstlük ve sözünde durma gibi değerleri; en az ise başkaları üzerinde kontrol sağlama anlamı taşıyan sosyal güç, arzuların tatmini ve kışkırtıcı deneyimler gibi değerleri tercih ettikleri bulunmuştur. İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticileri arasında kendi ile barışık olma (iç huzur), aşırı hareket ve hislerden kaçınmak (ılımlılık), değerlerde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çalışmada yaş değişkeni olarak bakıldığı zaman 45 yaş ve altı ile 45 yaş üstü olarak iki gruba ayrılmışlar ve bu gruplar, zevk, sosyal düzen, hayatın anlamı, yaratıcılık, barış içinde bir dünya, kişisel disiplin ve bağımsızlık değerlerinde farklılık olduğu görülmüştür.

Atay (2003), Türk yönetici adaylarının dini tercih, dindarlık düzeyi ve siyasi tercihlerine göre, kültürler arası geçerliliği isbatlanmış bir ölçek olan Schawrtz Değerler Ölçeğinde yer alan değerler arasındaki farklar incelenmiştir. Kendini İslam dininden olarak tanımlayan yönetici adayları sosyal güç sahibi olmak, kibar olmak, toplumsal düzen, ulusal güvenlik, geleneklere saygı, sosyal saygınlık, otoriteye saygınlık, sadık olmak, sözü geçen biri olmak, ana-baba ve yaşlılara değer vermek, sorumlu olmak gibi değerleri yaşamlarında daha çok öne çıkardıklarını ifade etmişlerdir. Almış oldukları kararlarda bu değer yargılarından hareket ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Hiçbir dine mensup olmayan yönetici adayları ise, eşitlik, yaratıcılık, bağımsız olma ve çevreyi korumak şeklindeki dört değerde İslam dininden olanlardan daha yüksek puan almışlar ve kendini İslam dinine mensup olarak tanımlayan insanlara göre, yukarıdaki ifade etmiş olduğumuz bu dört değeri daha çok önemsediklerini ve yaşamlarında bu değerlerin etkin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Erdem (2003), Üniversitede çalışan öğretim elamanları ve idari personel olarak çalışanların değer tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada, ilk üç değer sıralamasında, eğitimde niteliğe önem verme, bilimsellik ve öncülük olarak ifade edilmiştir. Bu değerleri, dürüstlük, saygınlık ve güven değerleri izlemektedir. İleride sahip olunması beklenen değerler ise, öncülük, bilimsellik ve çağdaşlık olarak ifade edilmektedir.

Aydın (2003), gençlerin değer algısı üzerine yaptığı araştırmasında, modern değerlerde özgürlük, kendine saygı ve insan hakları gibi kişiselliği işaretleyen değerlerin bir önceliğinin olduğu çıkmıştır. Modern değerler arasında yer alan zenginlik ve değişik hayat gibi değerlerde geri planda kalmıştır.

Kuşdil ve Kağıtçıbaşı'nın (2000), Türk öğretmenlerinin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada, öğretmenlerin değerler yönelimiyle dinsel yönelimleri arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Öğretmenlerin değer yönelimleri, örneklem çekirdek/geniş aile tercihi ve yüksek/düşük düzey dinsel yönelim gruplarına ayrılarak incelenmiştir. Çekirdek aile tercihinde bulunan öğretmenler geniş aile tercih grubuna göre,

Yeniliğe Açıklık değerlerine daha fazla, Muhafazacı Yaklaşım değerlerine ise daha az önem yüklediği saptanmıştır. Bu grupla Özgenişletim değerlerinde anlamlı bir farklılık sergilemezken, Özaşkinlık ana grubunu oluşturan iki tipten evrenselcilik tipi içindeki değerler düşük dinsel yönelim grubunca daha önemli olarak derecelendirilmiştir.

Topçuoğlu (1999), üniversite gençliğinin değerleri üzerine yapılan araştırmada Türk toplumunun bugünü ve geleceği için son derece önemli bir toplumsal kategorinin, üniversite gençliğinin değer yapısını ortaya çıkarmak bakımından bu araştırma anlamlıdır. Araştırma üniversite gençliğinin değer tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bir araştırmadır.

Gökçe (1994), Türk Gençliğin Sosyal ve Ahlaki Değerleri başlıklı çalışmayı gerçekleştirmiştir. Üniversite gençli üzerine yapılan bu araştırma araştırmaya katılan üniversite gençliğinin değer tercihleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, gençlerin büyük çoğunluğunda maddiyatçılığa ve hedonizme yönelik değerler ön plana çıkmaya başlamıştır. Maddiyatçılık ve hedonizme yönelik değer yargıları kadar çoğunlukta olmasa da, gençlerin yarısından fazlasının hayatında inançlı olma, dürüstlük yardımseverlik, aile/mutluluk, eşitlik gibi değerler gençlerin hayatlarından öne çıktığı görülmüştür.

Germaine (2001) ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri üzerinde çalışmıştır. Deney grubuna değerler eğitimi programı uygulayıp bu programın öğrencilerin kendilerine ve çevresindekilere yönelik saygı düzeyinde bir değişiklik olup olmadığına yönelik ilişki düzeylerine bakmıştır. Araştırmaya katılan deney grubunun almış olduğu değerler eğitim programının, kendilerine olan öz saygı düzeyleri ile çevresindekilere olan saygı düzeylerinde artış olduğu görülmüştür.

2.4.2. Benlik Saygısı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Çankaya (2007)'nin araştırması, Lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin algılanan benlik saygılarının; cinsiyete, sosyal kaygı düzeyine ve akademik başarı düzeyine göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla yapılmış betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir ilişkinin olmadığı, sosyal kaygı düzeyine ve akademik başarı düzeyine göre ise anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Şahin (2006)'in yaptığı araştırmada bireylerin proaktif başa çıkma becerileri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada kullanılan anket metotları ile proaktif başa çıkma ile benlik saygısı arasında anlamlı ve tutarlı ilişkiler bulunmuştur. Bireylerin cinsiyet, kardeş sayısı, ekonomik durumu ve yaşadıkları coğrafi bölge özelliklerine

bağlı olarak yapılan varyans analizi, t testi, PCI ve RSBÖ sonucu, bireylerin proaktif başa çıkma düzeyleri ve benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma proaktif kişilik ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

Çapar (2008) tarafından orta öğretim öğrencileri arasında dindarlıkla benlik saygısı arasında bir ilişki olup olmadığını ve bu iki değişkenle bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular dindarlık değişkeni ile benlik saygısı arasında anlamlı bir korelasyonun olmadığını göstermiştir. Aynı şekilde dindarlık değişkeni ile cinsiyet değişkeni arasında da anlamlı bir korelasyonun olmadığı tespit edilmiştir. Dindarlıkla, yaş değişkeni ve öğrencisi oldukları okul değişkeni arasında; sosyo-ekonomik düzey değişkeni arasında ise anlamlı korelasyonlar saptanmıştır.

Balat ve Akman (2004)'ın araştırması farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 482 lise öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda liseye devam eden ve örnekleme oluşturan ergenlerin yüksek düzeyde benlik saygısı sahip oldukları bulunmuştur. Araştırmada cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve yaşın benlik saygısı üzerinde bir etken olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen veriler t testi ve tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin yüksek düzeyde benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur.

Kımtar (2008)'in üniversite öğrencilerinde dindarlık (dinsel yaşantı biçimleri ve öznel dindarlık algısı) ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmanın sonunda dindarlık boyutlarından (dinsel yaşantı biçimleri) inanç boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani üniversite öğrencilerinin dini hayatın inanç boyutundan aldıkları puanların yükselişine paralel olarak benlik saygısı puan ortalamalarının da yükseldiği gözlenmiştir. Buna karşılık araştırmamızda dindarlığın ibadet ve etki boyutları ve öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ayrıca dindarlık(dindarlık boyutları ve öznel dindarlık algısı) ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'ndeki diğer alt ölçekler arasında değişik ilişkilerin var olduğu gözlemlenmiştir.

Eşer (2005) tarafından üniversite öğrencilerinde dini inanç gelişimi ve benlik saygısı ilişkisinin incelendiği araştırmadan elde edilen bulgulara göre, araştırmada yer alan üniversiteli gençlerin iman gelişim aşamaları ile benlik saygılarının yükseğe yakın düzeyde olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra iman gelişiminin yaş, sosyo-ekonomik düzey ve din

eğitimi açısından; benlik saygısının yaş açısından anlamlı farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Çalışmanın sonunda iman gelişim aşamaları ile benlik saygısının ilişkili olduğu, iman gelişim aşamaları yönündeki artışın benlik saygısındaki artış ile paralellik gösterdiği kanısına varılmıştır.

Hamarta ve Demirtaş (2009)'ın yaptığı çalışmada ergenlerin utangaçlık ve benlik saygısının fonksiyonel olmayan tutumlarla anlamlı düzeyde ilişkili olup olmadığı ve fonksiyonel olmayan tutumların utangaçlık ve benlik saygısını anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırma sonucuna gre öğrencilerin utangaçlık ve benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı; utangaçlık ve fonksiyonel olmayan tutumların onaylanma alt boyutu ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır. Benlik saygısı ile mkemmелci tutum ve onaylanma ihtiyacı arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır. Benlik saygısını hangi değişkenlerin yordadığına ilişkin regresyon analizi sonuçlarını incelendiğinde mkemmелci ve onaylanma ihtiyacının benlik saygısını anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Utangalığı hangi değişkenlerin yordadığına ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde sadece onaylanma ihtiyacının utangaçlığı anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür.

ubuk (2011)'un yaptığı araştırmada “madde kullanımı deneyimi yaşamış kişilerde benlik saygısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki” incelenmiş, ayrıca bireylerin medeni durum, eğitim durumu, ebeveyn durumu, aile içi ilişkileri, aile içi şiddet ve suç geçmişi olarak belirlenen sosyo demografik değişkenlere göre bağlanma stilleri ve benlik saygısı ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, madde kullanımı deneyimi yaşamış kişilerin benlik saygısı ile bağlanma stilleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Madde kullanımı deneyimi yaşamış kişilerin, bağlanma stilleri ile benlik saygısı arasında anlamlı düşük düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu durum; kişilerdeki benliğe ilişkin olumlu tutumun düzeyi arttıka (benlik saygısı), yakın ilişkilerde yaşanan kaygı düzeyinin düştüğü ve kaçınma davranışının azaldığını ortaya koymaktadır. Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda ise; kişilerin medeni durum, eğitim durumu, ebeveyn durumu, aile içi ilişkileri, aile içi şiddet ve suç geçmişi olarak belirlenen sosyo demografik değişkenlere göre bağlanma stilleri ile benlik saygısı ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Benlik saygısı ve bağlanma stillerinin kaygı ve kaçınma boyutunun kişilerin eğitim durumlarına, aile içerisinde şiddet görüp görmeme durumlarına ve suç geçmişlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı saptanmıştır. Farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; Kişilerin eğitim durumu yükseldikçe benlik saygısı

seviyesinin arttığı, eğitim düzeyi düştükçe yakın ilişkilerde yaşanan kaygının arttığı ve daha fazla kaçınma davranışı sergiledikleri; Aile içi şiddet görmeyenlerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu, aile içi şiddet görenlerin ise yakın ilişkilerinde daha kaygılı oldukları ve yine yakın ilişkilerinde daha fazla kaçınma davranışı sergiledikleri; Suç geçmişi açısından ise suç geçmişi olmayanların benlik saygılarının daha yüksek olduğu ve suç geçmişi olanların yakın ilişkilerinde daha kaygılı oldukları ve yine yakın ilişkilerinde daha fazla kaçınma davranışı sergiledikleri bulunmuştur. Kişilerin benlik saygısı ve bağlanma stillerinin kaygı ve kaçınma boyutu ile demografik özelliklerden ebeveynlerinin hayatta olup olmama durumu ve ebeveynlerinin medeni durumları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Kişilerin medeni durumları ile benlik saygısı ve yakın ilişkilerde ki kaygı boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma görülmezken, yakın ilişkilerde gözlenen kaçınma davranışının medeni duruma göre anlamlı olarak farklılaştığı saptanmış, bekâr olanların evli olanlara oranla daha fazla kaçınma davranışı sergilendiği bulunmuştur. Yine kişilerin aile içi ilişkilerini değerlendirme durumları ile benlik saygısı ve yakın ilişkilerde ki kaygı boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma görülmezken, yakın ilişkilerde gözlenen kaçınma davranışının aile ilişkilerini değerlendirme duruma göre anlamlı olarak farklılaştığı saptanmış, aile ilişkilerini “orta” düzeyde olarak değerlendirenlerin “çok iyi” olarak değerlendirenlere oranla daha fazla kaçınma davranışı sergilendiği bulunmuştur.

Taysi (2000)'nin yaptığı çalışmada Ankara'da bulunan çeşitli üniversitelerin, kız ve erkek öğrencilerinin aileden ve arkadaşlardan algıladıkları sosyal desteğin, öğrencilerin benlik saygısı ile ilişkili olup olmadığına bakılmıştır. Araştırmaya 201 denek katılmıştır. Araştırmaya göre sonuçlar en fazla sosyal destek algılanan kaynağın aile olduğunu göstermiştir. Çalışmanın bulguları cinsiyetin sosyal destek algılamasına ilişkin olarak önemli bir rolü olduğunu göstermiştir. Bulgular, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre sosyal destek algılamalarına daha fazla önem verdiklerini ortaya koymuştur. Bu sonuç erkek üniversite öğrencilerinin ailelerinden daha çok maddesel destek istiyor olmalarına bağlanmıştır.

Suner (2000)'in yaptığı çalışmada farklı liselerdeki ergenlerin benlik saygısı, akademik başarısı ve sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Araştırmanın sonucunda akademik başarı ile benlik saygısı arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Sosyoekonomik düzeyin ve okul türünün benlik saygısı üzerinde etkili olduğu; ergenlerin fiziksel özelliklerini değerlendirmeleri ile benlik saygısı, sürekli kaygı düzeyi ve akademik başarıları arasında ilişki olduğu; ailelerin ergenin doğru karar verip doğru davrandığına inanmasının ergenin benlik saygısı ile ilişkili olduğu; anne ve babası ile olumlu ilişkileri olan ergenlerin benlik saygısının ve akademik başarılarının yüksek olduğu

görülmektedir. Karşı cinsten özel bir arkadaşı olmayanların akademik başarılarının yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özdemir (2004)'in yaptığı araştırma üniversite öğrencilerinde sosyal fobi ile benlik saygısı arasındaki ilişki ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı bir çalışma olarak yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin %36,1'inde sosyal fobi, % 27,0'ından sosyal fobi korku, % 48,5'inde sosyal fobi kaçınma tanıları saptanmıştır. Sosyal fobi tanısı alan öğrencilerin benlik saygısı puanı düşük bulunmuştur. Sosyal fobi tanısını yaş, cinsiyet anne babanın eğitim durumu ve tutumu, gelir düzeyi öğrencilerin daha önce yaşadıkları yer gibi faktörlerin etkilediği belirlenmiştir.

Ünüvar (2003)'ın yaptığı araştırmada çok yönlü algılanan sosyal desteğin 15-18 yaş arası lise öğrencilerinde problem çözme becerilerine ve benlik saygısına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda Problem Çözme Envanterinin bütün alt boyutlarının (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım planlı yaklaşım); cinsiyet, anne çalışma durumu, anne eğitim durumu, öğrenim görülen alan, okul, aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ergenlerin, aile ve arkadaşlarından aldıkları sosyal destek arttıkça problem çözme becerileri olumlu yönde artmaktadır. Ayrıca benlik saygısı seviyesi yüksek ergenlerin daha olumlu problem çözme becerisine sahip oldukları görülmüştür.

Kahrıman (2002)'in yaptığı araştırma, adölesanların aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda adölesanların benlik saygısı puan ortalamasının 64.03 olduğu, aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ile aralarından pozitif bir ilişkinin bulunduğu ve aile ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek yükseldikçe, adölesanların benlik saygısının da yükseldiği saptanmıştır. Benlik saygısının; annenin eğitim düzeyi, kardeş sayısı, arkadaş grubunun olmasının, ailesinde kronik sağlık sorunu olması, derslerde söz alma, kendi cinsi ve karşı cins ile arkadaşlık kurma, duygularını ifade etmekte güçlük çekme gibi değişkenlerden etkilendiği belirlenmiştir.

Feather (1991) yüksek okul ve psikoloji öğrencileri üzerine yaptığı çalışmasında bu öğrencilerin her ikisinde de yüksek benlik saygısını yetkinlik, öz yönelim ve başarı ile ilgili alanlardaki değerlerin önemine bağlı olduğunu söyler. Feather bu bağlantıyı bireyci kültürlerdeki sosyalleşme sürecine atfeder.

2.4.3. Kişilik İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Shaver ve Brennan (1992) üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, güvensiz bağlanma stiline sahip bireylere göre daha az nevrotik, daha dışa dönük ve daha az kaygılı oldukları saptanmıştır. Ayrıca kaçınan bağlanma stili geliştirenlerin daha depresif, ilişkilerinde daha doyumsuz oldukları ve ilişkilerinin daha kısa sürdüğü; korkulu bağlananların ise sosyal ilişkilerden kaçınan, duygusal ilişki kuramayan yetişkinler oldukları sonuçlarına ulaşmışlardır.

Demirkan (2006) özel sektördeki yöneticilerin ve çalışanların bağlanma stillerini, kontrol odağı inançlarını, iş doyumunu düzeylerini ve beş faktör kişilik özelliklerini incelemiştir. Yöneticilerin ve çalışanların iş doyumunu düzeyleri, kontrol odağı inançları ve beş faktör kişilik modelinin alt boyutlarından olan duygusal tutarsızlık bakımından farklı oldukları bulunmuştur. Yöneticilerin iş doyumunu çalışanlardan daha yüksektir, çalışanlara göre daha fazla kontrol odağı inancına sahiptirler ve duygusal tutarsızlık alt boyutu özelliklerine daha az sahiptirler. Farklı bağlanma stillerine sahip olan katılımcıların Dışadönüklük, Yumuşak Başlılık, Duygusal Tutarsızlık ve Gelişime Açıklık puanları bakımından farklılaştıkları bulunmuştur. Dışadönüklük boyutunda güvenli bağlananlar korkulu bağlananlardan daha yüksek puan almışlardır. Yumuşak Başlılık boyutunda güvenli bağlananlar korkulu ve saplantılı bağlananlardan daha yüksek puan almışlar, kayıtsız bağlananlar ise korkulu bağlananlardan daha yüksek puan almışlardır. Duygusal Tutarsızlık boyutunda güvenli bağlananlar saplantılı ve korkulu bağlananlardan daha düşük puan almışlar, saplantılı bağlananlar kayıtsız bağlananlardan daha yüksek puan almışlardır. Gelişime Açıklık boyutu bakımından güvenli bağlananların saplantılı ve korkulu bağlananlara göre puanları daha yüksektir, kayıtsız bağlananların korkulu ve saplantılı bağlananlara göre puanları daha yüksektir.

Mete (2006) yaptığı araştırmasında ilköğretim okullarında çalışan sınıf ve branş öğretmenlerinin iş doyumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, dışa dönük kişilik özelliği gösteren öğretmenler ile öz disiplin-sorumluluk boyutunda değerlendirilen öğretmenlerin çalıştıkları okulların imkânları bakımından değerlendirildiğinde, ileri düzey imkânı olan okullarda çalışan öğretmenlerin, ortanın altında imkânları olan okullarda çalışan öğretmenlere göre puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiş olup, çalışılan okulun belirtilen kişilik özelliklerinin sergilenmesinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin kişilik ölçeği ve iş tatmini ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan analizler sonucunda, dışa dönük olma ile iç tatmin

arasında, dışa dönük olma ile genel tatmin arasında, öz disiplin/sorumluluk ile dış tatmin arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır.

Atalay (2005)'ın yaptığı araştırma, Anadolu Öğretmen Liselerinde okuyan öğrencilerin kişilik özellikleri ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkiler üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın sonucu olarak, Öğretmen Lisesinde okuyan öğrencilerin Kişilik özellikleri ve öğretmenlik mesleğine karşı genel eğilimlerinin birbirini destekler görünmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları olumlu yönde çok yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Kişilik ölçeğinin tüm boyutlarında yüksek anlamlı ilişkiler görülmüştür. Duygusal Kararlılık ve Antisosyal Eğilimler boyutunda düşük ilişkiler görülmüştür. Öğrenime devam ettikleri sınıf ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasında manidar bir fark bulunmamıştır. Öğrenime devam ettikleri sınıf ile kişisel özellikleri arasında manidar bir fark bulunmamıştır. Öğretmenlik mesleği açısından kız ve erkek öğrenciler arasında manidar bir farklılık bulunmuştur. Kız öğrenciler erkek öğrencilere kıyasla öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Kişilik özellikleri ve öğretmenlik mesleğine karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Dal (2009), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, algılanan risk ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin ve farklı kişilik özelliklerine sahip bireyler arasındaki algılanan risk farklılıklarını incelemiştir. Araştırma sonuçları bireylerin algıladıkları riskler ile kişilik özellikleri arasında farklı boyut ve düzeylerde ilişkilerin varlığını ortaya koymuştur. Analiz sonuçları farklı kişilik özelliği gösteren bireylerin algıladıkları risklerin de farklı olduğunu göstermiştir. Algılanan psikolojik risk düzeyi ile ortalama aylık gelir arasında anlamlı pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Araştırma sonuçları erkek ve bayanların algılanan finansal risk düzeylerinin anlamlı derecede farklı olduğunu göstermiştir. Algılanan risk düzeyleri ile dizüstü bilgisayar kullanım süreleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Ürüne sahip olanlar ile olmayanlar arasında algılanan risk düzeyleri itibariyle anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Gençoğlu (2006) 623 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerinin iyimserlik düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Kendini Gerçekleştirme Düzeyi, Duygusal Kararlılık Düzeyi, Nevrotik Eğilim Düzeyi, Psikotik Eğilim Düzeyi, Aile İlişkileri Düzeyi, Sosyal İlişki Düzeyi, Sosyal Norm Düzeyi ve Antisosyal Eğilim Düzeyleri ile İyimserlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu,

dolayısıyla bireylerin iyimserlik düzeylerinin kişilik özelliklerini önemli oranda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşar (2006) farklı liselerde öğrenim görmekte olan 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin denetim odağı düzeyleri ile bazı kişilik özelliklerini karşılaştırdığı araştırmasında, Genel lise öğrencilerinin Rotter Denetim Odağı Ölçeği puanları ile ACL kişilik özelliklerinden olan başarıma, başatlık, özgüven ve yaratıcılık alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunurken Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin Rotter Denetim Odağı Ölçeği puanları ile ACL kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin devam ettikleri okul ile bir kişilik özelliği olarak yaratıcılık arasında Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri lehine farklılık saptanmıştır.

Malkoç - İstengel (2006) okullarda çalışan rehber öğretmenlerin kişilik özellikleri ile iş stresleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, rehber öğretmenlerin iş stresi ile kişilik alt boyutlarından başatlık, karşı cinsle ilişki, gösteriş, özgüven, erkeksi özellikler arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, rehber öğretmenlerin iş stresi ile kişilik alt boyutlarından kendini suçlama alt boyutuyla pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Okul psikolojik danışmanlarının kişilik özellikleri ile mesleki yetkinlik beklentileri arasındaki ilişkiyi inceleyen Özgün (2007), psikolojik danışmanların kişilik özellikleri puanlarının yüksek olduğunu ve kişilik özellikleri ile danışman yetkinlik beklentileri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu saptamıştır. Cinsiyete göre ise, psikolojik danışmanların kişilik özelliklerinin duygusal kararlılık boyutunda erkek psikolojik danışmanlar lehine; sosyal normlar boyutunda ise kadın psikolojik danışmanlar lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Ulu (2007), bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutlarının ve beş faktör kişilik özelliklerinin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik boyutları üzerindeki rolünü incelemiştir. Çoklu regresyon analizi sonuçları, standartlar alt ölçeği ile ölçülen olumlu mükemmeliyetçilik puanı için Özdisiplin, Deneyime Açıklık ve Dışadönüklük kişilik özelliklerinin yordayıcı değişkenleri olduğunu göstermiştir. Uyuşmazlık alt ölçeği ile ölçülen olumsuz mükemmeliyetçilik puanı için Nevrotiklik, Bağlanma Kaygısı ve Kaçınma boyutlarının yordayıcı değişkenler olduğu bulunmuştur. Son bulguda ise Düzen puanlarının Özdisiplin, Nevrotiklik, Dışadönüklük ve Deneyime Açıklık boyutları tarafından yordandığı saptanmıştır.

Fry ve Debats (2009) beş faktörlü kişilik özellikleri ve mükemmeliyetçiliği, yaşlılardaki ölüm oranının yordayıcısı olarak, 450 katılımcıyı 6.5 yıldan fazla bir süre

boyunca inceledikleri araştırmalarının sonucuna göre, ölüm riskinin mükemmeliyetçilik ve beş faktörlü kişilik kuramının alt boyutlarından olan nevrotizmden yüksek puanlar alan kişilerde düşük puanlar alanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ve bunun tersi olarak sorumluluk, dışa dönüklük ve uyumluluk boyutlarından yüksek puan alanlarda ise düşük olduğu bulunmuştur.

Kalaydjian, Bienvenu, Hening, Allen, Eaton ve Lee (2009) huzursuz bacak sendromu ile psikolojik rahatsızlıklar arasındaki ilişkinin ara değişkeni olarak kişilik özelliklerini incelediği araştırmalarının sonucunda, beş faktörlü kişilik kuramının nevrotizm alt boyutunun, huzursuz bacak sendromu ve depresyon, panik bozukluklar, duygu durum bozuklukları ve anksiyete arasındaki ilişkiyi etkilediği fakat tam olarak yordamadığı sonucuna varılmıştır.

Tatar (2009), 117 kadın ve 159 erkek toplam 276 sporcu üzerinde yaptığı çalışmasında Beş Faktör Kişilik Modeli çerçevesinde, sporcu kadın ve erkeklerin kişilik profillerini belirleyerek birbirlerinden farklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucuna göre kadınların Canlılık, Girişkenlik, Duygusal Değişkenlik, Endişeye Yatkınlık, Analitik Düşünme, Duyarlık ve Yeniliğe Açıklık alt boyut toplam puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Erkeklerin ise Sakinlik ve Uzlaşma alt boyutlarında kadınlardan daha yüksek puan ortalaması aldıkları gözlenmiştir.

Tatlıoğlu (2010) niversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında öğrencilerin karar vermede öz-saygı, karar verme stilleri ve kişilik özellikleri puan ortalamalarının öz anlayış düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma sonucuna göre öz-anlayışı yüksek olan öğrencilerin karar vermede öz-saygı puan ortalamaları öz-anlayışı orta ve düşük olanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer taraftan öz-anlayışı orta olan öğrencilerin karar vermede öz-saygı puan ortalamaları öz anlayışı düşük olanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu grlmştir. Üniversite ğrencilerinin öz-anlayış düzeylerine (düşük, orta, yüksek) göre karar verme stillerinin (dikkatli, kaçıngan, erteleyici, panik) anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucuna göre kişilik özelliklerinden duygusal dengesizlik/nevrotizm alt boyutunda, öz-anlayışı düşük olanların duygusal dengesizlik/nevrotizm puan ortalamaları, öz-anlayışı orta ve yüksek olanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. z-anlayışı orta olan öğrencilerin duygusal dengesizlik/nevrotizm alt boyutu puan ortalamaları öz-anlayışı yüksek olanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. z-anlayış düzeyleri açısından niversite ğrencilerinin kişilik alt boyutlarından dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk puan ortalamaları incelendiğinde, öz-anlayış düzeyi orta ve yüksek olan öğrencilerin puan

ortalamları öz-anlayışı düşük olanlardan ve öz-anlayışı yüksek olanların puan ortalaması öz-anlayışı orta düzeyde olanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bozgeyikli (2001) tarafından yapılan ve " Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Kişiler Arası İlişkilerde Farkında Olma Düzeyleri" isimli çalışmada elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir:

1. Kız ve erkek öğrencilerin kişiler arası ilişkide farkındalık düzeyleri arasında ilişkide bilinç boyutunda anlamlı bir fark olduğunu ortaya çıkarmıştır.
2. Karşı Cinsten Arkadaşı Olup Olmamasına göre, öğrencilerin kişiler arası ilişkide farkındalık düzeyleri arasında ilişkide kaygı boyutunda belirgin bir farklılık gözlenmiştir.
3. Bölüm değişkeni ile öğrencilerin kişiler arası ilişkide farkındalık düzeyleri arasında ilişkide kaygı boyutunda anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır.
4. Yetiştigi yer değişkeni açısından. Öğrencilerin kişiler arası ilişkide farkındalık düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucu bulunmuştur.
5. Öğrencilerin baba eğitim durumları açısından ilişkide farkında olma düzeylerine bakıldığında ilişkide bilinç ve ilişkide görüntü boyutlarında önemli farklılık olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni-örnekleme, veri toplama araçları ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler üzerinde durulmuştur

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Selçuk üniversitesinin Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesindeki, farklı bölüm ve sınıflarındaki öğrencilerin benlik saygıları ile kişilik özelliklerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırma genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modelidir. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2008).

3.2. ÇALIŞMA EVRENİ -ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın çalışma evrenini, 2010-2011 Eğitim-Öğretim yılında Konya ili Selçuk üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde yer alan farklı, bölüm ve sınıflarında eğitim görmekte olan öğrencilerden tesadüfi yöntemle seçilmiştir.

Çalışma grubu, 367' si erkek, 878'si kız olan ve yaşları 16 ile 32 arasında olup yaş ortalaması 20.56 (Ss: 2.18) olan toplam 1245 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, fakülte, sınıf değişkenlerine göre frekans ve yüzdelik değerleri aşağıdaki tablolarda (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4) gösterilmiştir.

Tablo1. Cinsiyete İlişkin frekans tablosu		
Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kız	878	70.5
Erkek	367	29.5
Toplam	1245	100

Tablo 1 incelendiğinde örnekleme oluşturan üniversite öğrencilerinden kız öğrencilerinin 878 ini, bu oranda araştırmaya katılanların, 70.5 ini oluşturmaktadır. Erkek öğrenciler ise 367 olup, bu oranda araştırmanın 29.5 ni oluşturmaktadır.

Tablo2. Yaş İlişkin frekans tablosu		
Yaş	Frekans	Yüzde (%)
16,00	1	,1
17,00	14	1,1
18,00	174	14,0
19,00	202	16,2
20,00	240	19,3
21,00	277	22,2
22,00	186	14,9
23,00	85	6,8
24,00	24	1,9
25,00	17	1,4
26,00	9	,7
27,00	6	,5
28,00	3	,2
29,00	3	,2
30,00	1	,1
31,00	1	,1
32,00	2	,2
Toplam	1245	100,0

Tablo 2'ye göre örneklemdaki üniversite öğrencilerinin 1'nin (%0.1) on altı yaş, 14 ü (%1.1) on yedi yaş, 174 ü (%14.0) on sekiz yaş, 202 si (%16.2) on dokuz yaş, 240'ı (%19.3) yirmi yaş, 277 'i (%22.2) yirmi bir yaş, 186 'ı (%14.9) yirmi iki yaş, 85 'i (%6.8) yirmi üç yaş, 24 'ü (%1.9) yirmi dört yaş, 17 'si (%1.4) yirmi beş yaş, 9 'u (%0.7) yirmi altı yaş, 6'sı (%0.5) yirmi yedi yaş, 3 'ü (%0.2) yirmi sekiz yaş, 3 'ü (%0.2) yirmi dokuz yaş, 1'i (%0.1) otuz yaş, 1'i (%0.1) otuz bir yaş, 2 'si (%0.2) otuz iki yaş,

Tablo3. Anabilim Dalına İlişkin frekans tablosu		
Anabilim Dalı	Frekans	Yüzde (%)
Fen Bilgisi Öğretmenliği	115	9,2
Zihinsel Engelliler Öğretmenliği	102	8,2
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	351	28,2
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	78	6,3
İngilizce Öğretmenliği	174	14,0
Türkçe Öğretmenliği	67	5,4
Bilgisayar Öğretmenliği	79	6,3
Ortaöğretim Matematik Öğretmenliği	14	1,1
Coğrafya Öğretmenliği	34	2,7
Almanca Öğretmenliği	85	6,8
Türk Dili Ve Edebiyat Öğretmenliği	58	4,7
Kimya Öğretmenliği	14	1,1
Fizik Öğretmenliği	25	2,0
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	18	1,4
Resim Öğretmenliği	31	2,5
Toplam	1245	100,0

Tablo 3'e göre örneklemdaki üniversite öğrencilerinin 115'inin (%9.7) Fen Bilgisi Öğretmenliği, 102'sinin (%8.2) Zihinsel Engelliler Öğretmenliği, 351 'i (%28.2) Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, 78'inin (%6.3) ilköğretim bölümü matematik öğretmenliği, 174 'ünün (%14.0) İngilizce Öğretmenliği, 67'sinin (%5.4) Türkçe Öğretmenliği, 79'unun (%6.3)

Bilgisayar ve Teknolojiler Öğretmenliği, 14'ünün (%1.1) Ortaöğretim Bölümü Matematik Öğretmenliği, 34'ünün (%2.7) Coğrafya Öğretmenliği, 85'inin (%6.8) Almanca Öğretmenliği, 58'inin (%4.7) Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği, 14'ünün (%1.1) Kimya Öğretmenliği, 25'inin (%2.0) Fizik Öğretmenliği, 18'inin (%1.4) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, 31'inin (%2.5) Resim Öğretmenliği olduğu görülmektedir.

Tablo4. Sınıfa İlişkin frekans tablosu		
Sınıf	Frekans	Yüzde (%)
1	338	27,1
2	131	10,5
3	435	34,9
4	341	27,4
Toplam	1245	100.0

Tablo 4' e göre örneklemdaki üniversite öğrencilerinin 338'nin (%27,1) 1. Sınıf, 132'nin (%10,5) 2. Sınıf, 435'inin (%34,9) 3. Sınıf, 341'nin (%27,4) 4. Sınıf olduğu gözlenmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada öğrencilerin sahip oldukları değerleri belirlemek amacıyla Schwartz Değerler Listesi kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla da Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, benlik saygılarını belirlemek amacıyla da Benlik Saygısı Ölçeği öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilerin özlük nitelikleriyle ilgili bilgileri elde etmek için ayrıca kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan bu veri toplama araçlarına ilişkin tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Schwartz Değerler Listesi

Schwartz Değerler Listesi: 1992 yılında Schwartz tarafından geliştirilen Schwartz Değerler Listesi 57 değer ifadesinden ve on altı boyuttan oluşmaktadır (Schwartz ve Boehnke, 2004). Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada ana boyut ve değer tipleri ile her

bir değer tipi içerisinde yer alan değerlerle ilgili olarak kullanılan Türkçe adlandırmalar esas alınmıştır. Değerler üç sosyal psikoloji uzmanının ortak çalışmasıyla İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Denekler toplam 57 değeri ve yanlarında parantez içinde verilmiş olan açıklamaları okuduktan sonra her birini kendi hayatlarını yönlendiren bir ilke olmaları açısından taşıdıkları öneme göre 1 (ilkelerime ters düşer) ile 7 (en üst düzeyde önemlidir) arasında değişen bir ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada değer tipleri için güvenilirlik katsayıları .51 - .77, değer grupları için .77 - .83 arasında değişmekte olup bu katsayılar evrensellik için .77, yardımseverlik (iyilikseverlik) için .76, hazcılık için .54, güç için .75, başarı için .66, uyarılma için .70, özyönelim (özyönelim) için .69, geleneksellik için .63, uyma için .51 ve güvenlik için .59 olarak bulunmuştur. Ayrıca ana değer grupları iç tutarlılık analiz sonuçlarına baktığımızda; muhafazakârlık grubu için .80, yeniliğe açıklık değer grubu için .81, özaşkınlık değer grubu için .81, özgenişletim değer grubu için .84 olarak hesaplanmıştır.

3.3.2. Benlik Saygısı Ölçeği:

Benlik Saygısı Ölçeği: Arıca (1999) tarafından geliştirilen Benlik saygısı ölçeği 32 maddeden oluşmaktadır. Ölçek “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” seçeneklerinden birinin işaretlenmesine dayalı beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenilirlik hesaplamalarında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ve test tekrarı tekniklerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .90 (n=152, $p<.001$) ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı .70 olarak hesaplanmıştır (n=92, $p<.001$). Ölçeğin geçerlik çalışmalarında uzman görüşüne başvurulmuş dokuz farklı üniversiteden 34 uzmanın görüşüne başvurulmuş ve bu doğrultuda ölçeğin maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Ölçeğin benzer ölçeklerle geçerlik katsayısının belirlenmesinde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmış ölçekler arasındaki ilişki .69 (n=92, $p<.001$) olarak bulunmuştur. Ölçek 32 ile 160 arasında puan vermekte olup puanların yükselmesi benlik saygısının arttığını göstermektedir.

3.3.3. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Bacanlı ve İlhan ve Aslan (2009) tarafından geliştirilmiştir. SDKT beş alt boyuttan oluşmaktadır (duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk). SDKT'nin yapı geçerliğini test etmek için 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde Temel Bileşenler Faktör Analizi

yapılmıştır. Analiz sonucunda beş faktörün SDKT'ye ait varyansın % 52.63'ünü açıkladığı görülmüştür. SDKT'nin uyum geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Genel olarak incelendiğinde, SDKT'nin boyutlarının uyum geçerliği için kullanılan ölçeklerle orta düzeyde ve anlamlı bir yapı ortaya koyduğu ve bu sonuçların uyum geçerliği açısından önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

SDKT'nin güvenilirlik çalışmaları kapsamında 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde aracın iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve 90 katılımcıya ise iki hafta arayla SDKT uygulanmıştır. SDKT'nin boyutlarının iç tutarlık katsayılarının .73 ile .89 aralığında değiştiği görülmüştür. SDKT test tekrarına ilişkin bulgular incelendiğinde en yüksek ilişkiyi Yumuşak Başlılık ($r=.86$, $p<.01$), en düşük ilişkiyi ise Deneyime Açıklık Boyutunun ($r=.68$, $p<.01$) ortaya koyduğu görülmüştür.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

3.4.1. Verilerin Toplanması

Verileri toplamak amacıyla daha önce tesadüfi olarak belirlenen örneklem grubundaki anabilim dallarına ölçeklerin uygulanacağı saatler belirlenmiştir. Kararlaştırılan saatlerde *Schwartz Değerler Listesi*, *Benlik Saygısı ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi* birlikte uygulanmıştır. Öğrencilerin özlük nitelikleriyle ilgili bilgileri elde etmek için ayrıca kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Uygulamadan önce ölçeklerle ilgili yönergeler okunmuş ve uygulamayla ilgili bir bilgi verilmiştir. Uygulama yaklaşık 10-25 dakika sürmüştür.

3.4.2. Verilerin Analizi

İlk aşamada ölçekler ayrı ayrı değerlendirilmiş, ölçekleri eksik ya da yanlış olan öğrenciler örneklemden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda çalışma grubu için 1245 üniversite öğrencisinin puanları değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada veri toplama araçlarından elde edilen veriler SPSS 18.00 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmen Adaylarının Kişilik Özellikleri ile Benlik Saygısı Düzeylerinin sahip oldukları değerlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Tekniği uygulanmıştır. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin benlik saygılarına ve kişilik özelliklerine ilişkin varyansı ne kadar yordadığını ortaya koymak için Basit Regresyon Analizi Tekniği kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde alt problemlerle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerinin, benlik saygısı ve kişilik özellikleri puanlarını açıklama gücü incelenmiştir.

Tablo 5. Değişkenlerle İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler			
	N	Ortalama	Standart Sapma
Güç	1245	26,40	4,80
Başarı	1245	29,64	4,26
Hazcılık	1245	16,04	3,46
Uyarılma	1245	15,68	3,55
Özdenetim	1245	36,03	5,18
Evrensellik	1245	49,35	6,69
Yardımsellik	1245	55,15	7,37
Geleneksellik	1245	34,09	4,94
Uyum	1245	24,16	3,42
Güvenlik	1245	43,20	5,32
Benlik Saygısı	1245	121,11	18,05
Duygusal Dengesizlik	1245	26,08	7,97
Dışadönüklük	1245	45,81	9,36
Deneyime Açıklık	1245	41,49	7,43
Yumuşak Başlılık	1245	48,91	8,24
Sorumluluk	1245	32,06	6,47

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının değerler ölçeği alt boyutlarından, güç puan ortalamaları ($\bar{X} = 26.40$), başarı puan ortalamaları ($\bar{X} = 29.64$), hazcılık puan ortalamaları ($\bar{X} = 16.04$), uyarılma puan ortalamaları ($\bar{X} = 15.68$), öz denetim puan ortalamaları ($\bar{X} = 36.03$), evrensellik puan ortalamaları ($\bar{X} = 49.35$), yardımseverlik puan ortalamaları ($\bar{X} = 55.15$), geleneksellik puan ortalamaları ($\bar{X} = 34.09$), uyum puan ortalamaları ($\bar{X} = 24.16$), güvenlik puan ortalamaları ($\bar{X} = 43.20$), benlik saygısı puan ortalamaları ($\bar{X} = 121.11$), Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği duygusal dengesizlik puan ortalaması ($\bar{X} = 26.08$), dışa dönüklük puan ortalaması ($\bar{X} = 45.81$), deneyime açıklık puan ortalaması ($\bar{X} = 41.49$), yumuşakbaşlılık puan ortalaması ($\bar{X} = 48.91$), sorumluluk puan ortalaması ($\bar{X} = 32.06$) olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Benlik Saygısı	.07**	.20**	.14**	.05	.22**
	Evrensellik	Yardımseverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Benlik Saygısı	.17**	.22**	.03	.18**	.20**

** $p < .01$

Tablo 6 incelendiğinde benlik saygısı ölçeği puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından güç ($r = .07$, $p < .01$), başarı ($r = .20$, $p < .01$), hazcılık ($r = .14$, $p < .01$), öz denetim ($r = .22$, $p < .05$), evrensellik ($r = .17$, $p < .01$), yardımseverlik ($r = .22$, $p < .01$), uyum ($r = .18$, $p < .01$) ve güvenlik ($r = .20$, $p < .01$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Benlik saygısı puanları ile değerler ölçeğinin uyarılma ve geleneksellik alt boyutlarında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 7. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Duygusal Dengesizlik	.07**	-.02	-.04	-.05	-.06*
	Evrensellik	Yardımsverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Duygusal Dengesizlik	-.08**	-.14**	-.04	-.12**	-.08**

** $p < .01$

Tablo 7 incelendiğinde Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği duygusal dengesizlik alt boyut puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından güç ($r = .07, p < .01$), öz denetim ($r = -.06, p < .01$), evrensellik ($r = -.08, p < .01$), yardımsverlik ($r = -.14, p < .01$), uyum ($r = -.12, p < .01$) ve güvenlik ($r = -.08, p < .01$) puanları arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkilerden duygusal dengesizlik ile güç arasındaki ilişki pozitif yönde diğer ilişkilerde negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Duygusal dengesizlik alt boyutu ile başarı, hazcılık, uyarılma ve geleneksellik alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 8. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Dışa Dönüklük	.18**	.16**	.22**	.27**	.15**
	Evrensellik	Yardımsverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Dışa Dönüklük	.10**	.09**	.04	.04	.09**

** $p < .01$

Tablo 8 incelendiğinde Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği dışa dönüklük alt boyut puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından güç alt boyutu arasında ($r = .18, p < .01$), başarı, ($r = .16, p < .01$), hazcılık ($r = .22, p < .01$), uyarılma ($r = .27, p < .01$), öz denetim ($r = .15, p < .01$),

evrensellik ($r=.10, p<.01$), yardımseverlik ($r=.09, p<.01$) ve güvenlik ($r=-.09, p<.01$) puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, dışa dönüklük alt boyutu ile geleneksellik ve uyum alt boyutları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 9. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Deneyime Açıklık	.11**	.18**	.18**	.25**	.21**
	Evrensellik	Yardımseverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Deneyime Açıklık	.16**	.13**	.02	.07*	.10**

** $p<.01$, * $p<.05$

Tablo 9 incelendiğinde Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği deneyime açıklık alt boyut puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından güç ($r=.11, p<.01$), başarı, ($r=-.18, p<.01$), hazcılık ($r=.18, p<.01$), uyarılma ($r=.25, p<.01$), öz denetim ($r=.21, p<.01$), evrensellik ($r=.16, p<.01$), yardımseverlik ($r=.13, p<.01$), uyum ($r=.07, p<.05$) ve güvenlik ($r=-.10, p<.01$) puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, deneyime açıklık alt boyutu ile geleneksellik alt boyutları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 10. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Yumuşak Başlılık	.01	.12**	.06*	.06*	.10**
	Evrensellik	Yardımseverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Yumuşak Başlılık	.21**	.25**	.21**	.19**	.17**

** $p<.01$, * $p<.05$

Tablo 10 incelendiğinde Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği yumuşak başlılık alt boyut puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından başarı, ($r=-.12, p<.01$), hazcılık ($r=.06, p<.05$), uyarılma ($r=.06, p<.05$), öz denetim ($r=.10, p<.01$), evrensellik ($r=.21, p<.01$), yardımseverlik ($r=.25, p<.01$), geleneksellik ($r=.21, p<.01$), uyum ($r=.19, p<.01$) ve güvenlik ($r=-.17, p<.01$) puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, yumuşak başlılık ile güç alt boyutu arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 11. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu					
	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Öz Denetim
Sorumluluk	.09**	.19**	.03	.03	.08
	Evrensellik	Yardımseverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Sorumluluk	.14**	.12**	.14**	.19**	.14**

** $p<.01$, * $p<.05$

Tablo 11 incelendiğinde Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği sorumluluk alt boyut puanları ile değerler ölçeğinin alt boyutlarından güç, ($r=.09, p<.01$), başarı ($r=.19, p<.01$), evrensellik ($r=.14, p<.01$), yardımseverlik ($r=.12, p<.01$), geleneksellik ($r=.14, p<.01$), uyum ($r=.19, p<.01$) ve güvenlik ($r=-.14, p<.01$) puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, sorumluluk alt boyutu ile hazcılık, uyarılma ve öz denetim alt boyutları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 12. Benlik Saygısı

Benlik Saygısı	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.31 ^a	.09	.09	13.48	10/1244	85.34		18.59	.00 ^a
Güç						-.22	-.05	-1.66	.09
Başarı						.38	.09	2.09	.03
Hazcılık						.43	.08	2.26	.00
Uyarılma						-.22	-.04	-1.37	.16
Özdenetim						.39	.11	2.69	.00
Evrensellik						-.02	-.01	-2.23	.81
Yardımseverlik						.38	.15	3.49	.00
Geleneksellik						-.68	-.18	-5.16	.00
Uyum						.39	.07	1.79	.07
Güvenlik						.14	-.04	.93	.34

a. Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardımseverlik

b. Bağımlı Değişken: benlik saygısı

Tablo 12 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, benlik saygısını .09 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının benlik saygısını açıklama gücü .09 dır. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=13.48). Bu durum benlik saygısına ilişkin değişkenliğin .09 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, başarı, hazcılık, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik alt boyutları benlik saygısını manidar şekilde açıklamakta ($t=2.09$; $t=2.26$; $t=2.69$; $t=.49$; $t=-5.16$) diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Tablo 13. Duygusal Dengesizlik

Duygusal Dengesizlik									
	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.22 ^a	.05	.04	6.60	10/1244	31.86		15.32	.00 ^a
Güç						.24	.14	3.97	.00
Başarı						.057	.03	.98	.00
Hazcılık						-.21	-.09	-2.88	.00
Uyarılma						.15	.06	2.02	.04
Özdenetim						-.04	-.03	-.80	.41
Evrensellik						.01	.01	.21	.83
Yardıms severlik						-.14	-.13	2.92	.00
Geleneksellik						.07	.04	1.26	.20
Uyum						-.29	-.12	-2.86	.00
Güvenlik						.02	.01	.31	.75

a.Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardıms severlik

b.Bağımlı Değişken: Duygusal Dengesizlik

Tablo 13 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu .05 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu açıklama gücü .05 dir. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=6,60). Bu durum Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizliğe ilişkin değişkenliğinin .05 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, güç, başarı, hazcılık, uyarılma, yardıms severlik ve uyarılma alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta ($t=3.97$; $t=.98$; $t=-2.88$; $t=2.02$; $t=-2.92$; $t=-2.88$) diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Tablo14. Dışa Dönüklük

Dışa Dönüklük									
	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.31 ^a	.10	.09	13.80	10/1244	31.26		13.15	.00 ^a
Güç						.11	.06	1.71	.08
Başarı						.04	.02	.47	.63
Hazcılık						.29	.11	3.43	.00
Uyarılma						.55	.21	6.49	.00
Özdenetim						.02	.01	.39	.69
Evrensellik						.06	.04	1.07	.28
Yardıms severlik						.09	.07	1.56	.11
Geleneksellik						-.15	-.08	-2.21	.02
Uyum						-.23	.08	-2.05	.04
Güvenlik						-.03	-.02	-.47	.63

a.Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardıms severlik

b. Bağımlı Değişken: Dışa Dönüklük

Tablo 14 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin dışa dönüklük alt boyutunu .10 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin dışa dönüklük alt boyutunu açıklama gücü .10 dir. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=13.80). Bu durum Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin dışa dönüklük ilişkin değişkenliğinin .10 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, hazcılık, uyarılma, geleneksellik ve uyum alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta ($t=3.43$; $t=6.49$; $t=-2.21$; $t=-2.05$) diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Tablo 15. Deneyime Açıklık

Deneyime Açıklık									
	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.33 ^a	.10	.10	15.08	10/1244	29.51		15.70	.00 ^a
Güç						-.06	-.04	-1.2	.20
Başarı						.12	.07	1.65	.09
Hazcılık						.15	.07	2.32	.02
Uyarılma						.40	.19	5.97	.00
Özdenetim						.17	.11	3.09	.00
Evrensellik						.12	.11	2.53	.01
Yardıms severlik						.08	.08	1.90	.05
Geleneksellik						-.23	-.15	-4.35	.00
Uyum						-.12	-.05	-1.35	.17
Güvenlik						-.10	-.07	-1.67	.09

a. Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardıms severlik

b. Bağımlı Değişken: Deneyime Açıklık

Tablo 15 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık alt boyutunu .10 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık alt boyutunu açıklama gücü .10 dir. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=15,08). Bu durum Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık ilişkin değişkenliğin .10 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik ve geleneksellik alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta ($t=3.43$; $t=2.32$; $t=-5.97$; $t=-3.09$; $t=-2.53$; $t=-4.35$) diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Tablo 16. Yumuşakbaşlılık

Yumuşak başlılık									
	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.29 ^a	.08	.07	11.31	10/1244	32.85		15.55	.00 ^a
Güç						-.15	-.09	-2.49	.01
Başarı						.01	.00	.19	.84
Hazcılık						.11	.04	1.45	.14
Uyarılma						.03	.01	.49	.62
Özdenetim						-.13	-.08	-2.12	.03
Evrensellik						.10	.08	1.95	.05
Yardıms severlik						.021	.19	4.23	.00
Geleneksellik						.16	.09	2.66	.00
Uyum						.08	.03	.82	.40
Güvenlik						-.06	-.04	-.89	.37

a. Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardıms severlik

b. Bağımlı Değişken: Yumuşak başlılık

Tablo 16 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşak başlılık alt boyutunu .08 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşakbaşlılık alt boyutunu açıklama gücü .08 dir. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=11.31). Bu durum Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşak başlılığa ilişkin değişkenliğin .08 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, güç, öz denetim, yardıms severlik ve geleneksellik alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşakbaşlılık alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta ($t=-2.49$; $t=-2.12$; $t=4.23$; $t=2.66$), diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Tablo 17. Sorumluluk

Sorumluluk	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² _{ch}	<i>F</i>	<i>Df</i>	<i>B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	.23 ^a	.05	.05	7.50	10/1244	22.35		13.28	.00 ^a
Güç						-.02	-.01	-4.9	.62
Başarı						.28	.19	4.29	.00
Hazcılık						-.03	-.02	-6.0	.54
Uyarılma						-.08	-.04	-1.36	.17
Özdenetim						-.07	-.05	-1.48	.13
Evrensellik						.03	.03	.83	.40
Yardıms severlik						-.07	-.08	-1.75	.07
Geleneksellik						.07	.06	1.61	.10
Uyum						.27	.14	3.33	.00
Güvenlik						-.01	-.01	-.33	.74

a.Sabit: Güvenlik, Uyarılma, Geleneksellik, Hazcılık, Başarı, Güç, Uyum, Evrensellik, Özdenetim, Yardıms severlik

b. Bağımlı Değişken: Sorumluluk

Tablo 17 den anlaşıldığı üzere regresyon analiz sonuçlarına göre, değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk alt boyutunu .05 düzeyinde açıklamaktadır. Yani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk alt boyutunu açıklama gücü .05 dir. Her ne kadar bu değer yüksek sayılmayacak düzeyde olsa da =0.01 manidardır (F=7.50). Bu durum Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk ilişkin değişkenliğinin .05 değerler ölçeğinin alt boyutlarından kaynaklanırken geri kalanın araştırmaya dahil edilmeyen değişkenlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca değerler ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, başarı ve uyum alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta (t=-4.29; t=-3.33) diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının benlik saygıları ile kişilik özelliklerinin sahip oldukları insani değerler açısından incelenmesi sonucu elde edilen bulguların tartışması yapılmış ve yorumlanmıştır.

.Elde edilen bulgulara göre;

Öğretmen adaylarının benlik saygılarının, sahip oldukları değerler ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla güç, başarı, hazcılık, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Benlik saygısı puanları ile değerler ölçeğinin uyarılma ve geleneksellik alt boyutlarında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Benlik saygısı bir kişinin yetenekleri, kendisi ve diğer kişilere verdiği değer, kendine güvenme, güçlüklerin üstesinden gelebilme ve başkalarına saygı gibi konularda hissettikleri ve düşündüklerinin toplamı anlamlarına gelmektedir. Lönnqvist; Verkasalo; Helkama; Andreyeva; Bezmenova; Rattazzi; Nitt; Stetsenko (2009)'nun benlik saygısı ve değerler arasındaki ilişkinin araştırıldığı "Self-esteem and Values" konulu çalışma, Finlandiya, Rusya, İsviçre, İtalya ve Estonya'dan 14 alt kültürden ön örneklem grubu, lise öğrencileri ve yetişkinlerden oluşmaktadır. Yapılan bu araştırmanın sonuçları, bizim araştırmamızın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında; benlik saygısı ile kendini geliştirme değerleri (güç, başarı) ve değişime açıklık değerleri (öz denetim, hazcılık) arasında olumlu ilişkiler bulunması araştırma bulgularıyla uyumludur. Fakat kendini aşma değerleri (evrensellik, yardımseverlik) ve koruma değerleri (geleneksellik) arasında olumsuz yönde ilişkiler olduğuna dair bulguları bizim araştırma bulgularımızla çelişmektedir Bunun sebebi çalışmaların yapıldığı kültürel farklılıklar olabilir. Finlandiya, Rusya, İsviçre, İtalya ve Estonya gibi bireyselci kültürleri temsil eden katılımcıların aksine toplulukçu kültürü temsil eden katılımcıların olduğu çalışmamızda Schwartz'ın muhafazakarlık değer boyutunu temsil eden uyum (itaatkârlık, kibarlık, aileye ve yaşlılara saygılı olma, özdisiplinli) ve güvenlik(aidiyet duygusu, toplumsal düzen, aile güvenliği) değerleri ile öz aşkınlık değer boyutunu temsil eden evrensellik (geniş görüşlü, toplumsal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya), yardımseverlik (yardımsever, onurlu, affedici, sadık, sorumlu) ile benlik saygısı arasında olumlu ilişkiler bulunması manidardır. Bu sonuca göre araştırma sonuçları bu araştırma sonuçlarını kısmen desteklemektedir. Lönnqvist; Verkasalo; Helkama; Andreyeva; Bezmenova; Rattazzi; Nitt; Stetsenko'nun çalışma yaptıkları grupta kişisel değerler ile baskın çevresel değerler arasındaki uyumluluk benlik saygısı ile ilişkilendirilmiştir. Bu kişisel

değerler ile baskın çevresel değerlerin önemli olduğu düşünülen toplumlarda başarı ve evrenselliğin benlik saygısı ile daha güçlü ve pozitif yönde ilişkilendirildiği, kişisel değerler ile baskın çevresel değerlerin daha az önemli olduğu toplumlarda ise öz denetim ve hazcılığın benlik saygısı ile daha güçlü ve pozitif yönde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu gruplardan sonuç olarak yorumlanan; kültürel olarak önemli görülen hedeflerin benlik saygısını yükselttiği öne sürülebilir fakat yüksek benlik saygısına sosyal olarak daha az arzulanan hedeflerin elde edilmesiyle de ulaşılabilir.

Feather (1991) yüksek okul ve psikoloji öğrencileri üzerine yaptığı çalışmasında bu öğrencilerin her ikisinde de yüksek benlik saygısını yetkinlik, öz yönelim ve başarı ile ilgili alanlardaki değerlerin önemine bağlı olduğunu söylemiştir. Feather bu bağlantıyı bireyci kültürlerdeki sosyalleşme sürecine atfeder. Feather'ın yaptığı çalışma, bu araştırmayı benlik saygısı ile güç, başarı, özdenetim değerleri arasında bulduğumuz olumlu ilişkiler bakımından desteklemektedir.

Bilsky ve Schwartz (1994), Maslow'un (1959) "Büyüme ve Eksik İhtiyaçlar" teorisindeki ayırımı göre değerleri sınıflandırmışlardır. Sagi ve Schwartz (2000) insanların hedeflerine ulaşmasına yönelik değerlerin yönlendirilmesindeki önemin büyüme ihtiyaçlarını temsil eden bu değerlerle arttığını savunur. Yani büyüme ihtiyaçlarını temsil eden değer türleri için daha fazla önem atfederek ilgili hedefleri gerçekleştirmeyi savunur. Benlik saygısını yükseltmek için de bir hedefi gerçekleştirme gösterilmiştir. Bu, yüksek benlik saygısının temellerinin büyüme ihtiyaçlarına daha çok önem atfedilmesinden kaynaklanıyor olabilir anlamına geliyor. Öncelikle büyüme ihtiyaçlarını temsil eden değer türleri; öz yönelim, evrensellik, yardımseverlik, başarı ve uyarılmadır (Akt. Lönnqvist, Verkasalo, Helkama, Andreyeva, Bezmenova, Rattazzi, Nitt, Stetsenko, 2009). Araştırmanın sonuçları, benlik saygısı ile öz denetim, evrensellik, yardımseverlik ve başarı değerleriyle ilgili elde ettiğimiz sonuçlar bakımından bu araştırma bulgularını desteklemektedir.

Sagiv, Roccas, Hazan (2004), gelenek değerlerinin önemli olduğu düşünülen toplumlarda gelenek değerleri ile benlik saygısının pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır (Akt. Lönnqvist, Verkasalo, Helkama, Andreyeva, Bezmenova, Rattazzi, Nitt, Stetsenko, 2009). Bu araştırmanın sonuçları, gelenek değerlerini temsil ettiği düşünülen yardımseverlik, uyum ve güvenlik değerleri ile benlik saygısı arasında pozitif ilişkiler olması bakımından çalışma bulgularımızı desteklemektedir.

Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği alt boyutlarından duygusal dengesizlik ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla güç,

öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik puanları arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkilerden duygusal dengesizlik ile güç arasındaki ilişki pozitif yönde diğer ilişkilerde negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile başarı, hazcılık, uyarılma ve geleneksellik alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Duygusal dengesizlik kişilik özelliği endişelilik, bunalımda olma, kızgınlık ve güvensizlik anlamları taşımaktadır. Bu nedenle toplumsal farkındalık, saygınlık, ve kaynaklar üzerinde denetim ve refah gibi anlamlar taşıyan güç değeri ile ilgili çalışma bulgumuz, kendi içinde çelişmektedir. Bu sonucun olası yorumu; katılımcıların toplumsal saygınlık kazanma, kaynaklar üzerinde denetim sağlama gibi hedeflere ulaşmasını sağlayan güç değerinin, bireylerin duygusal bunalımlarını tetiklemesi olabilir. Duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile: bağımsız düşünce, kendine saygı, kendi hedeflerini kendinin belirlemesi anlamlarına gelen öz denetim değeri arasında olumsuz yönde ilişkiler bulunması; anlayışlı, hoşgörülü olma, barış içinde olma anlamlarına gelen evrensellik değeri ile olumsuz yönde ilişkiler olması manidardır diyebiliriz. Yine araştırma bulgumuz sonucunda duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile sık bireysel ilişki içinde bulunan kimselerin iyiliğini gözetme, geliştirme, sadık, sorumlu anlamlarına gelen yardımseverlik değeri ve kibarlık, öz disiplin, diğer insanlara saygılı anlamlarına gelen uyum değeri arasında olumsuz yönde ilişki bulunması manidardır. Sağlıklılık, toplumsal düzen, temiz, iyiliklerin karşılıklılığı anlamlarına gelen güvenlik değerinin de duygusal dengesizlik kişilik özelliği gösteren bireylerde düşük çıkması beklenen bir sonuçtur. Bu sonucun olası yorumu; katılımcıların duygusal bunalım yaşamayan bir birey olmak için; kendine saygılı, anlayışlı, hoşgörülü, sadık, sorumlu, başkalarıyla uyum içinde olma gibi anlamları taşıyan öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik değerleriyle bu hedeflerine ulaşmada daha olumlu geri bildirim almaları olabilir.

Bilsky ve Schwartz (1994) duygusal dengesizlik puanı yüksek olan ve bunalım yaşayan bireylerin en temel özellikleri arasında, 10 değer türünün (güç, başarı, uyarılma, hazcılık, özyönelim, iyilikseverlik, evrensellik, güvenlik, geleneksellik ve uyma) hiçbirisinden yeterli puan alamama olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarından duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile başarı, uyarılma, hazcılık, geleneksellik değerleri arasında manidar bir ilişki olmaması bizim çalışma bulgumuzu desteklemektedir.

Gençoğlu (2006)'nın üniversite öğrencilerinin iyimserlik düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği ve araştırma konusu yapılan bağımsız değişkenlerden kendini gerçekleştirme düzeyi, duygusal kararlılık düzeyi, nevrotik eğilim düzeyi, psikotik eğilim düzeyi, aile ilişkileri düzeyi, sosyal ilişki düzeyi, sosyal norm düzeyi ve antisosyal eğilim düzeyleri ile iyimserlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu

saptanmıştır. Bu araştırmada bireylerin iyimserlik düzeylerinin kişilik özelliklerini önemli oranda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Gençoğlu (2006)'nın araştırma sonuçlarında; nevrotik eğilim düzeyi ile iyimserlik arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunması, bu araştırmayı iyimserliği temsil ettiği düşünülen yardımseverlik değeri ile nevrotik eğilimi temsil ettiği düşünülen duygusal dengesizlik kişilik özelliği arasında negatif ilişkiler görülmesi bakımından desteklemektedir.

Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği alt boyutlarından dışa dönüklük ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik ve güvenlik puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Dışa dönüklük alt boyutu ile geleneksellik ve uyum alt boyutları arasında ise bir ilişkiye rastlanmamıştır. Dışa dönüklük kişilik özelliğinin toplumsal, konuşkan, girişken ve etkin anlamları bulunduğundan bu özellik uyarılma ve başarı değerleriyle pozitif yönde ilişkilidir. Diğer yandan zevk veren deneyimlere açıklık anlamı da taşıdığı için hazcılıkla, sıcaklık anlamıyla yardımseverlik değeri, girişkenlik anlamıyla da güç değeri arasında, hoşgörülü olma, insanların ve doğanın iyiliğini gözetme anlamlarına geldiği için evrensellik değeri arasında ve ulusal güvenlik, toplumsal düzen, aidiyet duygusu anlamlarına geldiği için güvenlik değeri arasında olumlu ilişkiler bulunması yazınla uyumlu iken öz denetim değeri; bağımsızlık, kendi hedeflerini kendinin belirlemesi, anlamlarına geldiğinden çalışmamızın bu bulgusu yazınla tutarlılık göstermemektedir.

Aluja ve Garcia (2004)'nın araştırmasında, 5 boyutlu kişilik modeli ile sosyal değerler arasındaki ilişki sınanmıştır. Goldberg (1992)'in 5 büyük kişilik boyutunu ölçen Sıfat Listesi ile Schwartz Değer Envanteri (1992)'nin ölçek olarak kullanıldığı araştırmada, kişilik özellikleri ve sosyal değerler arasında, her iki cins için de anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Dışadönüklük kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında (.17), dışadönüklük kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında (.12); vicdanlılık kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında (.49) anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Dostane olmamak kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında (.20), dostane olmamak ile düzen arasında (-.13) ve dostane olmamak kişilik alt boyutu ile yardımseverlik değeri arasında (-.29) ilişki görülmüştür. Entelektüellik kişilik alt boyutu ile sosyal güç değeri arasında (.23) ve entelektüellik kişilik alt boyutu ile düzen değeri arasında (.18) ilişki elde edilmiştir. Araştırmanın cinsiyet değişkeni bağlamındaki sonuçları; kadın ve erkek denekler arasında dostane olmama, entellektüellik, nevrotisizm kişilik alt boyutları ve sosyal güç değeri açısından farklar bulunduğunu göstermektedir. Dostane olmama özelliği erkeklerde daha yüksek bir değer, entellektüellik yine erkeklerde daha

yüksek bir değer olarak görülmektedir. Nevrotisizm kadınlarda daha yüksek puan sergileyen bir özellik olarak tespit edilmiştir. Sosyal güç değeri ise erkeklerde daha yüksek puan sergilemiştir. Aluja ve Garcia(2004)'nın araştırma sonuçlarında; dışadönüklük kişilik özelliğiyle sosyal güç değeri arasında sergilediği anlamlı ilişki görülmesi, bu araştırmayı dışadönüklük kişilik özelliği ile güç değeri arasında da anlamlı ilişki bulunması bakımından desteklemektedir.

Çiğdemoğlu (2006)'nun Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türüne Göre İncelenmesi konulu çalışmasında öğrencilerin dışadönüklük kişilik özelliğine sahip olmaları ile özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson Korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda öğrencilerin dışadönüklük puanları ile özsaygı düzeyleri arasındaki korelasyon katsayısı .28 olarak bulunmuştur. Bu bulgu; öğrencilerin dışadönüklük kişilik özelliğine sahip olmaları ile özsaygı düzeyleri arasında düşük düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çiğdemoğlu (2006)'nın araştırma sonuçlarında; dışa dönüklük kişilik özelliğiyle özsaygı arasındaki anlamlı ilişki bulunması, bu araştırmayı özsaygıyı temsil ettiği düşünülen öz denetim değeri ile dışa dönüklük arasında anlamlı ilişkiler görülmesi bakımından desteklemektedir.

Kilit (2008) tarafından yapılan İnsan Değerlerinin ve Kişilik Özelliklerinin Problem Çözme Yaklaşımıyla İlişkileri: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma konulu çalışmanın bulgularına göre; orta psikotik bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin sırasıyla mutluluk, rahat bir yaşam, aile güvenliği amaçsal değerleri; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla güzellikler dünyası, ulusal güvenlik, olgun sevgi ve barış içinde bir dünya değerleri olduğu, orta psikotik bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin sırasıyla dürüst, neşeli, cesaretli, bağımsız değerleri en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, itaatkâr ve temiz değerleri olduğu,

Nörotik bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin sırasıyla aile güvenliği, iç huzur, mutluluk değerleri; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, bilgelik, heyecanlı bir yaşam ve zevk değerleri olduğu, nörotik bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin sırasıyla dürüst, bağımsız ve mantıklı; en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, itaatkar, muktedir, hayal gücü kuvvetli ve geniş görüşlü değerleri olduğu ifade edilmektedir.

Bu araştırmanın bir diğer bulgusunda, orta dışa dönük bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin aile güvenliği; en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, zevk ve bilgelik değerleri olduğu, orta dışa dönük bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin dürüst, sorumluluk sahibi ve mantıklı değerleri; en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla itaatkar, entelektüel, muktedir, bağışlayıcı ve hayal gücü kuvvetli değerleri ifade edilmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusunda, yalan boyutu yüksek bireylerin en fazla önem verdikleri amaç değerlerin aile güvenliği, başarı hissi ve mutluluk, en az önem verdikleri amaç değerlerin ise sırasıyla olgun sevgi, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, zevk ve bilgelik değerler olduğu, yalan boyutu yüksek bireylerin en fazla önem verdikleri araç değerlerin dürüst, sorumluluk sahibi, mantıklı ve bağımsız, en az önem verdikleri araç değerlerin ise sırasıyla entelektüel, muktedir, itaatkar, hayal gücü kuvvetli ve bağışlayıcı değerler olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Kilit (2008)'in araştırma sonuçlarında; orta dışa dönük kişilik özelliği ile aile güvenliği, dürüstlük, sorumluluk ve mantıklı değerleri arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunması, bu araştırmayı dışa dönük kişilik özelliği ile aile güvenliğini temsil ettiği düşünülen güvenlik değeri arasında, dürüstlük ve sorumluluk değerini temsil ettiği düşünülen yardımseverlik değerleri arasında, mantıklı değerini temsil ettiği düşünülen başarı değeri arasında olumlu ilişkiler görülmesi bakımından desteklemektedir.

Gümüş (2009)'un yapmış olduğu çalışmanın sonucunda; Türk ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneklemelerde, dışadönüklükle güç, hazcılık, uyarılma ve özyönelim arasında olumlu ilişkiler vardır. ABD'li örnekleme de dışadönüklük ile başarı, iyilikseverlik ve güvenlik arasında olumlu ve orta düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Bu çalışmanın dışa dönüklük kişilik özelliği ile ilgili sonuçları bizim elde ettiğimiz dışa dönüklük kişilik özelliği ile güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik ve güvenlik değerleriyle arasında olumlu ilişkiler bulunması bakımından desteklemektedir.

Tomrukçu (2008)'nin Beş faktör kişilik özellikleri ile iş değerleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda, beş faktör kişilik özelliklerinden dışa dönüklük ile etkileme ve ilerleme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Etkileme ve ilerleme düzeyi Maslow hiyerarşisine göre saygınlık ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Burada; bir yandan kendisine güven ve saygı duyarken, diğer yandan başkalarının beğeni ve saygısını arayan kişilerden bahsedilmektedir. Bu çalışmada, Tomrukçu'nun çalışmasındaki etkileme ve ilerleme düzeyini temsil ettiği düşünülen güç ve başarı değerleri ile dışa dönüklük kişilik özelliği arasında olumlu ilişkiler görülmesi yazınla uyumludur.

Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği alt boyutlarından deneyime açıklık ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Deneyime açıklık alt boyutu ile geleneksellik alt boyutları arasında ise bir ilişkiye rastlanmamıştır. Deneyime açıklık kişilik özelliği ile değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik arasında olumlu ilişkiler gözlemlenmiştir.

Aluja ve Garcia (2004)'nin araştırmasında entelektüellik kişilik özelliğiyle sosyal güç değeri arasındaki anlamlı ilişki bulunması, bu çalışmayı deneyime açıklık kişilik özelliği ile güç değeri arasında anlamlı ilişki olması bakımından desteklemektedir.

Gümüş (2009)'un yaptığı çalışmanın sonucunda Türk ve ABD'li örneklerde deneyime açıklıkla uyarılma ve iyilikseverlik arasında olumlu ve orta düzeyde, özyönelim ve evrensellik arasında da yine olumlu ama yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak, Türk örneğinde, açıklık ile başarı ve hazcılık arasında olumlu, ABD'li örnekte ise geleneksellik ve uyma arasında olumsuz bir ilişki belirlenmiştir. Bu çalışma sonucu, bizim çalışmamızın bulgularında deneyime açıklık kişilik özelliği ile güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum değerleri arasındaki pozitif ilişkiler bulunması bakımından desteklemektedir.

Tomrukçu (2008)'nin araştırma sonucunda, Beş Faktör Kişilik Özelliklerinden deneyime açıklık ile etkileme ve ilerleme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada, Tomrukçu'nun çalışmasındaki etkileme ve ilerleme düzeyini temsil ettiği düşünülen güç ve başarı değerleri ile deneyime açıklık kişilik özelliği arasında olumlu ilişkiler görülmesi yazınla uyumludur.

Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği alt boyutlarından yumuşak başlılık ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yumuşak başlılık ile güç alt boyutu arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Gümüş (2009)'un yaptığı çalışmanın bulgularına göre de her iki örnekte de yumuşak başlılık ile güç arasında olumsuz ve orta düzeyde; güvenlik arasında olumlu ve orta düzeyde; evrensellik, iyilikseverlik ve uyum arasında da olumlu ve yüksek düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Türk örneğinde de yumuşak başlılık ile başarı arasında olumsuz, özdenetim

arasında ise olumlu bir ilişki varken ABD’li örneklemedeyse yumuşak başlılık ile geleneksellik arasında olumlu bir ilişki vardır. Bu çalışma sonucu, bizim çalışmamızın bulgularında yumuşak başlılık kişilik özelliği ile güvenlik, evrensellik, yardımseverlik, uyum, özdenetim ve geleneksellik değerleri ile olumlu ilişkiler bulunması bakımından desteklemektedir.

Çalışkur (2008)’in üniversite öğrencilerinin yaşam değerlerinin sıralamasını belirlemek, yaşam değerleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi sınamak ve yaşam değerlerinin cinsiyet, üniversite türü, ÖSS alanları, sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunda; üniversite öğrencilerinin yaşam değerleri (ahiret selameti, aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarı hissi, bilgelik, eşitlik, güzellikler dünyası, heyecanlı bir yaşam, iç huzur, kendine saygı, mutluluk, olgun sevgi, özgürlük, rahat bir yaşam, sosyal onay, ulusal güvenlik, zevk, bağımsızlık, bağışlayıcılık, cesaretli olma, dürüstlük, entelektüellik, geniş görüşlü olma, hayal gücü kuvvetli olma, hırslı olma, itaatkarlık, kendini kontrol etme, kibarlık, mantıklı olma, muktedir olma, neşeli olma, sevecenlik, sorumluluk sahibi olma, temizlik, yardımseverlik) ile kişilik özellikleri arasında ilişki olduğu sadece gerçek dostluk ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca üniversite öğrencilerinin yaşam değerlerinin cinsiyet, üniversite türü, ÖSS alanı, sınıf düzeyi ve yaş değişkenlerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Çalışkur (2008)’un araştırma sonuçlarında yakınlık kişilik özelliği ile; güvenlik değerini temsil ettiği düşünülen aile güvenliği arasında anlamlı ilişkiler bulunması, geleneksellik değerini temsil ettiği düşünülen sosyal onay ile arasında anlamlı ilişkiler bulunması, başarı değerini temsil ettiği düşünülen hayal gücü kuvvetli olma ve muktedir olma arasında anlamlı ilişkiler bulunması, uyum değerini temsil ettiği düşünülen kendini kontrol etme ile arasında anlamlı ilişkiler bulunması, yardımseverlik değerini temsil ettiği düşünülen neşeli olma ve sevecenlik arasında anlamlı ilişkiler bulunması, bu araştırmayı yakınlık kişilik özelliğini temsil ettiği düşünülen yumuşak başlılık kişilik özelliği ile güvenlik, geleneksellik, başarı, uyum ve yardımseverlik değerleri arasında anlamlı ilişkiler görülmesi bakımından desteklemektedir.

Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin alt boyutlarının Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeği alt boyutlarından sorumluluk ile ilişkisine bakıldığında; sırasıyla güç, başarı, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Sorumluluk alt boyutu ile hazcılık, uyarılma ve öz denetim alt boyutları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sorumluluk kişilik özelliği dikkatlilik, doğruluk, düzenlilik, titizlik, yöntemlilik, dakiklik, uyma, düzen için toplumsal olarak

tanımlanmış kurallara uyma, yapılandırılmış yaşamı tercih etme ve genel olarak riskten kaçınma anlamına gelmektedir.

Çalışkur (2008)'un araştırmasında sorumluluk, bir kişilik özelliği olarak değil bir değer boyutu olarak ele alınmıştır, bu çalışmada ise kişilik özelliği olarak ele alınmıştır. Çalışkur (2008)'un araştırma sonuçlarında sorumluluk değeri ayrı ayrı kişilik özellikleri değişkeni ile ilişkileri sınındığında aralarında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Özellikle sorumluluk değeri başarı, düzen ve kişisel uyum kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiler bulunması, bizim çalışmamızdaki sorumluluk kişilik özelliği ile başarı ve uyum değerleri arasında anlamlı ilişkiler bulunması bakımından Çalışkur (2008)'un araştırmasının bu araştırma sonuçlarını desteklediğini söyleyebiliriz.

Aluja ve Garcia (2004)'nın araştırma sonuçlarında; vicdanlılık kişilik özelliğiyle düzen değeri arasındaki anlamlı ilişki bulunması, bu çalışmayı vicdanlılık kişilik özelliğini temsil ettiği düşünülen sorumluluk kişilik özelliği ile düzeni temsil ettiği düşünülen güç, başarı ve uyum değerleri arasında anlamlı ilişkiler görülmesi bakımından desteklemektedir.

Gümüş (2009)'ün elde ettiği bulgularına göre Türk ve ABD'li örneklemelerde sorumlulukla başarı ve özyönelim arasında olumlu ve orta düzeyde, güvenlik arasında da olumlu ve yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Diğer yandan, Türk örneğinde sorumluluk ile evrensellik arasında, ABD'li örnekte de sorumluluk ile iyilikseverlik arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışma sonucu, bizim çalışmamızın bulgularında sorumluluk kişilik özelliği ile başarı, güvenlik, evrensellik ve yardımseverlik değerleri ile pozitif ilişkiler bulunması bakımından desteklemektedir. Geleneksellik değeri ile sorumluluk kişilik özelliği arasındaki pozitif ilişkiyi ise bizim kültürel olarak sahip olduğumuz özelliklerle açıklayabiliriz. Güç değeriyle sorumluluk arasındaki olumlu ilişki çıkmasının olası nedeni katılımcıların toplumsal güç, otorite, refah gibi hedeflere ulaşmada olumlu geri bildirim aldıkları güç değerinin sorumluluk kişilik özelliğiyle ilişkili olduğunu düşünmeleri olabilir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu ise, değerler ölçeği alt boyutları, benlik saygısını .09 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin benlik saygısını manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Benlik saygısını değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara bakıldığında, başarı, hazcılık, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik alt boyutları benlik saygısını manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Goodwin, Costa ve Adonu (2004)'un üniversite öğrencilerinin algılanan ve alınan sosyal destekleriyle değerleri arasındaki ilişkinin sınındığı

bir araştırmada, Schwartz (1992)'ın değerler cetvelinde yer alan değerler esas alınmıştır ve algılanan ve alınan sosyal destek ile değerler arasında anlamlı ilişkiler sınanmıştır. Araştırma sonucunda, değer boyutları ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı ilişki elde edilmiştir. “Uyarılım” (cesaretli olma ve heyecanlı bir yaşam değerleri), “hazcılık” (zevk ve mutluluk), “yardımseverlik” (dürüşlük, bağışlayıcılık, yardımseverlik, sorumluluk sahibi olma, geręek dostluk, olgun sevgi) değer boyutları, “pozitif değer boyutları” olarak kabul edilerek algılanan sosyal desteğin anlamlı bir yordayıcısı olarak belirlenmiştir. Buna rağmen “evrenselcilik” değer boyutu ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. “Geleneksellik”, “güvenlik” ve “uyuma” değerleri ise “eksik değer boyutları” olarak kabul edilerek algılanan sosyal destek ile bu değer boyutları negatif ilişki sergilemiştir. Buna karşın, “güç” değer boyutuyla algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmada algılanan sosyal destek ile alınan sosyal destek arasında pozitif ilişki sözkonusudur. Değer boyutlarının toplamı ile algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı ilişki elde edilmiş; yapılan regresyon analizinde değerler bir yordayıcı olarak sosyal destek ve kendine saygı değişkenlerini birarada anlamlı düzeyde yordayabilmiştir. Buna karşın, değer boyutlarının kendine saygıyı doğrudan anlamlı olarak yordayamadığı bulunmuştur. Buna benzer olarak, değer boyutlarının alınan sosyal desteği de anlamlı biçimde yordayamadığı görölmüştür. Alınan sosyal destek ile kendine saygı arasında anlamlı bir ilişki elde edilmiştir; ancak bu ilişki algılanan sosyal destek ile kendine saygı arasındaki anlamlı ilişkiden daha zayıf bulunmuştur. Sosyal destek kontrol edildiğinde ise değer boyutları ile kendine saygı arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir (Goodwin, Costa ve Adonu, 2004). Goodwin, Costa ve Adonu (2004)'nun araştırma sonuçlarında değerlerin toplamı, kendine saygı değişkenini yordayamamasına rağmen, bu araştırmada değerlerin ayrı ayrı benlik saygısı değişkeni ile ilişkileri sınanıldığında, benlik saygısı ile anlamlı ilişkiye sahip değerler elde edilmiştir. Ayrıca Goodwin, Costa ve Adonu (2004)'nun araştırmasında değişken olan sosyal destek değişkeninin, bu araştırmada “yardımseverlik” değerinin kapsamına girdiği düşünüldüğünden; bu araştırmada benlik saygısı ile yardımseverlik değeri arasında anlamlı ilişki elde edilmesi, Goodwin, Costa ve Adonu (2004)'nun araştırmasının bu araştırma sonuçlarını kısmen desteklediğini göstermektedir.

Değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu .05 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin duygusal dengesizlik kişilik özelliğini manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Duygusal dengesizlik kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara

bakıldığında, güç, başarı, hazcılık, yardımseverlik ve uyarılma alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin duygusal dengesizlik alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Duygusal dengesizlik boyutu en sıklıkla duygusal denge, duygusallık ya da nevroitiklik olarak adlandırılmaktadır. Ortak özellikler, kaygılı, sinirli, depresif, sıkılmış, duygusal, üzgün ve güvensiz olma faktörleriyle birlikte düşünülmektedirler (Sarıcaoğlu, 2011). Bu özellikten düşük puan alanlar sakin, dengeli ve duygusal olarak kararlı olmaktadır. Olumsuz olaylardan kaçınma güdüsü kişilik özelliklerinden duygusal dengesizliği (örn. kaygı), bu da değerlerden güvenliğe büyük önem vermeyi güdülemektedir (Gümüş, 2009). Duygusal dengesizliğin bu özellikleri nedeniyle güç, başarı, hazcılık, uyum, yardımseverlik, güvenlik ve uyarılma değerleri ile ilgili olabileceği görülmektedir. Buna göre elde ettiğimiz bulgular yazınla uyumludur.

Değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin dışa dönüklük alt boyutunu .10 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin dışa dönüklük kişilik özelliğini manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Dışa dönüklük kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara bakıldığında, hazcılık, uyarılma, geleneksellik ve uyum alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin dışa dönüklük alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Costa-McCrae (1992)'ya göre dışadönüklük boyutu topluluğu sevmeye, girişkenlik, heyecan arama, sıcaklık ve aktiviteyi işaret eder (Akt. Tomrukçu, 2008). Zuckerman, Kulhman ve Camac (1988), dışadönüklüğü sosyal katılım ve yakın ilişki olarak tanımlamıştır. Johnson ve Ostendorf (1993), FFM (Beş Büyük Kişilik) ile ilgili yaptıkları çalışmada olumlu duygularla dışa dönüklük arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. FFM' de sıcaklık ve olumlu duygular dışa dönüklüğün boyutlarıdır. Yazarlar sevecen, neşeli, istekli ve dostça gibi enerjik olumlu duyguların birincil olarak dışa dönüklük faktöründen, ikincil olarak yumuşak başlılık faktöründen yük aldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre dışa dönüklük kişilik özelliğinin evrensellik, geleneksellik, hazcılık, uyarılma, uyum ve yardımseverlikle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bizim araştırmamızın sonucunda elde ettiğimiz dışa dönüklük kişilik özelliğini; hazcılık, uyarılma, geleneksellik ve uyum değerlerin yordadığına ilişkin sonuç Johnson ve Ostendorf (1993)'un çalışmaları ile uyumludur.

Değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık alt boyutunu .10 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin deneyime açıklık kişilik özelliğini manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Deneyime açıklık kişilik özelliğini

değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara bakıldığında, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik ve geleneksellik alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin deneyime açıklık alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Deneyime açıklık kişilik özelliği entellektüel, düşlem gücü yüksek, duygusal ve açık görüşlü anlamlarına gelmekte ve bu özelliklerle de uyarılma, özdenetim ve evrensellik değerleri ile uyumluluk göstermektedir (Gümüş, 2009). Kişilik olarak gelişime açıklık boyutunda yer alan insanlar, kurallar konusunda esnektirler, geleneksel cinsiyet rollerini reddederler, sınavlara mizahi bir bakış açısıyla yaklaşır, yeni deneyimler yaşamaya karşı ilgilidirler. İnsiyatif sahibidirler, kuralların mutlak ve katı bir biçimde yerine getirilmesi görüşünü kabul etmezler. Bu boyutta düşük düzeyde olan bireyler, sığ, basit ve sadedirler, kişiler arası ilişkiler konusunda oldukça geleneksel tutumlara sahiptirler, kuralcıdır, otoriteye itaat ederler (Sarıcaoğlu, 2011). Deneyime açıklık kişilik özelliğinin bu özellikleri sebebiyle hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik ve geleneksellik değerleriyle ilgili çalışma bulgumuzun sonucu yazınla uyumludur diyebiliriz.

Değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşak başlılık alt boyutunu .08 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin yumuşak başlılık kişilik özelliğini manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Yumuşak başlılık kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara bakıldığında, güç, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin yumuşakbaşlılık alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Gümüş (2009)'a göre yumuşak başlılık kişilik özelliği iyi huylu, kibar, alçakgönüllü, işbirliğine eğilim anlamları taşıdığından bu özellikle yardımseverlik, geleneksellik ve uyma değerleri arasında olumlu ilişkiler bulunmaktadır. Sarıcaoğlu (2011)'nin yaptığı çalışmanın sonucunda ise öz-anlayışın yumuşak başlılık kişilik özelliğinin önemli yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bu açıdan yumuşak başlılık kişilik özelliği ile geleneksellik, özdenetim ve yardımseverlik ile ilgili bulgular yazınla tutarlıdır.

Değerler ölçeği alt boyutları, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk alt boyutunu .05 düzeyinde açıklamaktadır. Sahip olunan değerlerin sorumluluk kişilik özelliğini manidar düzeyde açıkladığı bulunmuştur. Sorumluluk kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hangilerinin yordadığına ilişkin sonuçlara bakıldığında, başarı ve uyum alt boyutları Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ölçeğinin sorumluluk alt boyutunu manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır. Luk ve Bond (1993) tarafından şasırtıcı

olarak nitelenen ve Çin örneğine özgü olduğu düşünölen sorumluluk-uyma ilişkisi, ABD’li örnekte de gözlenmiştir. Sorumluluk doğruluk, düzenlilik, yöntemlilik ve dakiklik gibi sıfatlarla da tanımlanırken, ayrıca “uyma ve içtepi denetimi” anlamlarını içermektedir. Dahası, düzen için toplumsal olarak tanımlanmış kurallara uyma, yapılandırılmış bir yaşamı tercih etme ve genel olarak riskten kaçınma olarak ifade edilen tercihleri içerdği bilinmektedir. Sonuç olarak, sorumluluğun uyma-ilişkili değerlerle evrensel olarak ilişkili olması hiç de şaşırtıcı değildir ve bu ilişkililik kültürün bir ürünü değil, evrenseldir (Akt. Gümüş 2009). Bu açıdan uyum değerinin sorumluluk kişilik özelliğini yordadığı yazınla uyumludur. Sorumluluk sahibi insanlar, disiplinli, sorunlarla baş edebilmek için hazırlıklı, etik ilke ve değerlere belirgin bir biçimde bağlı, başlanan işi bitirebilme becerisine sahip olma ve eyleme geçmeden önce dikkatli bir biçimde düşünme eğilimindedirler (Sarıcaoğlu, 2011). Sorumluluk kişilik özelliğinin bu özelliğinden dolayı başarı değeri ile ilişkilidir. Bu açıdan çalışma bulgumuzun başarı değeri ile ilgili sonucu da yazınla uyumludur.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmamızın çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ile benlik saygıları sahip oldukları insani değerler açısından incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara yer verilmiştir.

Sonuçlar:

1. Benlik saygısı ile güç, başarı, hazcılık, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.
2. Duygusal dengesizlik kişilik özelliğiyle güç değeri arasında pozitif ilişkiler, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik değerleri ile negatif yönde ilişkiler gözlemlenmiştir.
3. Dışa dönüklük kişilik özelliği ile değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik ve güvenlik ile arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.
4. Deneyime açıklık kişilik özelliği ile değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.
5. Yumuşak başlılık kişilik özelliği ile değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.
6. Sorumluluk kişilik özelliği ile değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında güç, başarı, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler gözlemlenmiştir.

Yapılan regresyon analizinde;

1. Benlik saygısını değerler ölçeği alt boyutlarından başarı, hazcılık, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.
2. Duygusal dengesizlik kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından güç, başarı, hazcılık, uyarılma, yardımseverlik ve uyarılma manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

3. Dışa dönüklük kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hazcılık, uyarılma, geleneksellik ve uyum manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.
4. Deneyime açıklık kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından hazcılık, uyarılma, öz denetim, evrensellik ve geleneksellik manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.
5. Yumuşak başlılık kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından güç, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.
6. Sorumluluk kişilik özelliğini değerler ölçeği alt boyutlarından başarı ve uyum manidar şekilde açıklamakta, diğer alt boyutları ise açıklamamaktadır.

Öneriler:

Ulaşılan genel sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Değerler, benlik saygısı ve kişilik özellikleri konularının farklı gruplarda incelenmesi yararlı olabilir.
2. Değerler konusunda bilgi toplamadaki hassasiyet nedeniyle yüz yüze ilişkiyle ve derinliğine bilgi toplamak yararlı olabilir.
3. Değerler konusunda yapılmış araştırmaların sınırlı olması nedeniyle farklı sosyo demografik gruplarda benzeri araştırmaların yapılması insan değerleri konusundaki bilgilerimize çeşitli katkılarda bulunabilir.
4. Farklı değer listeleri ile benzeri çalışmaların yapılması eksik kalan bilgilerin tamamlanmasına yardımcı olabilir.
5. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi dışında başka kişilik testleri ile benzeri çalışmaların yapılması eksik kalan bilgilerin tamamlanmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2007). *İnsan Doğasını Anlamak*. Çev.: Başkaya, D., İzmir: İlya Matbaası.
- Agle, B.R., Caldwell, C.B. (1999). Understanding Research on Values in Business. *Business&Society*, 3, 326-387.
- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 7-18.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, 16, 9-27.
- Aluja, A., Garcia, L. F. (2004). Relationships Between Big Five Personality Factors and Values. *Social Behaviour and Personality*, 32, 7, 619-626.
- Arıcak, O. T. (1999). Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Mesleki Benlik Saygılarının Geliştirilmesine Yönelik bir Grupla Psikolojik Danışma Uygulaması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11, 22.
- Aslan, H. (2006). *Çalışanların İş Doyumu Düzeylerine Göre Depresyon, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı Algısı Değişkenlerinin İncelenmesi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atalay, C. (2005). *Öğretmen Liselerindeki Öğrencilerin kişilik Özellikleri ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik tutumları Arasındaki İlişkiler*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Atay, S. (2003). Türk Yönetici Adaylarının, Siyasal ve Dini Tercihleri ile Yaşam Değerleri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 3, 87-120.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., ve Nolen-Hoeksema, S. (1996). *Psikolojiye Giriş*. Çev.: Alagon, Y., Ankara: Arkadaş Yayınları.

Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 3, 121-144.

Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bacanlı, H. (2004). *Sosyal İlişkilerde Benlik (Kendini Ayarlama Psikolojisi)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bacanlı, H. (2008). *Sosyal Beceri Eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Asal Yayınları.

Bacanlı, H. İlhan, T., Aslan, S. (2009). Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 2, 261-279

Balat, G. U., Akman, B. (2004). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 2, 175-183.

Baloğlu, M., Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve Ortaöğretim Yöneticilerinin Öz-Değerlerinin Betimlenmesi: Tokat İli Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 3, 10, 19-31.

Barrick, M. R., Mount, M. K. (1991). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance: A Meta-Analysis. *Personnel Psychology*. 44, 1-25.

Başaran, İ. E. (1982). *Eğitim Psikolojisi* (7. Baskı). Ankara: Sevinç Matbası.

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji* (11. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical Experimental And Theoretical*. New York.

Benedek, P. E., Brown, F. C. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz*. Çev.: Katlan S., Ankara: Hyb Yayıncılık.

Bilgin, Ş. (2001). *Ergenlerde Kaygı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bilsky, W., Schwartz, S. H. (1994). Values and Personality. *European Journal of Personality*, 8, 163-181.

Bloom, B. S. (1998). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Çev.: Özçelik, D. A., İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 1, 12-13

Bozgeyikli, H. (2001). *Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Kişiler Arası İlişkilerde Farkında Olma Düzeyleri*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Çev.: Erguvansarioğlu, İ. D., İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Can, G. (1990). *Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Carr, D., Landon, J. (1999). Teachers and Schools as Agencies of Values Education: Reflections on Teachers' Perceptions Part Two: The Hidden Curriculum. *Journal of Beliefs & Values*, 20, 1, 21-29.

Cervone, D., Shadel, W. G., Jencius, S. (2001). Social-Cognitive Theory of Personality Assessment. *Personality and Social Psychology Review*, 5, 1, 33-51.

Champion, B. L. (1991). Should Values Be Taught In Schools. *Journal of Religious Taught*, 47-2

Chamorro-Premuzic, T. (2008). *Personality and Individual Differences*. Blackwell Publishing.

Corey, G. (2005). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram Ve Uygulamaları*. Çev.: Ergene, T., Ankara: Mentis Yayınları.

Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents Of Self-Esteem*. Freeman: San Francisco.

Cooper, C. (2002). *İndividual Differences*. NY: Oxford University Press.

Cottom, C. (1996). A Bold Experiment In Teaching Values. *Educational Leadership*, 538.

Cüceloğlu, D. (2002). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağdaş, A., Arslan, E., Erbay, F., Orçan, M. (2010). Etkili Annelik Eğitim Programının Annelerin Benlik Saygısına ve Anne Çocuk İlişisine Etkisinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 8, 20, 7-23.

Çalışkur, E. A. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Değerleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çankaya, B. (2007). *Lise 1. ve 2. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çapar, B. (2008). *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çiğdemoğlu, S. (2006). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çubuk, Ç. Y. (2011). *Madde Kullanımı Deneyimi Yaşamış Kişilerde Benlik Saygısı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dal, V. (2009). *Farklı Kişilik Özelliklerine Sahip Bireylerin Risk Algılarının Tüketici Davranışları Açısından İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Demirkan, S. (2006). *Özel Sektördeki Yöneticilerin ve Çalışanların Bağlanma Stilleri, Kontrol Odağı, İş Doyumu ve Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Araştırılması*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Deniz, M. E. (Ed.) (2010). *İnsancıl (Hümanist) yaklaşım ve öğrenme*. Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.

Dilmaç, B., Hamarta, E., Yiğit, R., Yıldız, M., Büyükyıldırım, İ. (2011). The Relationship Between Secondary School Students' Dysfunctional Attitudes And Their Human Values, *Journal of College and Character*, 3, 2, 353-362.

Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dilmaç, B., Ertekin, E. ve Yazıcı, E. (2009). Değer Tercihleri ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7, 17, 27-47.

Dilmaç, B., Deniz, M., Deniz, M. E. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları İle Değer Tercihlerinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7, 18, 9-24.

Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. (Ed. C. Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. (3.basım). Ankara: Pegem-A Yayıncılık, 255-286.

Donnelly, J., Young, M., Pearson, R., Penhollow, T. M., Hernandez, A. (2008). Area Specific Self-Esteem, *Values and Adolescent Substance Use, J. Drug Education*. 38, 4, 389-403.

Dönmez, A. (1993). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.

Durmuş, A.(2003). *Çocuğumu Gençliğe Ve Hayata Hazırlıyorum*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Eccles, J. S., Wigfield, A., Flanagan, C. A., Miller, C., Reuman, D. A., Yee, D. (1989). Self-Concept, Domain Values and Self-Esteem: Relations and Changes at Early Adolescence. *Journal of Personality*. 572.

Eidle, W. R. (1993). Values Education and Self-Esteem. *Education*. 113, 4, 661.

Ekşi, H. (2003). Temel İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1, 1, 79-96.

Erciş, A., Deniz, A. (2008). Kişilik Özellikleri İle Algılanan Risk Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 22, 2, 303.

Erdem, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 4, 55-72.

Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde Davranış*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını,

Erim, B. (2001). *Yetiştirme Yurtlarında Ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin Benlik Saygısı, Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri İle Sosyal Destek Sistemleri*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eroğlu, F. (2010). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Eşer, H. (2005). Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Eysenck, H. J., Wilson, G. D. (1991). *Manual for the Eysenck Personality Profiler*, Cymeon, Guildford.

Feather, N. T. (1991). Human Values, Global Self-Esteem and Belief in a Just World. *Journal of Personality* 59, 1, 83-107.

Fennell, M. J. V. (1999). *Overcoming Low Self-Esteem*. London: Constable and Robinson Ltd.

Fennell, M. J. V. (1997). Low self-esteem: A Cognitive Perspective. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*. 25, 1–25.

Ferrari, J. R., Cowman, S. E. (2004). Toward a Reliable and Valid Measure of Institutional Mission and Values Perception: The DePaul Values Inventory. *Journal of Beliefs & Values*. 25, 1, 43-54.

Fichter, J. (1990). *Sosyoloji Nedir?*. Çev.: Çelebi, N., Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Fry, P. S., Debats, D. L. (2009). Perfectionism and The Five-Factor Personality Traits as Predictors of Mortality in Older Adults. *Journal of Health Psychology*. 14, 4, 513-514.

Gari, A., Mylonas, K., Karagianni, D. (2005). Political and Religious Group Membership, Value Priorities and Educational Values. *Journal of Beliefs & Values*. 26, 3, 301-310.

Geçtan, E. (2002). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gençoğlu, C. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin İyimserlik Düzeyleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Germaine, R. W. (2001). *Values Education Influence On Elementary Students' Self-Esteem*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of San Diego. U.SA.

Goodwin, R., Costa, P., Adonu, J. (2004). Social Support and Its Consequences: Pozitive and Deficiency Values and Their İmplications For Support and Self-Esteem. *British Journal of Social Psychology*. 43, 465-474.

Gökçe, O. (1994). Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlaki Değerleri. *Ata Dergisi*. 1, 25-30.

Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Pinel, E., Simon, L., Jordan, K. (1993). Effects Of Self-Esteem On Vulnerability-Denying Defensive Distortions: Further Evidence Of An Anxiety-Buffering Function Of Self-Esteem. *Journal Of Experimental Social Psychology*. 29, 229-251.

Greene, M. (1991). Values Education İn The Contemporary Momenty. *Clearing House*. 64, 301-304.

Gross, J. J., John, O. P. (1997). Revealing Feelings: Facets of Emotional Expressivity in Self-Reports, Peer Ratings and Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 42, 435-438.

Gudmundsdottir, S. (1991). Values in Pedagogical Content Knowledge. *Journal of Teacher Education*. 41,3, 44-52.

Gümüş, Ö. D. (2009). Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürler Arası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hamarta, E., Arslan, C., Saygın, Y., Özyeşil, Z. (2009). Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Bakımından Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başaıkma Yaklaşımlarının Analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7, 18, 25-42.

Hamarta, E., Demirtaş, E. (2009). Lise Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*. 21, 240-247.

Hansson, T., Carey, G., Kjartansson, R. (2010). A Multiple Software Approach to Understanding Values. *Journal of Beliefs & Values*, 31, 3, 283-298.

Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations*. London: Harper Collins Business.

İmamoğlu, S. E. (2009). *Kişilerarası İlişkiler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

İnanç, N. (1997). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

İstengel-Malkoç, A. (2006). *Okul Rehber Öğretmenlerinin Kişilik Özellikleri ve İş Stresleri Arasındaki İlişki Düzeyinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Jockell, E., Hodal, F. (1981). Human Education: The Status Of Current Research and Knowledge. *Special Report*, ED, 200471

Johnson, J. A., ve Ostendorf, F. (1993). Clari Wcation of The Five-Factor-Model With the Abridged Big Five Dimensional Circumplex. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 563–576.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.

Kahrıman, İ. (2002). *Adölesanlarda Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kalaydjian, A., Bienvenu, O. J., Hening, W. A., Allen, R. P., Eaton, W. W., Lee, H. B. (2009). Restless Legs Syndrome And The Five-Factor Model Of Personality: Resuts From A Community Sample. *Sleep Medicine*. 10, 672-675.

Karasar, N.(2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi

Kımtır, N. (2008). Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Kilby, R. W. (1993). *The Study Of Human Values*. Lanham, MD: University Press of America.

Kilit, R. B. (2008). İnsan Değerlerinin ve Kişilik Özelliklerinin Problem Çözme Yaklaşımıyla İlişkileri: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, M. (2008). *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Köroğlu, E., Bayraktar, S. (2007). *Kişilik Bozuklukları*. Ankara: Hyb Yayıncılık.

Kropp, F., Lavack, M. A., Silvera, D. H. (2005). Values and Collective Self-Esteem As Predictors of Consumer Susceptibility to Interpersonal Influence Among University Students. *International Marketing Review*. 22, 1, 7-33.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Anka Yayınları.

Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuşdil, M. E., Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değerler Yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*. 15, 45, 59-76.

Kuusisto, A. (2003) .Transmitting Religious Values in Adventist Home Education. *Journal of Beliefs & Values*. 24, 3, 283-293.

Kuzgun, Y. (2002). *İlköğretimde Rehberlik*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Kuzgun, Y. (2006). *Meslek Rehberliği Ve Danışmanlığa Giriş*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Küçükahmet, L. (2006). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kültür, Y. Z. (2006). *Ortaöğretim Kurumlarındaki Yöneticilerin Liderlik Stilleri Ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Lovat, T. (1990). Multifaith Religious And Values Education: Apparent Of Real? Background To Research. *Religious Education*. 4, 90-3.

Lönnqvist, J. E., Verkasalo, M., Helkama, K., Andreyeva, G. M., Bezmenova, I., Rattazzi, A. M., Nitt, T., Stetsenko, A. (2009). European Journal of Social Psychology *Eur. J. Soc. Psychol.* 39, 40–51.

Maslow, A. (1996). *Dinler Değerler, Doruk Deneyimler*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

McCrae, R. R., Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 52, 1, 81-90.

McCrae, R. R., John, O. P. (1992). An Introduction To The Five Factor Model And Its Applications. *Journal of Personality*. 60, 175-215.

McPherson, M. (1995). Skilis, Innouations and Valuse-Future Needs For, *Potsecondery Education*. 27, 4, 26-32.

Memiş, A., Gedik, E. G. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 8, 20, 123-145.

Merrill, B. (1996). Curriculum Material Rewiews. *Journal Of Education*. 25, 4.

Mete, C. (2006). *İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri İle İş Tatminleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Morgan, C. T. (2005). *Psikolojiye Giriş*. Çev.: Karakaş, S., Eski, R., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Munoz-Garcia, A., Saroglou, V. (2008). Believing Literally Versus Symbolically: Values And Personality Correlates Among Spanish Students. *Journal of Beliefs & Values*. 29, 3, 233-241

Sezgin, N. Ş. (2006). Öğretim Elemanlarının Örgütsel Değerlere İlişkin Görüşleri: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 4, 12, 129-148.

Nesbitt, E., Henderson, A. (2003). Religious Organisations in the UK and Values Education Programmes for Schools (1), *Journal of Beliefs & Values*. 24, 1, 75-88.

Noll, J. W. (1997). *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Educational Issues*. Guilford: McGraw Hill.

Olmo, B. G. (1974). *Values In The New Jersey Secondary Curriculum*. ED 099263.

Özdemir, N. (2004). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobi İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki ve Etkileyen Faktörler*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Özden, M. S. (2007). *20-24 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinin ve Nevrotik Öğrencilerin Değerler Açısından Karşılaştırılması*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1, 3, 217-230.

Özgün, M. S. (2007). *Okul Psikolojik Danışmanlarının Kişilik Özellikleri ile Mesleki Yetkinlik Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özkardeş, O. G. (2006). *Baba Ve Çocuk*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Öztürk, O. M. (1994). *Ruh Sağlığı Ve Bozuklukları*. Ankara: Hyb Yayıncılık.

Pervin, A. L. (1993). *Personality (theory and research)*. New York: John Wiley & sons, Inc.

Pike, M. (2006). From Beliefs to Skills: The Secularization of Literacy And The Moral Education of Citizens. *Journal of Beliefs & Values*. 27, 3, 281-289.

Plummer, D. (2001). *Helping Children to Build Self-esteem: A Photocopiable Activities Book*. London: Kingsley, J. Publishers.

Reich, B., Adcock, C. (1976). *Values Attitudes and Behaviour Change*. Methuen Co.Ltd.

Powney, J. (1996). *Understanding Values Education In The Primary School*. The Scottish Council For Research In Education Research Report Series, ED 389446.

Rosenberg, M. (1989). *Society And The Adolescent Self-Image. Revised edition*. Middletown. CT: Wesleyan University Press.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press.

Ruyter, D. J. (2002). The Right to Meaningful Education: The Role of Values And Beliefs. *Journal of Beliefs & Values*. 23, 1, 33-42.

Sarı, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 3, 10, 73-88.

Sarıcaoğlu, H. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin Kişilik Özellikleri Ve Öz-anlayış Açısından İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Satılmış, G. (1988). *Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerde Benlik Saygısı*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Schwartz, S. H., Boehnke, K. (2004). Evaluating The Structure Of Human Values With Confirmatory Factor Analysis. *Journal of Research in Personality*. 38, 230–255.

Schultz, D., Schultz, S. E. (2001). *Modern Psikoloji Tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Schrank, J. (1970). *Media Value Education; A Critical Guid*. ED 059579.

Sevinç, M. (2006). *Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları, Ahlak ve Değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.

Shaver, P. R., Brennan, A. K. (1992). Attachment Styles And The Big Five Personality Traits: Their Connections With Each Other And With Romantic Relationship Outcomes. *Personality And Social Psychology Bulletin*. 18, 5, 536-545.

Simmons, C. (1999). A Comparative Study of Educational and Cultural Determinants of Adolescent Values. *Journal of Beliefs & Values*. 20, 2, 208-218.

Siyez, D. (2009). *Ergenlerde Problem Davranışlar: Okul Temelli Önleme Çalışmaları ile İlgili Uygulama Örnekleri*, Ankara: Pegema Yayıncılık.

Suner, F. E. (2000). *Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şahin, E. (2006). *Bireylerin Proaktif Kişilik Yapısı İle Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Şerif, M. (1985). *Sosyal Kuralların Psikolojisi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Şirin, A. (1986). *Gençlerin Değer Sıralaması Üzerine Bir Araştırma*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tarhan, N. (2010). *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tatar, A. (2009). Beş Faktör Kişilik Modeline Dayalı Olarak Sporcu Kadın ve Erkeklerin Kişilik Profillerinin Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*. 20, 2, 70-79.

Tatlılıoğlu, K. (2010). *Farklı Öz-anlayış Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme Stilleri ve Kişilik Özelliklerinin Değerlendirilmesi*(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Tatto, M. T. (2003). Examining Mexico And US Values Education In A Global Context. *Journal of Beliefs & Values*. 24, 2, 219-237.

Taysi, E. (2000). *Benlik Saygısı, Arkadaşlardan ve Aileden Sağlanan Sosyal Destek: Üniversite Öğrencileriyle Yapılan Bir Çalışma*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, M. (1987). *Kültür Ve Kişilik*. Ankara: Bilim Yayınevi.

Theodorson, G. A., Theodorson, A. (1979). *A Modern Dictionary Of Sociology*. New York: Barnes & Noble.

TDK. (1983). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Tomrukçu, B. (2008). *Beş Faktör Kişilik Özellikleri İle İş Değerleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Topçuoğlu, A.(1999). *Üniversite Gençliğinin Değerleri*. Ankara: Vadi Yayınları.

Ulu, İ. P. (2007). *An investigation of adaptive and maladaptive dimensions of perfectionism in relation to adult attachment and big five personality traits*. Unpublished PhD Dissertation. Ankara: Middle East Technical University, Institute of Social Sciences.

Ünüvar, A. (2003). *Çok Yönlü Algılanan Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yakut, Ö. (2006). *Eğitim Yöneticilerinin Liderlik Davranışları Ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yaman, H., Taflan, S., Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7, 18, 107-120.

Yao, X. (1999). Confucianism And Its Modern Values: Confucian Moral. Educational And Spiritual Heritages Revisited. *Journal of Beliefs & Values*. 20, 1, 30-40.

Yaşar, V. (2006). *Farklı Liselerde Öğrenim Görmekte Olan 16–18 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Denetim Odağı Düzeyleri İle Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuzer, H. (2000). *Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2010). *Evlilik Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazgan-İnanç, B., Yerlikaya, E. E. (2008). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7, 17, 109-128.

Yurtsever, H. (2009). *Kişilik Özelliklerinin Stres Düzeyine Etkisi ve Stresle Başa Çıkma Yolları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Whirter, J. M., Acar, N. V. (1998). *Çocukla İletişim*. İstanbul: Eğitim Dizisi.

Wise, İ. (2004). *Adolescence Psychosanalytic Ideas*. Karnac Yayınları.

Wolman. B. B. (1998). *Adolescence Biologral And Psychosocial Persectives*. Green Wood Publishing Group.

Wright, I. (1993). *Civic Education Is Values Education*. 84, 4.

Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zuckerman, M., Kulhman, D. M., Camac, C. (1988). What Lies Beyond E and N? Factor Analyses of Scales Believed to Measure Basic Dimensions of Personality, *Journal of Personality And Social Psychology*. 54, 1, 96–107.